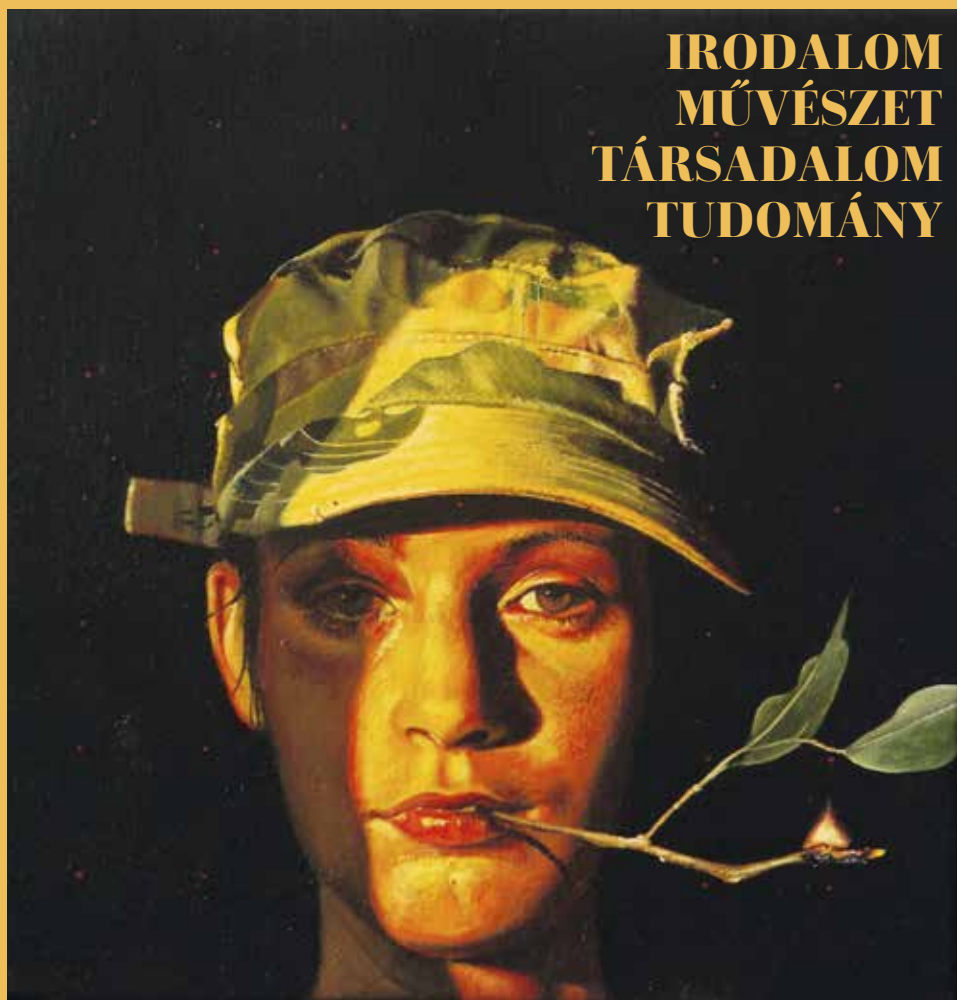

VÁRAD

**IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY**

**2023
51**

VÁRAD

2023/5.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2023. május • XXII. évfolyam 5. (218.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: *varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com*

Internet: *www.varad.ro; www.bibliobihor.ro*

Szerkesztőség:

Dénes László (felelős szerkesztő)

Fried Noémi Lujza

Máté Zsófia

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Metropolis nyomdában

ISSN 1583-0616

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Barabás Zoltán (1953–2015)

Maradásom kell-e még?

*Mint halálra mérgezett kis életek,
évtizedeken át finom és elegáns
mondatok kergetőztek idegpályáimon
a Márai-arcú rettenettel;*

*már túléltem Krisztust,
Adyt és József Attilát,
Nietzschét, Szilágyi Domokost,
akik jóval előttem jártak,*

*és a csennddel háltak
Jeruzsálem falai között,
a lápvilágban, Váradon
s talán még Pesten is;*

*fél évszázada kapaszkodom
ronggyá foszlott évszakokba,
mint dezertőrök fattya
az alkonyi szélhantokra;*

*egyre nehezebben mondom ki,
mint aki az n-edik
sarki expedícióra készül,
a pitiáner hazugok közé:*

*„vigyétek”. De végső soron
jussotok is. A kapzsziké.
Itt a satnya pártütöké
minden, a füllentőlaciké,*

*amit Pál és én
a damaszkuszi útról
visszatérve letettünk
megmoshatatlan lábatok elé.*

*Bevallom: nevetséges voltam
a Nap alatt, mint aki álompárt,
csicskásnak csinomjankót talált,
és nyomban felkiáltott: elég! Elég!*

*Engedd, hogy torzóban maradt
versemmel végül tisztára
töröljem kerti asztalodat, Uram.
Maradásom kell-e még valakinek?*

(2006)

BARABÁS ZOLTÁN költő, újságíró, szerkesztő, a *Várad* folyóira egyik alapítója 1953. április 1-jén született Nagyváradon. Középiskoláit szülővárosában végezte, 1981-ben Kolozsváron diplomázott filozófiából, ekkortól a rendszerváltozásig az *Előre* napilap, majd 1990–1994 között a *Romániai Magyar Szó* munkatársa. 1991-től az induló *Partiumi Közlöny* főszerkesztője is, illetve a Királyhágómelléki Református Egyházkerület tájékoztatási szolgálatának vezetője. Közben 1995–97 között az *Erdélyi Napló* munkatársa, vezető szerkesztője. Egyik alapítója az 1998-ban létrehozott Erdélyi Népfőiskolai Collegiumnak. Tagja volt a Tokaji Írotábor kuratóriumának, 2008–2011 között a Partiumi Magyar Művelődési Céh igazgatója, 2004–2014 között a Partiumi Írotábor főszervezője, a Pro Universitate Partium Alapítvány munkatársa, az *Agria* folyóirat főmunkatársa. Több verseskötet szerzője, egyházkerületi kiadványok szerkesztője. 2015. május 24-én hunyt el szülővárosában, három nap múlva helyezték örök nyugalomra a Rulikowski temetőben. Önálló kötetei: *Ulysses gúnyjában* (1997), *Valaki állt a szélben* (1998), *Hűvös holdfényben* (2000), *Balkáni szürkület* (2002), *Pótszavak nélkül – egybegyűjtött versek* (2003), *Homályhatáron* (2004), *Kútbanézők* (2006), *Nem szökhettek meg* (2013), *Vaksakk* (2014).

Ady Endre sírjánál Budapesten, 2009. január 27-én, jobbról balra: Barabás Zoltán, Dénes László, Pataki István, Gittai István

Kötter Tamás

Életeken át

– Mi folyik itt? – kérdezte az egyik katonát a felderítésből visszatérő Farkas.

Az őrmester arra számított, hogy amíg oda van kiszimatolni az oroszok erejét és támadásuk várható idejét, a többiek megszervezik a védelmet: egymástól négy-öt méterre lövészgödröket ásnak, géppuskaállásokat alakítanak ki, és álcázzák őket, a dombot átszelő út két oldalán páncéltörő ágyúkat állítanak fel. Ehelyett az összeomlással mindig együtt járó káosz képei fogadták: elszórt fegyverek és felszerelési tárgyak hevertek mindenütt. A katonák, mintha nem is fenyegetné őket az orosz támadás, a domb nyugati oldalán kisebb-nagyobb csoportokba verődve beszélgettek.

– A zászlóaljparancsnok mindenkit felmentett a szolgálat alól. Aki akar, mehet nyugatra, aki tud, egyenesen haza, aki nem, az megvárhatja az oroszokat – magyarázta a cseppet sem katonás összképet a honvéd. – Ideje hazamenni – folytatta dűnnyögve, inkább magának, mint a szótlan Farkasnak szánva a szavait.

– És maga, őrmester? – fordult Farkas felé, miután félig hangosan kitérgyalta magával azokat a tavaszi munkákat, amelyeket egy földből élő embernek ilyentájt évről évre el kell végeznie.

– Mi van velem? – válaszolt kérdésel a kérdésre az elé táruló zűrzavartól bénult Farkas.

– Maga is hazamegy?

– Ááá! Farkas, hát itt van! – A főhadnagy hangja rántotta ki a bénultságból.

– Jelentem, az oroszok a dombok mögött gyülekeznek – számolt be lényegre törően a küldetése eredményéről. A szelíden lejtő dombot, ahol álltak, kelet felé sík terület váltotta fel, de úgy két kilométerre a terep újra emelkedni kezdett, és kisebb dombok elzárták előlük a kilátást, elrejtették az ellenséget.

– Hát miattuk már nem aggódom. Amint látja – nézett körbe –, változott a helyzet. Itt a vége. Ennyi volt. Legalábbis itt keleten.

– Természetesen itt maradhat, és bevárhatja őket – mondta rövid szünet után, mialatt cigarettára gyújtott. – Vagy...

– Vagy? – vágott a főhadnagy szavába Farkas, megfélekezve a köztük lévő rangbéli különbségről.

– Vagy velem jöhet – mondta a főhadnagy, miközben sokat ígérő tekintettel elnézett nyugat felé.

Az őrmester követte a főhadnagy tekintetét. Mögöttük sík terep húzódott, sakktáblaszerűen váltották egymást a hajnali párától gőzölgő, még fekete szántók a tavaszi, friss, sarjadó fűtől zöldellő legelőkkel. A távolban fehér pettyekké zsugorodott házak közt sápadtsárgára festett templomtorony meredt az égre; még távolabb, a falun túl, az elmosódó zöld látóhatárt sötétlő falként zárták le az országhatárt jelző hegyek.

– Átvágjuk magunkat az amerikaiakhoz – folytatta a főhadnagy. – Aztán meglátjuk. Nem tart sokáig ez a fene nagy barátságuk a ruszikkal, előbb-utóbb úgyis egymás ellen fordulnak, és akkor szükség lesz ránk.

– Szóval azt mondja, hogy akkor katonák maradhatunk?

– Azt.

– A rangomat is megtarthatom?

– Természetesen – bólintott a főhadnagy. – Egyetlen hadsereg sem lehet meg őrmesterek nélkül.

Farkas, a hat elemít végezett egykori bolti segéd mindent a hadseregnek köszönhetett. 1938-ban a kötelező katonai szolgálat alatt emelték ki abból az egyhangú, jövőtlen világból, amelyben addig élt. Az üzlet tulajdonosánál lakott a bolt mögött, egy hátsó raktárnak használt helyiségben, ládák és konzervek közt. Menj ide, menj oda, tedd ezt vagy azt – mások parancsoltak neki. Gyakran úgy érezte, hogy valójában semmire sem jó, utolsó az emberek közt. A honvédségnél, ahogy egész életében, tette a dolgát. Valószínűleg jól, mert az akkori parancsnoka arra bízta, hogy továbbszolgálóként maradjon a seregben; később a jutasi tiszthelyettesképzőt is ő járta ki neki. Farkas mindenütt megállta a helyét, bárhová vetette is a katonasors. Harcolt a keleti fronton, majd a Kárpátok bérceire vezetett az útja, aztán a románok árulását követően Erdélyben csatázott; amikor meg az oroszok kiértek az Alföldre, a hortobágyi páncéloscsatában kísértette a szerencséjét, míg végül a tragédia utolsó felvonása az osztrák határnál érte a főhadnagy mellett. Minden szörnyűség ellenére, amin keresztülment, Farkas már el sem tudta képzelni az életét a sereg nélkül – általa élt, és in-

kább meghalt volna, semhogy visszamenjen a boltba dolgozni.

– Semmi sem mozdul – erősítette meg a távcsővel kutakodó főhadnagy a szemmel láthatóan is nyilvánvaló tény. A domb gerincén tartottak rögtönzött haditanácsot. Farkas mellett egy Benkő névre hallgató honvéd is csatlakozott a főhadnagyhoz. A kis csapat abban reménykedett, hogy mielőtt beérik őket az oroszok, belefutnak az Ausztria felől előretörő nyugati szövetségesek előrseibe, és nekik adják meg magukat.

Már több mint kétórányit meneteltek pihenés nélkül, elkerülve az orosz csatarepülők által támadott főutakat, és éppen a megfagyott hullámokként útjukba kerülő széles hátú, álmosan nyújtózkodó dombokat mászták lakadatlan erővel, amikor a végtelennek tűnő sorban következő egyik magaslat mögül robbanások zaja hallatszott, és gomolygó fekete füstfelhőket görgetett feléjük a szél.

A domb mögött húzódó széles mezőn száz éve ott rozsdásodó roncsnak tűnt a néhány órája még tökéletesen működő, de azóta kiégett, vörösre oxidálódott orosz harckocsik üres héja. Szénné égett, fekete ragacsos kupacok, amelyek egykor emberek voltak, lógtak ki félig a tankokból, vagy feküdtek a páncéltesteken, mások, akik kijutottak ugyan a fáklyaként lángoló harckocsikból, golyóktól leterítve feküdtek a még mindig füstölgő járművek közelében.

– Onnan tüzelhettek a mieink – bökött a főhadnagy a rétet lezáró erdő bokrokkal szegélyezett szélére.

A nyugat felé elnyúló erdő fáit út választotta ketté.

Az orosz páncélosék valószínűleg ezen az erdei úton akart előrenyomul-

ni, hogy aztán elvágja a főhadnagy csapatához hasonlóan nyugat felé menekülők útját. Az orosz parancsnokot túlságosan is magabiztossá tette, hogy az utóbbi napokban a német–magyar egységek vagy harc nélkül meghátráltak, vagy megadták magukat a Vörös Hadsereg megállíthatatlanul előretörő csapatainak; észébe sem jutott, hogy harc- és ütőképes egység állhatja útját, s mire észbe kapott, és a harckocsik szétbontakozhattak volna, hogy legázolják a páncéltörő üteget, a páncéltörő ágyúk halálos tüzet zúdítottak rájuk; az égő harckocsiból kikecmergőkkel és a tankokon utazó gyalogsággal MG–42-es géppuskák végeztek. Úgy tűnt, senki sem menekült meg a halálos csapdából.

– Ha szerencsénk van, egyetlen orosz sem maradt életben – foglalta össze sommásan a hadi helyzetet a főhadnagy. – Ha elérjük az erdőt, ott már biztonságban leszünk.

A reggeli harmattól még vizes, nyirkos talaj békésen gőzölgött a napsütésben. A fűben a hajnali pusztítással és öldökléssel mit sem törődve bogarak döcögtek az emberi elme számára kiismerhetetlen útjaikon, gyíkok néztek farkasszemet a fűben a földszíni egyenruhát viselő, az orosz gyalogság tetemei közt magukat kínos lassúsággal, kúszva előreküzdő honvédekkel; bambán rájuk pislogtak, aztán tovaíszkoltak.

Egy ilyen összecsapást követően, amit nem kísér valamelyik fél előre nyomulása, óvatosnak kellett lenniük a csatatéren, tűnjék az bármilyen elhagyatottnak is, sosincs egyedül az ember. Tapasztalatból tudták, hogy a támadások után a hullákon és sebesülteken kívül gyakran mások is ma-

radnak a harcmezőn; pánikba esett, egységüktől elszakadt katonák, orvlövészek vagy felderítők várják az újabb rohamot, hogy az végre megszabadítsa őket a kényszerű bujkálástól, vagy éppen csatlakozhassanak a támadáshoz. Rendes körülmények közt azok, akik végeztek a tankokkal, már rég átkutatták volna a harcteret, de úgy látszott, hogy a főhadnagy csapatához hasonlóan nekik is sietős volt a dolguk, és az összecsapás után rögtön továbbálltak nyugat felé.

Jó fél órába is beletelt, mire a főhadnagy és két embere az első tankroncshoz ért.

A tűztől felforrt harckocsi gázszos látványt nyújtott. A külseje tompa, piszkos rozsdaszínű volt; különös, leírhatatlan szag terjengett körülötte.

– Nincs más választásunk, innen től tanktól tankig futva megyünk az erdőig – mondta a főhadnagy. Harckocsiágyúk nem is olyan távoli mennydörgéshez hasonló hangja figyelmeztette őket, hogy fogy az idejük; ha nem akarnak orosz fogságba kerülni vagy meghalni, mielőbb el kell érjék a biztonságot nyújtó erdő első fáit.

– Segítsetek, eltaláltak!

Sokáig úgy tűnt, hogy sima ügy lesz, és még a lövések, robbanások hangjából ítélve gyorsan közeledő oroszok előtt eléri a biztonságot nyújtó erdőt.

A főhadnagy volt mindig az első, őt Benkő követte, és az őrmester zárta utóvédként a sort.

Ilyen helyzetekben, amikor egyik fedezéktől a másikig fut egy csapat, másodiknak lenni a leghálátlanabb dolog. Az első ember felbukkanása még meglepheti az ellenséget, de a következőt már felkészülten várja. Ezúttal viszont az

oroszlövész már régóta szemmel tartotta őket, és csak a megfelelő pillanatra várt; egyetlen lövéssel terítette le a főhadnagyot, amikor az utolsó roncs mögül nekiiramodott az erdőnek. A golyó a combján fúródott át; nem volt halálos, de ahhoz elég, hogy mozgásképtelenné tegye. Kegyetlenül vérzett, és fájhatott is neki, mert a főhadnagy, ha éppen nem a katonáit szólította, üvöltött.

– Maradsz! – rántotta vissza a főhadnagy segítségére mozduló Benkőt Farkas.

– Csak arra vár, hogy megpróbáljunk segíteni. Csak ezért nem ölte meg – magyarázta el röviden az őrmester a helyzetet társának.

Az őrmester visszament a roncs hátuljához. Ahogy számított rá, az orosz csak némi fáziskéséssel reagált a tank sárhányója felett felbukkanó sisakra, de így is veszélyesen közel koppant a Moszin–Nagant lövedéke a harckocspáncélon.

– Nem láttam a búvóhelyét, de úgy saccolom, hogy húsz méterre lehet – számolt be Farkas rövid felderítőútjának eredményéről Benkőnek.

– Most mit csináljunk? – kérdezte Benkő az őrmestert, miközben aggódva nézett kelet felé.

– Gondolkodom – rogyott le a földre Farkas.

De nem sok ideje maradt a tervezgetésre. Alig telt el néhány perc, közeledő harckocsik egyelőre még tompa, vibráló motorzaja tépte szét a már-már irracionális csendet.

– Farkas!

– Igen, főhadnagy úr! – tápáskodott fel az őrmester.

A föld felé szegeződő ágyúcső és a páncéltest közötti résen át kinézett parancsnokára.

– Csináljon gyorsan valamit! Ha itt ragadunk, akkor végünk.

Farkas tapasztalt katona volt, tudta, hogy igaza van a főhadnagynak. Az oroszok nem sokat bajlódtak azokkal, akik egyedül vagy néhányadmagukkal estek fogságba.

A motorzúgás egyre erősödött, jelezve, hogy valami félelmetes és halálos dolog tart feljűk, hogy beteljesítse végzetűket.

Maga sem értette, miért, de hirtelen az amerikai hadsereg egyenruhája jutott eszébe. Farkas ugyan még sosem látott amerikai katonát, de abban a pillanatban biztosabb volt benne, mint bármikor, hogy egy ilyen hatalmas és gazdag ország katonái csakis első osztályú uniformist viselhetnek. Ez erőt adott neki, és ez az erő elszántta tette. Ösztönösen érezte, mit kell tennie.

Gyors mozdulattal megragadta és maga elé lökte az előtte álló Benkőt, bele egyenesen az orvlövész lövonalába. Benkő teste meg-megrándult a néhány másodperc alatt rázúduló lövedékektől. Az őrmester számolta a lövéseket, és csak akkor engedte földre zuhanni a már élettelen testet, amikor az orosz megpróbált újratölteni.

Aztán egy jól irányzott rövid sorozat a vállhoz szorított géppisztolyból, és az egyik kiegészített félláncfalpas alatt fekvő orvlövész ugyanolyan halott volt, mint Benkő.

Ahogy beljebb értek, az erdő egyre sűrűbb és nehezen járható lett; a főhadnagy túl nehéznek bizonyult, alig haladtak valamit. Egy patakon keltek át, amikor Farkast elhagyta az ereje. A földre fektette a főhadnagyot.

De nem pihenhettek, a fák közt átszűrődő motorzajba orosz szavak

vegyültek, jelezve, hogy miután az el-lenség birtokba vette az elhagyott csat-teret, behatolt az erdőbe.

Mindketten a hangok irányába for-dultak, aztán egymásra néztek.

Az őrmester a fejét csóválva nézett a parancsnokára.

– Farkas, ne tegye ezt velem! Nem hagyhat itt! Vigyen magával!

Az őrmester vetett még egy pillan-tást a hangok irányába, aztán lesütötte a szemét, és válasz gyanánt újra csak a fejét ingatta.

– Az amerikaiak oldalán majd bosz-szút állok magáért – ezzel búcsúzott el a parancsnokától.

A főhadnagy előbb kérlelte, aztán átkozni kezdte, de ezt már nem hal-lotta meg a terhétől szabadulva lépteit megszaporázó Farkas. Csak az járt az eszében, hogy az amerikai bakancsok biztosan jobbak, mint az övé, amely átázott az átkelés során.

„Rövid bolyongás után belefutottam egy civilekből és katonákból álló na-gyobb menekültcsoportba, velük foly-tattam tovább az utamat. A helybeliektől azt hallottuk, hogy ha az útról jobbra térünk le, akkor oroszok, ha balra té-rünk le, az amerikaiak fogságába jutunk. Mi balra fordultunk. Az amerikaiak a holland határ mellé, Bochooltba szállí-tottak, ahol egy benzinátfejtő állomáson dolgoztam”, mesélte Farkas egy fiatal hadtörténésznek, aki a ’45-ös dunántú-li hadműveletekről írt könyvet. Az író nem volt rest felkutatni a harcok túlélőit, hogy „az olyan rideg tények, mint lét-szám, felszerelés, hadmozdulatok és a velük együtt járó veszteségek, valamint a hozzájuk tartozó dátumok, helységne-vek mellett az egykori résztvevők apró részletekre vonatkozó személyes visz-

szaemlékezéseinek segítségével hozza közelebb az olvasóhoz azoknak a ká-oszba forduló napoknak a történéseit” – ígérte a könyv fülszövege. Farkas József, a Magyar Királyi Honvédség egykori őrmestere az ügy szempontjából kiváló interjúalanynak bizonyult, idős kora és az időközben eltelt majd ötven év ellené-re is sok részletre emlékezett; az egykori Magyar Királyság területén dúló har-cok utolsó napjainak mozzanatai közül egy német utóvéd által megsemmisít-tett orosz páncélosok bírt hadtörténeti jelentőséggel, amelyre egy erdő szélén elterülő mezőn bukkant rá egykori pa-rancsnokával visszavonulás közben. A könyv szerzője ezeket a harcjárműveket a szovjet 6. gárdahadtest kötelékébe tar-tozó páncélosokként azonosította.

A könyv függeléke röviden bemutatta a nyilatkozók életrajzát, a háborút köve-tő időszakra terjedően is. Farkas József az amerikai fogságból még 1945 őszén hazatért. Ezt követően korábbi munka-helyén, egy fűszeresboltban dolgozott mint segéd. Az ötvenes években csa-ládot alapított, esti tagozaton elvégzett egy alapfokú kereskedelmi iskolát, és a Csemege áruházlánc egyik egri boltjáb-an kapott munkát, ahol nyugdíjazásáig állt alkalmazásban. A hadtörténésznek arra a kérdésére, hogy résztvevőként és szemtanúként mit gondol ezekről az utolsó napokban vívott csatákról, rövid gondolkodás után, mialatt felidézte a csendet széttépő gépfegyverek ziháló kattogását, az ágyúk dörejét, a haldok-lók hörgését, ahogy ott feküdt közöt-tük a földön, az élettelen testek pokoli csöndjét és a totális vereség okozta gyű-lölet roppant némaságát, röviden csak ennyit válaszolt: „Most már világosan látom, hogy semmi értelme sem volt az egésznek.”

Akadémiai tanulmányok III. – Csendélet egyszarvúval este, 2014

Lipcsei Márta

Isten asztalán

*Isten asztala terítve
pulzáló tér fogja körbe
platán hullatja a kérgét
a mákvirág meg a mérgét*

*a Semminek nagy az ára
mélyen ásva a világba
szívrajzás lesz kívül-belül
arcokon a gond majd elül*

*lépcsőn ülnek az emberek
egyik fenebb másik lennebb
esznek isznak álmodoznak
mesés helyre vágyakoznak*

*Jó városba igyekeznek
a kólát sört nem vetik meg
köszön nekik majd az idő
a szerencse lesz a jövő*

Nagyvárad, 2023. 01. 26.

Lebegtetnek a csillagok

*zuhanás a végtelenbe
zuhanás az esti csendbe
lebegtetnek a csillagok
hullnak alá biztos pontok*

*kapaszkodnak az emberek
fényhez jutni szeretnének*

*nyilvánosság szemből támad
jóindulat viszi hátad*

*kitaposott ösvényeken
a levegő majd megpihen
a távolság egyre csökken
és a nehezebb lesz a könnyebb*

Nagyvárad, 2023. 01. 27.

Büszke élet

*az emlékek arcra szöknek
képei a múlt időnek
feleselve tükröződnek*

*éltető ég már cseppekben
sűrűn áztatja a földet
fákban régi erő éled*

*a gyökerek szelídsége
repszti a kövek élet
így döcög a büszke élet*

Nagyvárad, 2023. 01. 28.

Szétterült élet

*a vérben még a nyár
a reggel remél és vár
visszafelé vérzik az idő
a szétterült élet egyre nő*

*a hidegben a bánat
pelyhei havaznak
kérdőjelei a tavasznak*

*a lét börtönét
feszítik szét*

*lábunknál a halálháló
még kék az ég a kutya is ugat
csillan a hangok üres helye
s a megszokott kérdés a késve
született válaszokra vár*

Nagyvárad, 2023. 01. 30.

A jövő kérdése

*begyepesedtünk fakó lomha
hazugságok világítják a világot
a látványban a háború rémei
szívják pipájukat mezítláb menetelnek
átadják a huszonegyedik századot
átlyukasztva hogy felszállhasson
a következő szerelvény árnyékvilágára
a jövő pedig egyre csak kérdezi az időt
hogyan megtudja mi vár rá*

Nagyvárad, 2023. 01. 31.

Jelen időben

*már ideje lenne szellőztetni
kinyitni a világ ablakát
a tömegsírokat behantolni
az élet égboltján várni
a derengő hajnal fényét
az ébredés pillanatában
rögzíteni a kihullott
jócselekedeteket majd újból
összeszedni hogy száműzött*

*álmaink folytassák lebegésüket
a jelen idő elmúlás-tengerén*

Nagyvárad, 2023. 02. 01.

Létkerék

*Most mondjuk végső imánkat
felkínáljuk az elkárhozott hulláknak
béna tetemeknek Krisztus keresztje előtt
a virágok is sorba hátrálnak a sírokon
az égi időbe szimatolva keresik az álmok
fűszálait bár felettük repeszek surrognak
tömör ingerek nyomoznak a béke friss
kenyérillata után majd gombolyítják
a létkerék tanulságszálait*

Nagyvárad, 2023. 02. 02.

Az Úr akarata

*felettünk az Úr érleli
kertjében a rejtélyek
égi gyümölcsét
törött szárnyú madarait
kiemeli az örvényből
hagyja hogy szelek
hordják szét az élet
illatát telített hajnalon
mikor a csodák felragyognak
mi pedig egyre gyöngédebb
világról álmodunk*

Nagyvárad, 2023. 02. 03.

Megmaradás

*Az ősök lábnyoma
kábult sejtek halmaza
a hazaút vonzása
az életösztönök zuhataga
mind-mind a megmaradás
ritmusára vegyül Isten jóságával
az Új Föld fegyverek nélküli világával
szemfényvesztő mesék birodalmából
távoli vad robogó jelen közeledik
nyomában ballag az Utolsó Ítélet
hátán az elfogadás és szeretet puttonyával.*

Nagyvárad, 2023. 02. 05.

Isten kezében

*szenvedéllyel szeretünk
meghalunk százszor
összerakjuk a szétszórt
emlékek maradványait
kavicsesők zörgését
domborodó hullámok énekét
titkok rejtélyes szorongásait
virágos fantáziánk zuhatagát
s hagyjuk hogy Isten csomókat
kössön testünkre*

Nagyvárad, 2023. 02. 06.

Tanulmány a Bontáshoz II., 2009

Tóth Ágnes

Ha jön a nő

Ludek úr előtt szőke sör csillogott, fekete bajszán sörhab pihent, fényesen ragyogott a nyári nap, de mindezen szépségek ellenére ő savanyú képpel sóhajtozott.

– Nocsak, Ludek uram, milyen keserű halat fogott ki ma az élet vizéből? – kérdezte a halász, aki a kocsmáiban iszogatózott. – Látom, hogy az utóbbi időben megromlott a hangulata. Tán csak nem depressziós?

– Beteg a feleségem – mondta rekedten a kérdező, aztán kiitta a maradék sört a poharából. – De ne fájjon a feje miatt, elég, ha az enyém fáj – tette hozzá, és tovább üldögélt az üres poharat nézve.

A halászt furdalni kezdte a lelkiismeret, s vigasztalásul fizetett egy korsó sört Ludeknek.

Délután hat óra volt. Ludekné befejezte Gina művésznő körmeinek ápolását, és elköszönt. Néha kliensei otthonában is vállalt manikűrözést és pedikűrözést. Gyors léptekkel indult haza, hosszú fekete haja lobogott a szélben. Az arca kipirult. Pár férfi utána is fordult. A nő is észrevette, és keserűség szorította össze a torkát. Igen, keserűség, mert bár más férfiak megcsodálták szépséget, az ő ura egyre jobban hanyagolta őt. De majd megmondja a véleményét, csak érjen haza.

Ám a lakás üres volt, Ludek már megint késett. Az utóbbi fél évben sosem jött haza idejében a munkából, és ha hazaérkezett, mindig bűdös, sa-

vanyú sörszaga volt, sőt párszor kiábrándítóan részegen jött meg. Régebben már délután fél ötre hazaért. Együtt ebédeltek, és volt idejük egymásra is. Ludek büszke volt szépséges feleségére, aki tizenkét évvel fiatalabb volt nála. Szívesen sétált vele a főutcán, vitte el egy-egy kávézóba vagy étterembe, és élvezte, hogy a férfiak vágyakozva néznek a neje után.

Sajnos az utóbbi időben már nem sétálgatott vele, nem volt kedve, ereje semmihez. Amióta áttették egy másik munkafázisra, megkeseredett. Nemcsak kevesebb lett a fizetése, de sokat kellett cipekednie. Ötvenhárom évesen már nehezen bírta a dereka, a válla a tele ládák le- és felpakolását, az élelmiszerraktár feltöltését, ezért muszáj volt meginnia naponta egy-két sört vagy töményt, hogy oldja a fizikai és lelki fájdalmát.

A felesége próbálta megérteni. Tudta, nem könnyű a munkája, és 53 évesen új állást találni szinte lehetetlen. Emiatt mégsem kellene, hogy a kevés fizetés egy részét italra költse az ura. Ezt meg is mondta az embernek, amikor az este későn hazabillegett a kocsmából. Jól össze is vesztek, mert sem szép szó, sem erőszak, sem válással fenyegetés nem használt. Ludek továbbra is eljárt a kocsmába, és amikor már nem volt pénze italra, a kocsmasztalra borulva kezdte emlegetni és siratni szegény beteg, ágyhoz kötött nejét, mert tudta, hogy ilyenkor meg-

sajnálják, és többen is fizetnek neki egy-két italt.

Egy csütörtöki napon Ludekné a cipőüzletben összefutott egy volt osztálytársnőjével, aki nagy örömmel ölelte át.

– Jaj, de örülök, hogy meggyógyultál. A férjem találkozott a kocsmában az uraddal, aki mesélte, hogy súlyos, ágyban fekvő beteg vagy. Fizetett is szegénynek egy féldeci vodkát, hogy vigasztalódjon. Mondd, mi volt a bajod?

– Hááát, majd elmondom máskor, most rohannom kell – hebegte Ludekné, és a döbbenettől csak kapkodta a levegőt, miközben azt sem tudta, merre viszi a lába. „Szóval már temet is engem az a pernahajder. Na, várj csak, te nyomorult, majd adok én neked, hogy megemlegeted!” – morogta, és már tudta, mit fog tenni.

Eljött a péntek délután. Ilyenkor a szokásosnál is többen voltak a kocsmában, egyrészt hétvége, másrészt fizetésnap volt. Mindenki egyszerre beszélt, alig lehetett érteni egymás szavát, nagyokat röhögtek a trágár vicceken, óriási hangzavar volt, aztán hirtelen olyan csend lett, mint a templomban.

Az ivó ajtaján egy gyönyörű nő lépett be. Elegáns, azúrkék selyemruha simult karcsú testére, és jóval térd felett ért véget. Két hosszú, formás lába kék színű, túsarkú körömcipőbe volt bújtatva. Finom arcát vállig érő fekete haj keretezte. Ringó csípővel elsétált a Ludek úr asztalához, kicsit megállt, mélyen a férfi szemébe nézett, táskájából elővette a cigarettáját, vörös ajkai közé fogta, és tüzet kért. Kifújta a füstöt, bele egyenesen Ludek kigúvadt szemébe és eltátott szájába, aztán át-sétált a Ludek mellett lévő asztalhoz,

ahol a halász ült, és bűgő hangon megkérdezte:

– Uram, megengedi, hogy ide üljek?

Máris széket toltak alá. Még mindig néma csend volt. A jelenlévőkbe a meglepetés belefojtotta a szót. Ilyen nők nem térnek be lerobbant, harmadosztályú, büdös kiskocsmákba, lecsúszott piás pasasok közé. Ilyen nőket közelről nem lát az itteni emberfia, csak filmekben vagy drága éttermekben, vas-tag pénztárcájú, öltönyös üzletemberek oldalán. A férfiak nem tudták, hogyan viselkedjenek és mit mondjanak a nő társaságában. Félték, hogy ha bármit is tesznek, elijesztik. Márpedig azt a legkevésbé sem szerették volna. Végül Miranda, a pultosnő mentette meg a helyzetet.

– Mit fogyaszt, hölgyem? – kérdezte.

– Egy kólát kérek és fél deci rumot – válaszolta nő, és mélyen Ludek úr szemébe nézett, aki a vele szemben levő asztalnál ült több szőrös, mosdatlan alakkal.

Ludek se köpni, se nyelni nem tudott. „Uramatyám – gondolta –, jó nagy szarban vagyok. Csak el ne árulja az asszony, hogy én vagyok az ura, mert akkor lebukok, és szétverik a képemet.”

Ludekné látta a rémületet a férje szemében, és roppantul élvezte. Beleöntötte a kólába a rumot, megemelte a poharát, hófehér mosollyal biccentett a társaság felé:

– Egészségükre, uraim! – mondta bűgő hangján, és ivott.

– Egészségünkre! – mondták kórusban a többiek, és ők is ittak. Páran próbálták eltartani a kisujjukat a poharuktól, hogy jobb benyomást keltsenek.

– Nagyon szép idő van. Imádom a nyarat – búgta a nő. – Szeretek a nap-

sütötte folyóparton üldögelni és nézni, ahogy csillog a víz, mintha millió kis gyémántkristályból lenne, és látom néha, hogy a ficánkoló halak apró ezüst karikákat kavarnak a víz színén. Néha bedobok pár kavicsot a folyóba, hogy ugyanolyan ezüstgyűrűk rezegjenek a vízen, és a gyerekkoromra gondolok, amikor apámmal együtt halásztunk a hetes gátnál. Milyen szép is volt... Ma is kint ültem a parton, aztán elindultam hazafelé, és megláttam ezt a kedves kis kocsmát. Arra gondoltam, jólesne egy kóla rummal. És lám, már iszom is. Gondolom, önök is így vannak vele. Csak megkívánnak egy korsó sört, bejönnek ide, és már isszák is. Hát nem csodálatos?

Nos, ez volt az a pillanat, ami megtörte csendet, feloldotta a gátlásokat, és elindította a társalgást. A halász valószínűleg el volt ragadtatva.

– Asszonyom, maga egy angyal, ilyen szépen még én magam sem tudnám megfogalmazni a folyó és a halak iránti szeretetemet, pedig halász vagyok magam is és az egész családom – lelkendezett.

És ezek után folyt a sör meg a társalgás vagy félórát. Akkor a nő átnézett Ludekhez, aki igen mámorosan tekintgetett vissza, és időnként nagyokat csuklott.

– Fogja be az orrát uram, emelje magasra a bal karját, és számoljon el tízig, meglátja, elmúlik azonnal az a csúnya csuklás – mondta neki a nő.

És Ludek azonnal szót fogadott, és csodák csodája, elmúlt a csuklása.

– Mondja, hölgyem, miért éppen ebbe a lerobbant kocsmába jött kólát inni rummal, amikor sok szép elegáns bár van a városban? – kérdezte a halász, miután bátorságot öntött magába

egy pohárból. – Csak azért kérdem, mert magácska nem illik ide.

– Útinaplót és jegyzeteket írok a város kocsmáiról, embereiről egy magazinnak. Ez az ivó nagyon megfogott. Barátságos, és a törzsvendégek olyanok, mint egy nagy család. Szempont az is, mennyire italbíró egy ember. Megállja-e, hogy ne igya el teljesen az eszét? Hogy idejében abbahagyja az italozást. Alkoholista-e vagy csak magányos és társaságra meg egy sörre vágyik? Netán esztelenül vedelő, teljesen lezüllött egyén? És vajon mi sodorta a társadalom peremére? Ön például miért jár ide?

– Mert szeretem a sört, és itt a legolcsóbb. Nem tagadom, hogy szegény halász vagyok, és mivel meghalt a nejem, sokat ülök itt, mert másképp nagyon egyedül vagyok. Otthon is, a vízparton is. Ha van fogás, a halak felét eladom, lesz belőlük egy kis bevétel, és abból megiszok egy-két sört. Ha semmi sem akad a horogra, akkor meg kevesebbet piállok. Nyugodtan megírhatja.

– És az a szakállas, rongyos alak ott a sarokban, miért jár ide?

– Mert neki elment a hangja. Tudja, ő egy elég híres tenor volt. Külföldön is fellépett. Aztán kampec lett a karrierjének. Talán ő a legnagyobb alkoholista itt. Nem bír ki ital nélkül egy napot sem. Már mindenét eladta, lassan hajléktalanná válik.

– És ez a fekete bajszos, jóképű férfi itt velünk szemben, miért jár ide? És miért olyan savanyú az ábrázata?

– Ő Ludek úr, bánatában iszik, mert nagyon beteg a felesége. Fizetünk is neki néha, hogy jobban oldódjon, és könnyebben viselje a gondokat.

– Nahát, mennyi szomorú sorsú ember – mondta a nő, majd átkiáltott a

férje asztalához. – Ludek úr! Hallom, hogy nagyon beteg a felesége! Nem gondolja, hogy mellette kéne lennie és nem a kocsmában? Az ital nem old meg semmit, csak pár pillanatra. Attól még nem gyógyul meg a neje, ha itt vedeli a sört. Átmegegyek megvigasztalni Ludek urat – mondta már a halásznak, és áttelepedett a férje asztalához.

Az ivó elcsendesedett. Lélegzet-visszafojtva figyelték a nőt.

Ludek lesütött szemmel ült, szaporán lélegzett, és égett a füle. Az asszony rátette a kezét a férje kezére.

– Figyeljen ide, uram! Menjen haza az asszonyához. Ápolja, beszélgessen vele, biztassa, hogy meg fog gyógyulni! Vigyen neki virágot, apró ajándékot. Mosolyogjon rá, ölelje át. Tudja maga, mennyire gyógyít egy jó szó, egy ölelés, egy örömteli mosoly? A statisztikák szerint sokan felépültek tőle. Vagy el akarja veszíteni az asszonyt? Mert meglehet, hogy egy napon, mire hazamegy a kocsmából, már senki sem fogja várni. És akkor lesz csak igazán magányos, savanyú és boldogtalan. Mert most még csak képzeli, hogy az.

Ludek zavartan állt fel.

– Igaza van hölgyem, köszönöm, hogy felnyitotta a szemem. Boldog lehet az a férfi, aki társának mondhatja önt. A viszontlátásra – suttozta, és kezét csókolt a nőnek, intett az ismerősöknek is, és távozott.

Ebben a pillanatban mindenki taposni kezdett. A nő nevetett, aztán visz-

szault a halász mellé, megitta a rumos kóláját, aztán ő is búcsúzott.

– Uraim, sajnos mennem kell, mert várnak. Meg kell írnom a cikket. Köszönöm a kedvességüket. Talán még benézek jövő pénteken is önökhöz. – Azzal kipp-kopp, kipp-kopp, apró léptekkel távozott, csak az egzotikus parfümillata maradt az ivóban.

Teltek a napok, és a pultosnő észrevette, hogy az eddig elhanyagolt külsejű törzsvendégek kezdenek napról napra civilizáltabbá válni. Szinte mindegyikük megváltozott. Alig ismert rá egyikre-másikra, amikor megnyiratkozva, borotválkozva, megmosakodva, tiszta ruhában jelentek meg az ivóban. Még a kocsmá szaga is megváltozott, mert kevesebben ittak sört, és többen rendeltek rumot kólával.

– Tiszta örület, mi minden meg nem történik, ha jön a „nő”! – konstátálta Miranda, és belülről nevetés csiklandozta.

A következő hét péntekén, öt óra tájban a törzsvendégek a kocsmá ajtaját lesték titokban, de hiába, mert a nő nem lépett be rajta, és az elkövetkező napokon sem. Sőt, örökre elmaradt. És többé Ludek urat sem látták a kocsmában. Eltűnt ő is, mint a kámfor.

Igaz, a fuvaros említette egyszer, hogy látta Ludeket a szép hölgygel sétálni a Körös-parton, még csókolóztak is, de ezt senki sem hitte el.

Tanulmány a Bontáshoz III., 2009

Nincs megállás

Az írógép billentyűin néha megálltak az ujjaim, és az ablakon kinézve el-elmerengtem. Álmodozásomból a kollégák zökkentettek ki.

– Halló, ébredés! Menj ki a kávézóba, mert keres egy olvasó!

Kikászálódttam az íróasztal mögül, és arra gondoltam, hogy legalább iszom egy kávé, amikor hirtelen rám rikoltott egy magas és inas öregasszony.

– Maga a szociális rovat szerkesztője?

– Igen – feleltem kissé idegesen, és hátrálni kezdtem, mert a néne egy hatalmas rozsdás harapófogót kapott elő viharvert krokodilbőr táskájából, és magasra emelve hadonászott velem, közben fenyegetően közeledett felém.

– Látja maga ezt a fogót? – kiabálta a feje felett rázva a szerszámot. Amikor már azt hittem, hogy lesújt rám, megállt, és azt mondta: – Úgy tudja meg, hogy én minden áldott nap ezzel járok haza, mert az a rohadék fuvaros szomszédom állandóan bedrótozza a kaput, hogy ne tudjak bemenni, és én ezzel a harapófogóval vágom el minden alkalommal azt az átkozott drótot! Ki akar túrni az ott-honomból. Pályázik a lakásomra. A küszöbömre önti a szemetet. Minden nap az ablakom alá hucyozik, a virágaim már mind kiégtek. Jól tudja, nincs, aki megvédjen. Magányos öregasszony vagyok. Segítségül hívtam a körzeti rendőrt, az be is ment a fuvaroshoz, hogy beszéljen a fejével, aztán részegen jött ki tőle, mert az leitatta. Még össze is tegeződtek. Hát ki véd meg engem tőle, tessék mondani?

Az ügyet végül sikerült megoldanom. Feladtunk a nénivel egy apróhirdetést a következő szöveggel: „Kertes udvarban álló kétszobás magánházamat elcserélném egy garzonra.” Öten jelentkeztek. Kiválasztottam azt a házaspárt, amelyben az ember egy tagbaszakadt asztalos volt, az asszony meg egy nagyszájú szakácsné, és rávettem az öregasszonyt, hogy velük cseréljen. Meg is egyeztek. A mamának központi fűtéses, hideg-meleg vizes kis panelotthona lett, és a különbözetből egy kis pénzmagja, ami a nyugdíjával együtt elég lesz neki élete végéig, az asztalos meg berendezett a színben egy műhelyt magának, és kiváltotta az iparendélyt. A fuvaros azóta úgy lapul, mint szar a fűben, mert fél ujjat húzni a melákkal és a nagyszájú asszonysággal.

A szociális esetek közül az öregeket és a gyerekeket karoltam fel legszívesebben, mert ők voltak a legkiszolgáltatottabbak. Eszembe jutott a 80 éves, hallássérült Jolánka néni, ahogy görnyedten ült a kórházi ágyon, és egy tenyérnyi ép hely sem volt rajta, annyira össze volt verve.

– Meg akartak ölni a lakásomért – panaszkolta. – Összekötöztek, tapostak, ütöttek, fojtogattak. Rúgták az oldalamat, a hasamat, meg ahol értek. Eltörték a bordáimat. A férjem azzal a kemény fejével befejelt az arcomba. Eltört az orrom, az állkapcsom, bedagadt a szemem. Alig bírok még most is beszélni, úgy fáj. Meg akart az uram ölni a szeretőjével együtt, aki három évvel fiatalabb nálam. Hetvenhét éves.

És hogy nyalják-falják egymást. Akkor hozta a lakásba az ember, amikor Szilágy megyében voltam a lányomnál. Azóta nem megy el az a nő. Ha nem dugom el az ételt, amit magamnak főzök, akkor egy marék sót vagy mosóport szórnak bele, hogy ne tudjam megenni. Istenem, hova jutottam öregségemre! Tudja, ha a szomszédok nem jönnek át a nagy ordítózásra, már meghaltam volna. Ők hívták ki a mentőt is. Most a drága doktor úr látéletet készített, és felvette a kapcsolatot a törvényszékkal. Várom a tárgyalást. Remélem, a két gonosz megkapja méltó büntetését, és nyugtom lesz. Várjon, kedveském, ne menjen még el! – kiáltott utánam. – Van nálam egy kis eldugott pénz a nyugdíjamból. Mennyiért ír ki engem az újságba?

Szomorú, gondoltam. Az emberekbe beidegződött a múlt.

Bizony nagyon sok olyan idős emberrel találkoztam, akinek a lakására pályáztak a rokonok, ismerősök vagy idegenek. Eltartási szerződést kötöttek velük, aztán magukra hagyták az idős, beteg embereket, nem adtak enni nekik, vagy nem hívtak orvost, ha megbetegedtek, hadd patkoljanak el minél hamarabb, hogy megkaparinthassák a javaikat.

Az egyik vidéki öregotthonban tett látogatásom során panaszkodtak a bentlakók, hogy megverik őket, nem kísérik ki a gyenge, reszketeg öregeket a vécére, és mivel kevés az ágytál, sokszor kénytelenek egy-egy kéznél levő cipősdobozba vagy valamilyen más edénybe elvégezni a szükségüket.

A múlt rendszerben a vezetőség évekig nem jelentette be azoknak az öregeknek a halálát, akiknek nem voltak hozzátartozói, hogy továbbra is fel-

vehessék a nyugdíjukat. És egyre több disznóság derült ki a rendszerváltás után. Le is váltották minden szociális intézmény vezetőjét, de furcsa módon többségük megúsza büntetés nélkül az elkövetett csálásokat, visszaéléseket. Tagadtak mindent, azt állítva, hogy az öregek szenilisek, nem tudják, mit beszélnek, és összevissza hazudnak. Én pedig, mint egy árva fecske, csak csapkodtam a szárnyammal (tollammal), és ha nyarat nem is tudtam csinálni, de megpróbáltam némi fényt csiholni a szociális sötétségben. Ökölbe szorult a kezem és sajgott a szívem a sok kihasznált, kisémmizett, lecsúszott ember és éhező gyerek láttán.

Mivel minden egyes ember története és sorsa kuriózum volt a maga nemében, kitaláltam egy új rovatot, *Sorsok dióhéjban* címmel, s megírtam a legérdekesebb sztorikat. Volt ebben éhező cigány közösség, melynek tagjai kiásták és megették a szomszédjuk döglött lovát, aztán mind a járványkórházban kötöttek ki. Alkoholista apa, aki teherbe ejtette a lányát. Fagyhalt halt hajléktalan, aki pár éve még rangos polgára volt a városnak. Idős házaspár, amely nem tudott megélni a nyugdíjából, ezért közös elhatározással egyszerre lettek öngyilkosok. Középkorú férfi, aki kétnaponta jött be hozzám a szerkesztőségbe könyörögni, hogy segítsünk kiszedetni a fogtömését, mert lehallgatókészülék van benne, de senki nem hiszi el. (Őt elvittem egy fogorvos ismerősömhöz, akivel megbeszéltem, hogy tegyen úgy, mintha tényleg poloska lenne a tömésben, és miután kiszedte, adjon egy kalapácsot a pasinak, hogy törje azt össze. Így remélhetőleg megszabadul a rögeszméjétől, mi pedig tőle.

Miután megtörtént a dolog, a férfi teljesen megnyugodott. Amikor egy év múlva találkoztam vele, meg volt hívva, ki volt simulva az arca, és büszkén mutatta meg az unokája fényképét, aztán hálásan csókolt nekem kezét.)

De voltak más esetek is. Például síró bácsika, aki azzal gyanúsította a menyét, hogy mérgezi őt. Bolond nagytata, aki vonatokat irányított, és egy egész utcát terrorizált. Szélhámos nő, aki idős embereket lopott meg, fondorlattal csalva ki a temetésükre összekuporgatott pénzüket. Aztán volt egy tolókkocsis fiatal lány, akinek a szülei meghaltak, a rokonai pedig bedugták szegényt egy intézetbe, és elfoglalták a lakását. Az ő esetében a drága jó Zita nővér lépett közbe és mentette ki a kislányt a hiénák karmaiból. Sokszor hívott magával Zita nővér, ha egy-egy súlyos szociális helyzetben lévő családnak vitt segélycsomagot, amelyet a mallersdorfi ferences rendtársai küldtek. És én meg is írtam a legérdekesebb eseteket. A cikkek nem maradtak hatás nélkül, ezért egyre többen kerestek fel segítséget remélve.

Így történt ez egy csütörtöki napon is. Már éppen készültem hazamenni, amikor bekopogott hozzám egy idős asszony.

– Aranyoskám, segítsen rajtam – sírta el magát, és egy szakadt zseb-kendővel törölgette kisírt szemét. – Nincs nekem semmilyen jövedelmem. Szégyenszemre koldulni szoktam.

– Nincs a néninek nyugdíja?

– Nem kapok nyugdíjat, sem szociális segítyt, sem ingyen ebédet, mert nincsenek irataim. Pedig egykor neves sportoló voltam, balkáni magasugró-bajnok. Így ismert meg és szeretett belém a város akkori párttitkára, fe-

leségül is vett. Aztán egy szilveszteri összejövetelen, ahol együtt volt a megye összes román pártfejeese, én éjfélkor felálltam az asztaltól, és elénekeltam a magyar himnuszt. Na, attól kezdve el lett vágva a karrierem. Az uramat kényszerítették, hogy váljon el tőlem, a munkakönyvembe beírták a „piros betűt”, és többé sehol nem tudtam elhelyezkedni. A gyereket elvette tőlem a férjem, és Bukarestbe költöztek. És most, istenem, uram, amikor már szép felnőtt férfi lett a fiam, a forradalom második napján lelőtték az utcán, így a menyem és két kis unokám árván maradt, nekem meg nincs képem, hogy a nyakukra menjek, hogy né, itt a nagymama, adjatok egy darab kenyeret. Könyörögve kérem hát a kedves újságírónt, írja meg az én történetemet is a *Sorsok dióhéjban* című rovatában, hátha az emberek gyűjtenek majd nekem is egy kis ételmezt vagy ruhaneműt, esetleg egy használt televíziót, hogy a bánatomat egy kis szórakozással el tudjam ütni. Kérem hát szépen, ha istent ismer, segítsen rajtam valahogy, és írja meg a címemet is, hátha hoznak nekem valamit.

Segítettem. Iratot, szociális segítyt és ingyen ebédet intéztem a néninek, aztán írtam róla egy cikket. Ami ezután történt, azt nem teszem az ablakba!

Pályám során először történt meg, hogy magamra zúdítottam jó pár olvasó haragját. Szinte megőrjítettek a felháborodott telefonálók, és elleptek a dorgáló levelek, amelyekben az állt, hogy hogyan lehet ilyen szemenszedett hazugságot leírni. Tudjam meg, hogy ők évtizedek óta ismerik ezt az öregasszonyt, aki soha nem volt Balkán-bajnok, férje sem volt, mert egész életében egy repedsarkú, бүдös

k. volt, soha nem dolgozott, ezért nincs nyugdíja, és gyerekei sem voltak soha. Az iratait akkor vesztette el, amikor berúgott, mert állandóan részeg, vén alkoholistákkal züllik. Sokszor fekszik az utcán a saját piszkában – folytatta a telefonáló –, és ha most elmegyek hozzá, akkor megnézhetem a saját szememmel, hogy a vén hazudozó az ürülékében fekszik részegen.

Megnéztem. Nem volt kellemes látvány. Teremtő atyám – gondoltam –, még jó, hogy nem írtam meg azt is, hogy az öreglány a doftanai börtönben született, ahonnan egy cipősdobozban csempészték ki, és így maradt életben.

Ez az eset nagy óvatosságra intett.

(Részlet a *Pokol az emeleten* című publicisztikai regényből)

Tanulmány a Bontáshoz IX., 2013

Debreczeny György
Ágh István most 85
én meg 65

*kamasz voltam és ő akkoriban
éppen az újszülöttnek jószolt
addigra már a rézerdőt bejárta
és a tündért is megkötözte
de nem tudta szabad-e énekelni
nekem meg tetszettek az egybesöpört
almacsutkák meg minden
és sejtelmesnek találtam ahogy
köpenyes árnyak lobognak fülkék körül
és kagylóba küldi szíve ideges dobaját
később tíz éven át takarítottam
telefonfülkéket
de még sok évnek kellett eltelnie
mire rájöttem hogy valakik
a versben épp telefonálnak
talán mert otthon már régen volt telefonunk
de ő fülkéből intézte a hívást
láttam még tantuszos telefont
aztán már 1 majd 2 forintba került a hívás
de szemetelni mindig ingyenes volt*

*megmutattam neki a verseimet
és egyszer egy sort kijavított
szájából véres szakáll
de bajuszt és szakállt nem növesztettem
még évekig
és szerencsémre azután sem vertek pofán
egyszer iszogatás közben
elárulta nekem hogy mi a költészet
ez itt egy doboz gyufa és kész
és azt mondta hogy milyen szép lesz
majd ha neked is lesz feleséged
és te is fogsz gyerekeket csinálni
de erre majd tucatsznyi esztendő múlva
kerül sor két lányom lett és egy fiam*

az ő konyhájukban ültünk
hármásban Hervay Gizellával
aki akkor nagyon zaklatott volt
és a mai napig büntudat gyötör
mert nem tudom hogy ki is mondtam-e
amit gondoltam akkor
remélem megtartottam magamnak
egyszer megígérte hogy majd bemutat
a Napjainkban de napjainkra
megszűnt a Napjaink
évek múlva egy versem megjelent ott
és Tandori mutatott be végül
a Magyar Ifjúságban
nem sokkal első kötetem
az ellentétpárhuzamok megjelenése előtt

nála találkoztam Tóth Bálinttal
és M-mel is akinek a ciklusa volt
de az idős beteg költőhöz
már nem mehettünk el Őrmezőre
laktam később a Korong utcában
egy ideig de akkor már ápoló voltam
az öngyilkos osztályon a toxikológián
ott esett egyetlen találkozásom
és nagy közös cigarettázásom
az aulában a kórházi pizsamát
és köpenyt viselő Pilinszkyvel
nem emlékszem már hogy miről
beszélgettünk csak arra
hogy nagyon jó hangulatú volt

aztán kirúgtak onnan amiért
szidtam a Magyar Népköztársaságot
és én vittem el egyszer hozzájuk
a velem korú Melindát
aki nagyon jó verseket írt
volt egy ilyen sora hogy
kimosták az ölelését belőle
eltűnt nem tudom mi lett vele
remélem ír még verseket
és belőle nem mosták ki
és nem akasztották ki száradni a kötélre

előfordult hogy borozgatás közben
'56-os Kossuth téri élményeit mesélte
a comblövést a dühöt és a rémületet
és jó hogy később prózában meg is írta
amikor első lányunk pár hónapos volt
csináltam montázst a verseiből
nem tudom zokon vette-e
de azt a verset ma is nagyon szeretem
évek múlva én is adhattam és dedikálhattam
neki verseskötetet
és az idén születtek kollázsok a verseiből
utoljára a 86-os buszon találkoztam
vele (és ő most 85 én meg 65)
vele és feleségével Judittal
aki mint mindig akkor is
árasztotta magából a nyugalmat
és sok szép könyvborítót csinált
csak pár megállót utaztunk együtt
jöttek valahonnan és mentek valahová

jövíünk valahonnan és megyünk valahová
és bár Tandori verebei eltűntek Európából
remélem a madár azért visszajár
és Struga manó is látható

ne legyen soha reggel

Ágh István nyomán

úgy muzsikál az ég mint kék szódásüveg
a múlt mint holdvilág ragyog
vadászgép kereng: aranyhalacska
ne csak a létezés tudassátok velem
sikongassanak nők mert térdükre ugrott az egér
és sikongassanak a sürgönyoszlopok is
a hátam mögé taszított alkonyatban
olajos padlón peregjen le lábunkról a sár
ifjúságom zsúfolt vonatán

apám sárga kukoricaszár
és holnap jönnek a begyűjtők
szólok magamhoz mondom
hogy svájcisapkám elveszett
adj Uram üdvösséget
hogyha nem küldök sürgönyt akkor is
védelmezz meg engem
mikor megyek zsebre tett kézzel
a csillagos éjszakában
láttam a verseket sárgulni akár a faleveleket
a pipacs vörös káromkodás
árva tücsök zenél valahol
most azt akarnám ne legyen soha reggel
és pálinkát igyon vizespohárból a katona
vagy korsóból fröccsöt
hogy a kék szódásüveg is muzsikáljon
ugassanak meg a kutyák éjjel a Bükkben
és köszönjön rám a szénaboglya
ne fagyjon meg a krumplink
fagyba hasító láng szérűjében
sűrödjön örökkön az én gyerekkorom

Tanulmány a Bontáshoz XXIII., 2018

Goron Sándor

A szójátékok visszaadása William Shakespeare Julius Caesar című tragédiájának magyar nyelvű fordításaiban¹

William Shakespeare drámáiban gyakran él a szójátékok nyújtotta lehetőséggel humoros helyzetek kreálására. *Julius Caesar* című tragédiájának elején (I. felvonás 1. szín) egy ilyen szituációnak lehetünk a tanúi, amelyben Flavius és Murellus a Caesart ünnepegni jött mesterembereket fogják vallatóra, hogy miért gyűltek össze az utcán, hiszen nincsen ünnepnap.

Murellus:²

You, sir, what trade are you?

Cobbler:

Truly, sir, in respect of a fine workman I am

but, as you would say, **a cobbler.**

Murellus:

But what trade art thou? Answer me directly.

A helyzet komikumát Shakespeare három szójátékkal teremt meg. Az első a *cobbler* (varga) lexéma félrehalásából keletkezik, ugyanis ezt Murellus (Marullus) *bungler*-nek, vagyis kontárnak hallja, ezért fakad ki, amikor másodjára is megkérdezi a mesterembertől, hogy válaszoljon közvetlenül, mi a mestersége.³

A magyar fordítók jól ráéreztek a helyzet komikumára, amikor a hozzá nem értő mesterember szinonimáival valószínűsítették meg a szituáció funkcionális pragmatikai ekvivalensét. Ez nem érvényesült volna akkor, ha az

1 Vörösmarty Mihály (1839), Áprily Lajos (1943), Illés László (1994), Jánosházy György (1996) és Forgách András – Fekete Ádám (2015) fordításáról van szó.

2 Egyes angol nyelvű szövegkiadásokban a Murellus, máshol a Marullus név szerepel. Hasonló a helyzet a mesteremberek megnevezésével is, hiszen egyes kiadásokban vagy a *carpenter* (ács) és a *cobbler* (varga), vagy pedig a *first commoner* (első polgár), illetve a *second commoner* (második polgár) szerepel.

3 Barbara Mowat és Paul Werstine szerint Shakespeare darabjának mesterembere a *cobbler* (varga) szóval arra ösztönzi Marullust és Flaviust, hogy azt higgyék, ő tulajdonképpen a *bungler* (kontár) szót használja (Mowat–Werstine é. n.). <https://shakespeare.folger.edu/shakespeares-works/julius-caesar/reading-shakespeares-language-julius-caesar/> (Letöltve 2021. 10. 05.).

angol *cobbler* (varga) főnevet nem helyettesítik nonekvivalens célnyelvi megfelelőikkel, ugyanis itt a forrásnyelvi szó célnyelvi ekvivalenciával nem valósult volna meg a félreértés szituációja. Hogy ezt érzékeltessék, olyan célnyelvi lexémákra volt szükségük a *cobbler* (varga) lexéma helyett, amelyek által a kérdezőnek nem válik azonnal világossá, hogy a megszólalónak mi a foglalkozása.

A magyar fordításokban rokon értelmű megoldásokkal érzékeltetik a fordítók Murellus (Marullus)⁴ félrehallását. Vörösmarty és Áprily a *kontár* lexémával próbált humoros helyzetet teremteni.

Vörösmarty:

Marullus:

'S te itt miféle műves vagy?

Második polgár:

Biz' uram, finom műveshez képest, én úgy szólván, csak **kontár** vagyok.

Marullus:

De mi mesterséged, szólj, melly mívét űsz?

Áprily:

Marullus:

Hát te milyen mives vagy?

Második polgár:

Én bizony, uram, finomabb mesteremberhez mérve valójában **kontár** vagyok.

Marullus:

De iparod mi? Pontosan felelj.

A későbbi fordításokban szintén szinonim megoldásokat találunk a felszínes szakmai ismeret jelölésére, amelyek eltérnek a Vörösmarty és Áp-

rily által használt *kontár* főnévtől. Illés a *barkácsoló*, Jánosházy pedig a *tákoló* szót használja a félreértés érzékeltetésére, hogy ne fejeződjön ki konkrétan a jelenet mesteremberének a foglalkozása.

Illés:

Marullus:

S kegyed mivel foglalkozik?

Második polgár:

Hát, uram, egy igazi mesteremberhez képest én csak afféle **barkácsoló** vagyok.

Marullus:

De mi a szakmád? Ne kertelj nekem!

Jánosházy:

Marullus:

És te, uram, mi vagy?

2. Polgár:

Hát, uram, finom munkáshoz képest én csak afféle **tákoló** vagyok.

Marullus:

De mi a mesterséged? Szólj, ne kertelj.

A legújabb fordításban egy, a mai nyelvhasználatban igen gyakori szót alkalmaztak a fordítók annak érzékeltetésére, hogy Murellus számára ne derüljön ki, hogy beszédpartnerének mi a foglalkozása. A *gyorstalpaló* azért telitalálat ebben a kontextusban, mert kifejezi azt a kétértelműséget, amely a szójátékokra jellemző, vagyis a gyorsan elvégzett cipőtalpalást és az alapos tudás hiányát is, de Murellus csak erre a jelentésre reagál, ezért kiált rá a vargára, hogy mondja meg kertelés nélkül mi a foglalkozása.

Forgách-Fekete:

Murellus:

S neked, fiacskám, neked mi a szakmád?

4 A forrásnyelvi szövegben és a legújabb fordításban a Murellus, a többi fordításban viszont a Marullus név szerepel.

Foltozóvarga:

Én, uram, ami a szakmámat illeti, ahogy mondani szokás, csak amolyan **gyorstalpaló** vagyok.

Murellus:

Ne beszélj mellé! Mi a foglalkozásod? (I./1.)

A második szójáték a mesterember - Murellus előbbi kérdésére adott - válaszában fogalmazódik meg, mert a varga nem nevezi meg érthető módon a szakmáját, hanem azt körülírással fogalmazza meg, amellyel tovább fokozza a humoros hatást.

Cobbler:

A trade, sir, that I hope I may use with a safe conscience, which is indeed, sir, **a mender of bad soles.**

Flavius:

What trade, thou knave? Thou naughty knave, what trade?

Cobbler:

Nay, I beseech you, sir, be not out with me. Yet if you be out, sir, I can mend you.

Murellus:

What mean'st thou by that? Mend me, thou soucy fellow?

Cobbler:

Why, sir, cobble you.

Flavius:

Thou art a cobbler, art thou?

A tulajdonképpeni szójátékot Shakespeare a *soles* (talpak) és a *souls* (lelkek) hasonló hangzásával teremti meg, hiszen az egyik lexéma alkalmazásával a másik jelentését is aktiválja félreértést okozva a kérdező(k) számára, ugyanis a varga a *mender of bad soles* angol szószerkezetettel a 'rossz talpak javítójaként' határozza meg a szakmáját, ám Flavius és Murellus ezt

a 'rossz lelkek javítójának' hallja a homofónia miatt.

A szójátékok célnyelvi visszaadásakor a fordítóknak olyan megoldásokat kell választaniuk, amelyekben a jelentésbeli kétértelműség kifejezésre jut. Vörösmarty a *mender of bad soles* (rossz talpak/lelkek javítója) angol szójáték célnyelvi megfelelőjének a *rossz viselet megjavítója* szószerkezetet választja. Ebben a *viselet* főnévnek kettős jelentése van, hiszen egyaránt utal az öltözködésre és a viselkedésre. A drámai jelenet humora abból fakad, hogy Murellus (Marullus) azt hiszi, a varga a viselkedésére utal, azon szeretne javítani, ezért böszül úgy fel annak kijelentése kapcsán, és nevezi őt szemtelennek. Murellus (Marullus) figyelmét annyira lefoglalják a hallottak, hogy helyette társa, Flavius jön rá a *megfoldalak* ige hallatán, hogy a faggatott mesterember tulajdonképpen csizmafoltozó.

Vörösmarty:

Második polgár:

Olly mű az uram, mellyet a' legjobb lélekkel űzhetek, a' mi valóban nem egyéb, mint **a rossz viselet' megjavítója.**

Marullus:⁵

De mi az, te semmirekellő, szólj, miféle mű?

Második polgár:

Ne, kérlek uram, ki ne kelj ellenem, de ha valamiből ki találnál kelni, én helyre hozhatlak.

5 Egyes angol nyelvű szövegkiadásokban ezt a kérdést Flavius, másokban Murellus (Marullus) kérdezi a vargától. Ennek tulajdonítható a fordításokban is az eltérő névhasználat.

Marullus:

Te helyre hozhatsz, szemtelen fiú?

Második polgár:

Igen, uram, megfoldalak.

Flavius:

Te csizmafoltozó vagy, nemde?

Áprily szójátékában, az *alávalók megjavítójában* is kifejeződik a kétértelműség, hiszen a szószerkezet birtoikos jelzője, az *alávalók* egyaránt utal a láb alá valókra (lábbelikre) és a hitvány viselkedésre.

Áprily:

Második polgár:

Olyan mesterség, uram, melyet, remélem jó lelkiismerettel folytathatok; én bizony nem vagyok más, uram, mint **az alávalók megjavítója.**

Marullus:

De micsoda mesterség az, te hitvány, te gazember, miféle ipar?

Második polgár:

Nono, kérek uram, ne fakadj így ki ellenem és ne koptasd rajtam magad. De ha mégis ki találnál kopni, én meg tudlak reparálni, uram.

Marullus:

Mit beszélsz? Engem reparálnál meg, te arcátlan fickó?

Második polgár:

Meg én, uram, mert megfoltoz-lak.

Marullus:⁶

Tehát foltozó-varga vagy. Ugye az?

Illés *a repedt bőrt reparálom* nyelvi szerkezet *bőr* főnévénél elsődleges és átvitt értelmű jelentésével teremt szó-

6 Áprily fordításában Marullus szólal meg, más fordításokban pedig Flavius.

játékot. Az egyik jelentés a lábbelire, illetve annak alapanyagára, a másik pedig a Murellus (Marullus) testi ép-ségére utal. Illés e két jelentés egybe-játszásával kreálja meg a szituáció hu-morát, és ezt játssza ki néhány sorral odébb is, amikor a mesterember azt mondja Murellusnak (Marullusnak), hogy megreparálja, ha megreped.

Illés:

Második polgár:

Olyan szakma az, uram, melyet, úgy hiszem, nyugodt lélekkel űzhetek: tulajdonképpen **a repedt bőrt reparálom.**

Marullus:

A szakmádat kérdem, te léhűtő.

Második polgár:

Könyörgök, uram, nehogy megrepedj; de ha mégis meg találnál repedni, uraságotat is megreparálhatom.

Marullus:

Micsoda? Megreparálsz engem, te arcátlan?

Második polgár:

Hát izé, uram, csak megfoltoz-lak.

Flavius:

Foltozóvarga vagy hát, igaz?

Jánosházy az előbbi fordításoktól eltérő szójátékot alkalmaz.⁷ Megoldásában ő is az elsődleges és az átvitt értelmű jelentés egybejátszására épít, hiszen a *hiba helyreütése* használati tárgy javítására és személyek által elkövetett hiba orvoslására is vonatkozhat.

7 Jánosházy szójátékát ösztönözhetette Arany János *Szentivánéji álom*-fordítása (1863/1961), amelyben Zuboly azt mondja: „van egy ötlem, az helyre üt mindent”, hiszen Shakespeare komédiáját Jánosházy is újrarendítette, tehát ismerhette nagy elődjének hasonló megoldását.

Tanulmány a Bontáshoz XXIV., 2018

Jánosházy:

2. Polgár:

Olyan mesterség az, uram, hogy úgy hiszem, jó lélekkel űzhetem; nem egyéb az, uram, mint **a hiba helyreütése**.

Marullus:

Milyen mesterség, himpellér, mi az?

2. Polgár:

Könyörgők, uram, ne borulj ki; de ha mégis kiborulnál, én helyreüthetlek.

Marullus:

Mit mondsz? Hogy helyreütsz engem, pimasz?

2. Polgár:

Úgy ám, uram, megfoldozlak.

Flavius:

Foltozóvarga vagy, igaz?

A legújabb fordításban a varga egy olyan körülírással (*aminek van bőr a képén, azt én kikészítem*) határozza meg a foglalkozását, amely szójáték is egyben, hiszen, annak ellenére, hogy az *aminek* vonatkozó névmás egyértelművé teszi, hogy a mesterember a lábbeli megmunkálására utal, megte-remtődik a másik olvasat lehetősége is, vagyis a szemtelen, arcátlan ember felbőszítése, tehetetlenné tévése. Flavius, majd Murellus erre összpontosítanak, ezért nem értik először, hogy a faggatott ember miről beszél, és ez a helyzet ad lehetőséget a vargának a humor további fenntartására, egészen addig, amíg Flavius rá nem kérdez arra, hogy foltozóvarga-e a szakmája.

Forgách-Fekete:

Foltozóvarga:

A foglalkozásom, uram, ezt tiszta lelkiismerettel állíthatom, uram, nem más: **aminek van bőr a képén, azt én kikészítem**.

Flavius:

A foglalkozásod mi, te állat? Pofátlan disznó, mi a foglalkozásod?

Foltozóvarga:

Kedves uram, nyugodjon meg, ha maga most dühében megszakadna, magát is megvarrnám.

Murellus:

Ezt meg hogy érted? Mit akarsz te rajtam megvarrni, szemtelen?

Foltozóvarga:

Vagy ha akarja, megtalpalom.

Flavius:

Ezek szerint foltozóvarga vagy? (I./1.)

A forrásnyelvi szöveg folytatásában a varga egy újabb szójátékkal él. Beszédében a *with (the) awl* (árral) előljárászós szerkezetet használja, amely homofóniát alkot a *withall* vagy *withal* (ezzel) angol szavakkal, majd megerősíti Flavius gyanúját a foglalkozását illetően, amikor a *surgeon to old shoes* (az ócska cipők sebésze) metaforát használja.

Cobbler:

Truly, sir, all that I live by is **with the awl**. I meddle with no trademan's matters, nor women's matters, but **with awl** I am indeed, sir, a surgeon to old shoes: when they are in great danger I recover them. As proper men as ever trod upon neat's leather have gone upon my handiwork.

A forrásnyelvi szöveg szójátékát a magyar fordítók főleg az *ár* lexéma homonimáival próbálják érzékeltetni, hiszen az angol *awl* (ár) szó megfelelőjének a célnyelvben vannak homonim alakjai. Ezt először Vörösmarty

használja ki nagyszerűen alliteráló megoldásával, amikor fordításában az életszükséglet *árát* (értékét) az *árral* végzett cipészi tevékenységgel kapcsolja össze, mintha ezzel kívánná jelezni, hogy a harmadik sorban az *árral* szójátékban egyszerre mindkét jelentés felsejlik.

Jól sikerül Vörösmartynak a mesterember metaforájának (*surgeon to old shoes*, azaz öreg lábbelik seborvosa) fordítása is, amelynek segítségével a mesterember felfedi szakmáját felbőszített faggatóinak.

Vörösmarty:

Második polgár:

Biz', uram, én minden életszükségeim' **árát árral** szerzem;
én nem ártom magamat sem
a' mesteremberek közé,
sem az asszonyi dolgokba
egyébbel mint **árral**. Igazán
szólva, én az öreg lábbelik'
seborvosa vagyok; ha nagy
veszélyben vannak, kigyógyítom
őket. Olly derék nép
járdogál az én két kezem'
művein, a' millyen csak valaha
marhabőrt tapodott.

Áprily egy olyan betoldással (...*én talp alávalókat foltozok*) kezdi fordítását, amely nem szerepel az eredeti szövegben, de általa lehetővé válik az *ócska cipők felcsere* metafora poénszerű alkalmazása, ugyanis a mesterember ezzel teszi világossá faggatóinak, hogy ő nem más, mint egy cipőket javító varga.

Az angol szójáték visszaadását ő is az *ár* főnév homonim alakjaival valószínűsíti meg, de túlzásba is viszi ezek használatát, hiszen csak az *áramból élek* és az *árral* tekinthetők egyenértékű célnyelvi variánsoknak. Az *árral*

úszok és az *árverő* *vagyok* megoldások a fordítói lelemény alkotta betoldások, használatuk a szójátékkal kifejezett többletjelentést erősítik.

Áprily:

Második polgár:

...én talp alávalókat foltozok.⁸
Egészen az **áramból** élek, az
árral úszom, árverő vagyok.
Nem avatkozom bele sem
a mesteremberek, sem az
asszonyaik dolgába, csak **árral**.
Csakugyan, uram, én ócska
cipők felcsere vagyok; ha már
veszedelmes állapotba jutottak,
én kikúrálom őket. Olyan
jőszabású emberek járnak az én
kezem művein, amilyeneknél
különbek sohasem jártak
marhabőrön.

Illés átveszi Vörösmarty első szójátékát (*árát árral*), a másodikkal azonban nem él, helyette inkább egyéni módon használja fel a homonim alakú *ár* lexéma nyújtotta alliteráló lehetőséget (*csak ez az ár árulkodik dolgaim felől*). Ugyancsak egyéni módon jár el a varga foglalkozását felfedő metafora (*az öreg cipők doktora*) esetében is.

Illés:

Második polgár:

Színigaz, uram. Megélhetésem
árát árral teremtem elő,
és semmi más, csak **ez az
ár árulkodik dolgaim
felől** mesterembernek,
asszonynépnek egyaránt.
Valójában én az öreg cipők
doktora vagyok: ha nagy
veszedelemben forognak,

⁸ Az általam használt kézirat fénymásolatában nem lehet kiolvasni a fordítás mondatának első két szavát.

meggyógyítom őket. Minden
rendes ember, ki valaha
marhabőrt koptatott, az én
készítményemben járt.

Jánosházy az egyetlen fordító, aki
figyelmén kívül hagyta Shakespeare
szójátékát. Mivel a korábbi fordítá-
soktól eltérő megoldásra törekedett,
nem használta ki a célnyelvi *ár* szó
homonim jellegét. Helyette a *dikics*
(cipépszék, ÉrtSz.) szakszóval élt. Ez
alkalmas ugyan arra, hogy Murellus
(Marellus) és Flavius számára ne de-
rüljön ki a mesterember foglalkozása,
de alkalmazásával mégiscsak veszte-
ség keletkezett, hiszen általa Jánoshá-
zy feláldozta a célnyelv nyújtotta le-
hetőséget, hogy ekvivalens szójátékot
teremtse.

Az egyéni fordítói megoldásra való
törekvés azonban már nem mutat-
kozik meg a varga szakmáját felfedő
metafora (*öreg lábbelik seborvosa*)
esetében, hiszen azt teljes mértékben
átveszi Vörösmartytól.

Jánosházy:

2. Polgár:

Az ám, uram, mindenben
a **dikicsem** után élek; nem
ártom én magam senki
mesterember dolgába, de
asszonyok dolgába se, csak
a dikicsemmel. Én, uram, öreg
lábbelik seborvosa vagyok:
ha már nagy veszélyben
leledzenek, helyrehozom őket.
A legderekasabb emberek jártak
ma az én kezem munkáján,
akik valaha is marhabőrt
tapostak.

Forgách-Feketééknél - Áprily for-
dításához hasonlóan - megjelenik az
úszom az árral szószerkezet, amely-
nek a használata ebben az esetben sem

indokolt, hiszen a forrásnyelvi szöveg
első mondatában azt fejezi ki a mes-
terember, hogy ő a szerszámából, az
*árr*ából él, nem pedig azt, hogy meg-
alkuvóan alkalmazkodik a helyzethez,
vagy hogy tétlenül szemléli sorsának
alakulását, bár el kell ismerni, hogy
itt a szójátékteremtés lehetősége fon-
tosabb, mint a jelentés pontos vissza-
adása. A fordítók az azonos alakú *ár*
főnévnek csak a 'szerszám' jelentését
érvényesítették fordításukban, és nem
éltek az angol *with awl* (árral) szójáték
második megjelenítésének a lehető-
ségével sem, hiszen olyan megoldást
(*Én nem ártom magam komoly szak-
emberek dolgába, nőknek se ártok*) vá-
lasztottak, amellyel a szójáték célnyel-
vi megjelenítése nélkülözhetővé vált.

A legújabb fordításba sok beszélt
nyelvi elemet építettek be a fordítók.
Az volt a céljuk, hogy Shakespeare
drámáját minél közelebb hozzák a
mindennapi nyelvhasználathoz. En-
nek egyik bizonyítéka a *csuka* (tor-
nacicípő) megjelenése a mesterember
foglalkozására utaló metaforában
(*vén csukák felcsere*), amely a nagyon
szemléletes *tátog* ige révén megte-
remti a szójáték lehetőségét, ugyanis
a *csuka* lexéma elsődleges jelentését is
felidézi.

Forgách-Fekete:

Foltozóvarga:

Kérem szépen, uram, én
úszom az árral. Az **ár** az én
szerszámom. Én nem ártom
magam komoly szakemberek
dolgába, nőknek se ártok;
mindent összevetve, uram,
a vén csukák felcsere vagyok,
ha veszélyesen tátognak,
betapasztom őket. Nincs olyan
rendes ember, akinek a lába

ne járt volna az én kezem munkájában. (I./1.)

A szójátékok Shakespeare tragédiájának elején annak a bizonyítékai, hogy az angol bárd – még egy ilyen komor hangulatú tragédiában is, mint amilyen a *Julius Caesar* – képes humoros helyzetek teremtésére, hogy olvasóit, darabjának nézőit megmosolyogtassa. Ezeket a nyelvi elemeket a legtöbb esetben a fordítók érzékel-tetik célnyelvi szövegvariánsukban. Megjelenítésükre a fordítók a következő stratégiákat alkalmazták: **1.** a *cobbler* (varga), illetve *bungler* (kontár) szójátéokra alapozott humoros szituációt úgy teremtették meg, hogy a félrehallott lexémának a rokon értelmű célnyelvi megfelelőivel – pl. *kontár* (Vörösmarty, Áprily), *barkácsoló* (Illés), *tákoló* (Jánosházy) és *gyorstalpaló* (Forgách-Fekete) – helyettesítették a forrásnyelvi szövegben szereplő *cobbler* (varga) főnevet; **2.** a másik két angol szójáték, a *soles* (talpak) – *souls* (lelkek) és *with (the) awl* (árral) – *withall* vagy *withal* (ezzel)

esetében a fordítók Offord stratégiáit (vö. Offord 1997: 241)⁹ közül főleg a harmadikat (az elsődleges jelentés kiemelését) alkalmazták, de a hatodik (új szójáték bevezetése, pl. a *hiba helyreütése* Jánosházy-nál), valamint az első stratégia (a szójáték figyelmen kívül hagyása, pl. ugyancsak Jánosházy-nál a *dikics* szó alkalmazása révén) is megtalálható a célnyelvi megoldások között.

Összegzésként elmondható, hogy a szójátékok ugyanolyan fontos szerepet töltenek be a drámában, mint a nyelvi képek. Nyelvfüggőségük miatt nem könnyű célnyelven megvalósítani őket, de láthattuk, hogy a fordítói lelemény segítségével ez mégiscsak lehetséges.

⁹ Shakespeare szójátékainak fordítására Malcolm Offord hat stratégiát javasol, úgymint 1. a szójáték mellőzése; 2. Shakespeare módszerének utánpótlása; 3. az elsődleges jelentés megjelenítése; 4. a másodlagos jelentés megjelenítése; 5. mindkét jelentés megjelenítése és 6. új szójáték alkotása (Offord 1997: 241).

Felhasznált szakirodalom

- MOWAT, Barbara – WERSTINE, Paul (é. n.). *Reading Shakespeare's Language: Julius Caesar* <https://shakespeare.folger.edu/shakespeares-works/julius-caesar/reading-shakespeares-language-julius-caesar/> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 05.).
- OFFORD, Malcolm 1997. Mapping Shakespeare's Puns in French Translation. In: Delabastita, Dirk (ed.): *Traductio: Essays in Punning and Translation*. St. Jerome Publishing, Manchester. 233–260.

Források

- ARANY János 1863/1961. A Szent-Iván éji álom. In: Keresztury Tibor (szerk.): *Arany János Összes művei*. Drámafordítások 1. VII. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SHAKESPEARE, William 1599/2005. Julius Caesar. In: Wells, Stanley – Taylor, Gary (eds.): *The Oxford Shakespeare. The Complete Works*. Oxford University Press, Oxford.

- SHAKESPEARE, William 1839/1983. *Julius Caesar*. Vörösmarty Mihály fordítása. In: Ruttkay Kálmán (kiad.): *Vörösmarty Mihály Összes művei. Drámafordítások*. 12. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SHAKESPEARE, William 1943/1993. *Julius Caesar*. Áprily Lajos fordítása. Kézirat. SzFFK, Budapest.
- SHAKESPEARE, William 1994. *Julius Caesar*. Illés László fordítása. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- SHAKESPEARE, William 1996. *Julius Caesar*. Jánosházy György fordítása. *Látó*, VII. évf., 3: 37-106.
- SHAKESPEARE, William 2015. *Julius Caesar*. Forgách András és Fekete Ádám fordítása. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Szótárak

- ÉrtSz. = Bárczi Géza, Országh László et al. (szerk.). 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára I-VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ORSZÁGH László 1968. *Angol-magyar szótár I-II*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SCHMIDT Alexander 1902. *Shakespeare Lexicon and Quotation*. Reimer Georg, Berlin.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0079>
(Utolsó letöltés: 2021. 04. 20.).

Tanulmány a háborúhoz I., 2015

Müller Dezső

Nincs ítélet

*Rút vétkeink láttán elsápad a Nap
ocsmányságunk rágördül a szánkra
s a szitkok árjában míg átok hull a tájra
több millió ember egymásba harap*

*Legtöbbünknel lassan a vérengzés kap szárnyra
egyre tornyosulnak keblünkben a romok
s már nem bírnak oltalmazni minket a templomok
úgy szétesett életünk védőzárja*

*Bár gyakran gyógyítanak bennünket az égből
mégis magunkra terítjük a bűn leplét az éjből
s így a velőnkig süvít a gyűlölet lándzsa-íve*

*Ölünk zsarolunk hazudunk nevedben
de ítélet mégsem születik Istenem kezében
s mi újra megússzuk mint egykor Ninive.*

Ezernyi gyermek mosolyából

(Kisfiam emlékére)

*Fölszívódtál mint nyári nap melege
törékeny életed nyomot nem hagyott
s én lettem újra szegény elhagyott
tombol bennem az árvaság ereje*

*Gyötrellemmel vívtam minden harcomat
hol rejtelem kínozott hol rút vihar vágott
de úgy akartalak mint Isten a világot
ezernyi gyermek mosolyából szűrtem ki arcodat*

*És szép szemed mely többé nem világol
mert porhüvelyedet tüstént elnyelte a távol
s nem maradt semmi parányi lényedből*

*pedig egykoron kis szád muzsikaként szólt
s te magad voltál a tündöklő égbolt
csillagmilliárd sugárzott lombos fényedből.*

Megbomlott a rend

*A csillagok alatt megbomlott a rend
szinte minden fő egy óriási tálban
s bár lármát habzsol szüntelen a csend
mégis a mély tombol a sápadt éjszakában*

*Mindenütt konok sötétség feszül
szított gyűlöletet senki sem olt
s míg ocsmány sivárság dúl bennünk legbelül
a hegyek fölött gyér világosságot gyújt a hold*

*Egészen elapadt a kedvünk dolgozni lenni
üres hordókként gördülünk előre
csak egyet tudunk pimaszul beszélni
míg rá nem zuhanunk egy lomha kőre*

*Fiaid gyanánt élni már nem tudunk itt lenni
hacsak újjá nem szülsz minket kegyelmes Isten.*

Fohász

*Ha felhő kúszik
a tengernyi égre
segíts lángot lobbantanom
a pislogó fényre
ha könnyzárpor hull
a megsebzett tájra*

*segíts zsebkendőt húznom
a bágyadt láthatárra
ha a fák kontyáról
leesnek a fészkek
segíts visszahoznom
az elrepült fecskéket
ha köröskörül
a tagadások nyerne
segíts visszaadnom
hitét az embernek
és ha kirajzolódnak szárnyai
a röpködő madárnak
segíts kimondanom
hibáit a világnak!*

Tombol a mély

*Ki figyel ma békére igazságra
hasztalan rakjuk egymás mellé a szavakat
ólmos eső hull bozontos homlokunkra
s elesik a legjobb akarat*

*Mi lesz ezzel a világgal
mind felszívódnak a szikla-hitű lények
nem szabad beérned az üszkösödő vággyal
ha szemedből kifolynak az aranysárga fények*

*Sehol se tiszta már szép egünk
beszennyezték kékjét vörhenyes foltok
hogy ne legyen közöttünk olyan aki boldog*

*A tétlenség nedvétől lucskos a kezünk
nyugalmat nem nyújt se nappal se éj
s alattunk tombol csak tombol a mély.*

Magány

*Hallgatok csak hallgatok
életem alkonyi fényben ázik
s konok némaságom
akár a csönd kivirágzik*

*arcom tündöklő síkját
az éj korma várja
s kirongyosodott ajkamat
katicabogárnyi szó sem járja*

*hallgatok csak hallgatok
kövek előtt kövek mögött
míg teljesen beborul az ég
szempilláim csukódása fölött.*

Ima

*Engedj olyanná lennem mint a villám
mely önmagát rázza
s körülzsinórozza az eget
vágató cikázása*

*Engedj olyanná lennem mint a felhő
mely a nedveket párnáiba szívja
utána kristálypermetét
a föld kopárságára sírja*

*Engedj olyanná lennem mint a hold
mely pislogva csüng az ég búbján
hogy lámpása fényt okádjon
temérdek koldus útján*

*S engedj olyanná lennem mint a madár
mely szárnyait kitárja
s ha megsérül fölviszi sebeit
az iszonyatos magasságba.*

Jeanne, katona, 2013

Rimánkodó szívverésben

*Rejtelmet okádó éjben
lombosodó lánccsörgésben
iszonyt szító mélységekben
makrancos keringésben
szivárványt öklelő létben
szerelmet taposó szenvedésben
búskomorságban rút kesergésben
velőt szorító ??????????
félelemben szilaj remegésben
örökre hiányzó napsütésben
undok fagyban üvöltő szélben
felhőket gördítő vaksötétben
vacogok rimánkodó szívverésben.*

Fogadj szívedbe

*Amíg fénylik a hold
a hullámzó égen
amíg fölbuzognak
a helyek serényen*

*Amíg a fák lombjai közt
kitárul az alkony
amíg fölcshol a visszhang
szilaj kősziklákon*

*Amíg megszeppent folyók
hőmpölyögnek csendben
amíg elmerül a kín is
sekély vizükben*

*S míg élni tudok
buzgón itt lenn
fogadj fogadj
szívedbe Isten!*

A vers

*Nekem a vers
tündöklő tisztás
lángoló nyári nap
örök lobogás*

*Nekem a vers
szilaj gát kemény fék
halált öklelő
virgonc buborék*

*S nekem a vers
bölcső nyoszolya
ihletkor szívemet
kékre horzsolja.*

Kovács-Széles Andrea

Jupiter jól van

Az öregasszony az ágy szélén kuporog, háta mögött a dunyha, mint egy nagy kék domb. Odakint egy nő baktat a ház felé. A friss hó teljesen elvakítja, szeme lassan szokik hozzá a szoba gyenge fényéhez. Petronella leteszi a táskáját egy székre, aztán észreveszi, így nincs hová leülnie, végül leül, és az ölében tartja a retiküljét.

– Ki maga?

– Petronella. Én jövök ezentúl minden héten.

– Maga jön?

– Én.

– Minek jön?

– Segíteni. Ha szüksége van valamire, megveszem, kihozom...

Vad Piroska egyetlen legyintéssel fojtja bele a nőbe a többi szót, és megigazítja a lába szárán felcsúszott cicanadrágját. Petronella nézi, és arra gondol, hogy hosszú utat járhatott be ez a cicanadrág is, hogy ennyire elnyúlt, felfutott, kirongyolódott. Néhány elszabadult hosszú hajtincs előrebukik az öregasszony arcába, a vonásai szigorúak, barátságtalanok, elutasítók.

– Akkor maga az Ella? – kérdi egy darab merengés után.

– Petronella – mondja még egyszer a középkorú nő, akit az Idősgondozó Központ küldött. Aki most nem tudja, hogy hova is lehetne nézni, hogy ne tűnjön úgy, mintha körbetátogna. Érezni kezdi a szagokat is, azt a nehéz, oxigéntelen valamit, ami egyre rakódik bőrének valamennyi pólusára.

Az ágy melletti széken egy pohár víz. Átláthatatlan üveg pohár. Mély undor fogja el a pohár láttán. Pedig látott már egyet s mást. Koszt is. Olyan időtlen, tartós, kozmás koszt is. Jó lenne az ablakon kinézni – gondolja Petronella, oda is pillant, de az ablaküveg a légyipiszoktól annyira szürke, hogy lehetetlen kilátni rajta.

Beszélgj, beszélj, beszélj vagy csinálj már valamit – nógatja magát, aztán leveszi a kabátját, és visszaül a székre, az ölébe tartva most már a kabátot is.

– Jól van Piri néni?

Az öregasszony megretten a hangtól, ránéz, szúrós tekintete szinte átdöfi a nő testét.

– Hozott kekszet?

– Hoztam.

– Igen. Jól van. Jupiter jól van. Csak éhes.

Petronella kibontja a kekszet, és leteszi a székre a pohár mellé. Vad Piri, ahogy az egész falu emlegeti, kivesz egy kekszet, eltöri, s nagy lendülettel mind a két darabot behajítja a sarokba.

– Nesze, Jupiter! Egyél! Hoztak neked kekszet.

Sokáig síri csend van. Az öregasszony lassan magára cibálja a dunyhát, aztán rászól a széken kuporgó nőre:

– Megette? Menjen oda, nézze meg!

Az első lépésnél érzi, hogy tapad a csizmája a kosztól ragacsos linóhoz. Odamegy a kályha mellé, és benéz a sarokba. Macskakutató tekintettel.

Nagy halom fekete földtúrás. Aztán meglátja a patkányt is. A patkányt, ahogy mohón eszi a kekszet. Az ujjbegyei elkezdnek jegesedni, a gerincén meg forróság kúszik felfelé, valami köpörcöli a torkát, s a lábain átcikázik egy-egy enyhe remegés.

– Mi van? Mit áll ott? Eszik Jupiter?

– Van egy patkány... a sarokban.

– Meddig áll ott?! Hagyja békén! Fél magától.

Petronella nem bír mozdulni, az öregasszony üvölt, s öklével veri a dunyha tetejét.

– Üljön le! Nem hallja?! Üljön vissza!... Maga beteg? Vagy mi a baja?

– Az ott egy patkány...

– Az... Jupiternek hívják. Mi van vele? Eszik?

– Aha.

– Akkor jó.

Petronella visszaül a székre, Piri néni is megnyugszik, csontos kezeit a dunyhán felejtí. A szavai akadozva szivárog-nak, valahonnan nagyon mélyről.

– Nekem senkim sincs... Nem is volt soha... Én se kellett senkinek... Mindig is erős voltam... Kemény, mint a vasajtó. Nincs rádióm, se tévém... A központból néha küldenek valakit... Olyankor Jupiter hazamegy. Nem szereti őket. És én sem. De ha jönnek, elülhetnek itt... felőlem.

A spórba felgyullad a tűz, ropogása betölti a szobát. A sarokban csend van. Petronella arra gondol, ki tudja, hány járatot vajt már az a patkány magának itt össze-vissza a falakban, a bútorok mögött. Elvileg bárhonnan előjöhet és bármikor. Úgy érzi, annyira undorodik, hogy csak a száját kellene kitérnie, s odahányná az egész ebédet a szoba közepére. Zavarja a csend is. Idejött ücsörögni, meg hallgatni.

– Mossam el a poharat? – kérdi, s olyan a hangja, mint aki homokot nyelt.

– Nem kell – szól Piri néni a dunyha mögül. Jól van az úgy. Ha elmegy, Jupiter előjön majd inni. Megszomjazik a kekszre...

– Kirakhatom a gyógyszereit – szól újra Petronella, patkányleső tekintettel.

– Minek? Kell a rossebnek... Sose ettem pirulát életemben... A központ mindig küld mindenféle színes bogyókat... pirosat... lilát... szürkét... Kirakom mindet az asztalra, Jupiter meg lassan megeszi... Láthatja, jól van. A teliholdat nagyon szeretem... Bevilágítja az egész szobát... Jupiter felül ide a dunyha tetejére, én meg egész éjjel beszélek neki... Az életről... emberekről... Istenről... Néhány darab keksz, és egy kis víz. Kevéssel beéri. Neki ennyi elég. Mégsem ez élteti... Jupiter szeretve van... Nem érek hozzá, azt nem szereti. De tudja, hogy szeretve van... Hát él... Nekem él... Miattam... Hogy ne legyen nekem se olyan kegyetlen a csend. Jó hallani, hogy rág reggelen a csend. Jó hallani, hogy rág reggelen a csend... Minek beszélek? Maga úgyse érti ezt. Meg senki se. Egyedül csak az Isten... Az érti... Minek ül még itt? Menjen! Ne aggódjanak ott a központban. Jupiter jól van... Maga is láthatta. Ella... ne jöjjön ide többet maga se...

Petronella felveszi a kabátját, vállára a táskáját, és odaszól a falnak forduló asszonyhoz:

– Isten áldja, Piri néni!

– Nehogy nyitva hagyja nekem az ajtót! Meg tegye oda a seprút! Errefelé ez azt jelenti, hogy nincs itthon senki.

Petronella kilép a februári szürkületbe. Tüdejébe belehasít a friss, éles levegő. Odahaza a vacsorát eltolja magától. Inkább elővesz egy doboz kekszet, s tölt

magának egy pohár vizet. Tökély-steril üvegpohárba. Beveszi a gyógyszereit, egy pirosat, egy lilát, egy szürkét.

Eolvassa az e-mailjeit, aztán beku-
porodik a puha fotelbe. A nappalija
tisztá, tágas, csillogó, steril. Ő maga csi-
nos, elegáns, ápolt negyvenéves nő. És

még sincs senki, akivel az életét meg-
ossza. Azt sem érzi, hogy szeretve van.
Bezzeg Jupiter, aki jól van – gondolja.
Aztán kettétör egy kekszet, s nagy len-
dülettel behajítja a sarokba.

Hátha valaki eljön majd egyszer...
Hátha egyszer szeretve lesz...

Megégetlenül

Péntek van. Ma temetik Ványi Péter
édesanyját. Egy ezerszínű októberi dél-
után. Agyaggöröngyök zuhannak, s kö-
zük sárga lehulló levelet kavar a szél.

– Alszik a sárkány, torkában több
tűz nem terem – gondolja Ványi, s egy
darab földet dob az ásó elé. Egyetlen
könyve sem hull. A lelkére kozmált
gyűlölettel nézi az alakuló hantot, s
arra gondol, most már ki üvölti fel
az égre a tehetetlen anyák szlogenjét
„majd megver téged az élet”.

A tiszteletes odalép hozzá részvét-
nyilvánításra, majd odasúgja neki:

– Vasárnap jöjjön be hozzám, az
édesanyja otthagyt valamit a maga
számára.

Ványi bólint, és lassan mindenki ha-
zamegy a temetőből. Luxusautójában
ülve nézi ezeket a balgákat, akik ha-
zafelé baktatnak az út szélén. Marha
parasztok ezek mind – gondolja lesaj-
náló vigyorral. Sártaposó, céltalan kis
senkik.

Ellenben ő él. Világpolgárként.
Lángok közt, jég hátán, fényzőnben.
Bárhol a világon. Az az élet. Ez itt a
nagy bűdös semmi – gondolja, és elhajt
egy szállodáig, hogy ne kelljen senki-
nek a szemébe nézni.

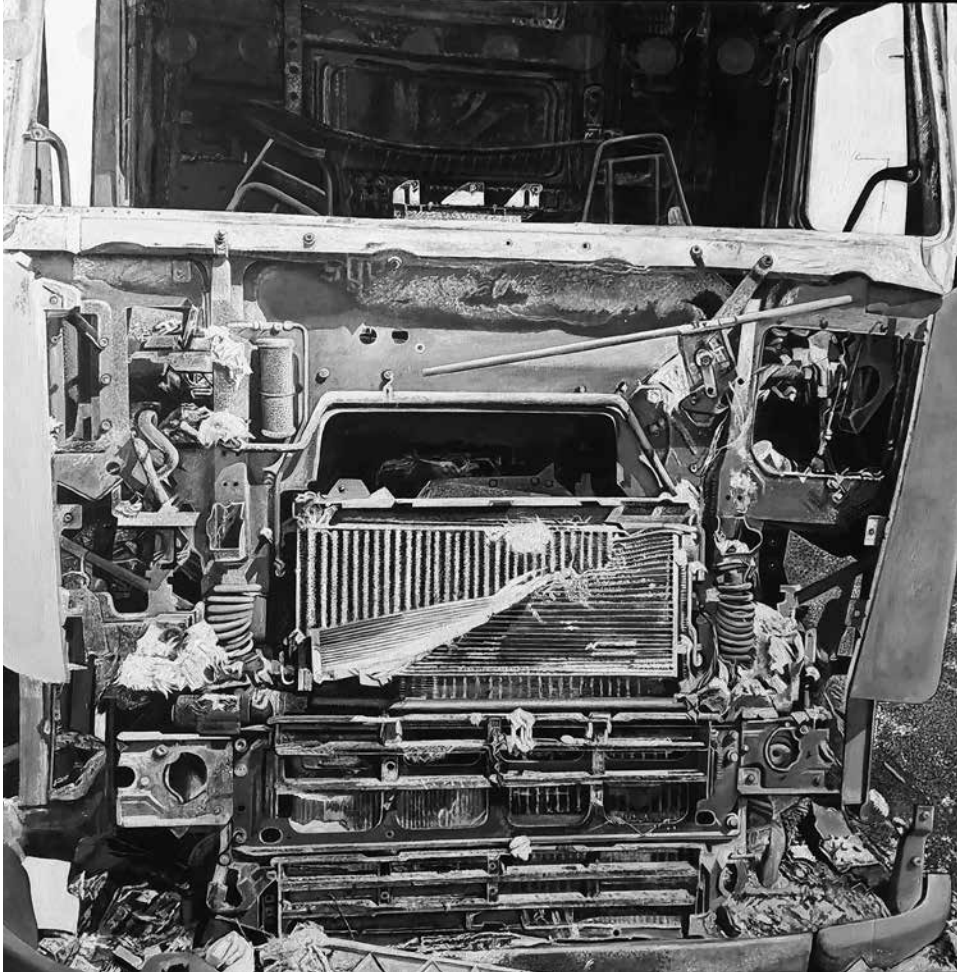
Vasárnap elhossa a paptól azt a ci-
pősdobozt, amit az anyja otthagyt
neki. Most hazamegy vele, mert túl
kíváncsi, hogy mi lehet benne. Csak
találgat. Gondolja, némi arany ékszer,
a kis összekuporgatott nyugdíja, talán
családi fotók vagy egy régi emlék az
iskolás évekből.

Nyikordul egyet a szék alatta. És fel-
emeli a doboz tetejét.

Egy kisgyerekkéz formája, papírból
gondosan kivágva minden ujjacska,
s ráragasztva egy tűzpiros papírra,
amelyből lángnyelveket vágta. Az
aprócska kézre ez van írva:

„Megígértem neked, ha egyszer
lopni fogsz, a kis kezedet odanyomom
a forró kályhaajtóhoz. Nem bírom
megtenni. Mennyire fájna ez neked,
kisfiam. Hát csak elmondom, hogy
ilyet soha többé ne tégy. Ma ellop-
tál az óvodából egy kicsi zöld autót.
Nem szabad. Ezért kiabáltam rád,
kisfiam.”

Ványi Péter leteszi az asztalra a ke-
zecske, és életében először úgy érzi,
mintha kegyetlenül mellbe vágta
volna. Emlékszik, másnap a kabátja
zsebébe tette a kisautót, s visszarakta
a helyére, az óvodai polcra.

Tanulmány a háborúhoz II., 2022

Aztán kiemeli a következő papírkezet a lángocskával együtt, és olvasni kezdi.

„Tudom, hogy mit kellene tennem, de túl forró a kályha, és olyan kicsi még a kezed. Hogyan égethetnélek meg? Ádámtól loptad el az arany színben csillogó írószerét. Csak kérned kellett volna. Hogy anya, nekem is vegyél egy ilyen. Te ma elloptad az osztálytársad írószerét. Nagyon kiborultam. Mondtam a magamét egész délután. Azt mondtad: anya, soha többé... Remélem, ez lesz az utolsó kezecke, amit kivagdosok nagy-nagy szeretettel, s a lángokat is, hogy úgy érezzem, tettem valamit, ami inkább anyához méltó és nem egy szörnyeteghez.”

Ványi sokáig tartja a kezében azt a papírdarabot, és úgy érzi, ez mintha a tegnapi történet volna. Aztán kivesz egy másikat, jóval nagyobb papírkezet.

„Ma elloptad a bankkártyámat, rajta a kéthavi fizetésemmel. De nem ez fáj. Hanem az, hogy közben sok-sok év telt el, az a kicsi kéz nagy lett, és mindig csak vesz. Elvesz. Másoktól. Három szó égeti a lelkemet: Tolvaj vagy, fiam! És már nem rángathatlak oda a kályhához, hogy a tűz megégesse a kezed. Üvöltök, és nem engedlek el bulizni a haverokkal... Csak egyet ne feledj el... Én soha nem adom fel... Egy anya nem mond le a fiáról... Nevelni foglak... Nevelni, amíg élsz...”

Ványi Péter leborul az asztalra, és zokogás rázza a testét. A vagány Ványi. A karrierista. A világpolgár. Az élet nagy játékos. Sír. Úgy, ahogy a megvert kisgyerekek sírnak, rázkódó testtel egy sötét sarokban. Amikor a könnyeit szétdörzsöli, újabb üzenetet emel ki abból a cipős dobozból.

„Vajon ma égne a lelkem, ha akkor odataszítom a kezed a tűzhöz? Vajon jó lecke lett volna? Elég elrettentő... Ma elloptad az apád kocsját. Odaadta volna, csak kérned kellett volna. Rám csaptad az ajtót, mert mondtam a jót. Igaz, üvöltve... Az évek, a balhéid, a mindenféle ügyleteid sárkánnyá tettek engem. Már nem fáj, hogy így szólítasz és így érzel... De én mindig a te sárkányod leszek. Tűz van a torkomban, amit kiengedek, de legalább akkora tűz a szívemben is, amivel védelek és szeretlek...”

A szobába lassan belopódzik a szürkeület. A fiatalember villanyt gyűjt, és tölt magának egy pohár vizet. Tekintete végigtrappol a szoba belsején. A könyvek ugyanúgy sorakoznak ott, mint gyerekkorában. Azokkal is próbálkozott, de könyv nem kellett senkinek. Mennyit lehetett volna olvasni. Valami jó mindegyikben lett volna. Egy mondat. Egy gondolat. Vissza kellett volna fordulnia az utcasarokról, felvenni egy könyvet és olvasni.

Visszaül az asztalhoz, és kivesz egy másikat a hozzá tartozó lángokkal.

„Ma kiraboltál egy bankot. Ültünk apáddal a rendőrség folyosóján, és most ez egyszer egy hangot se szólunk egymáshoz. Tudod, végig arra gondoltam, mi vajon miért ezt érdemeltük, miért ezt kaptuk a sorstól, az élettől, Istentől? Nagy titok ez. Én anya vagyok. Megfogadtam ott a folyosón, hogy én még a börtönben is nevelni foglak... Én nem mondok le rólad soha...”

A fiú arra gondol, hogy tényleg állta is a szavát. Oda is bement, amikor csak tehetette. Sárkányszagot érzek – kiáltotta, amikor tudtára adták, hogy jön az anyja. A többi meg röhögte, s felnéztek rá, mert Ványi a börtönben is vagány.

Most arra gondol, az életben az a legszarabb, hogy olyan dolgokkal van tele, amit már soha nem tudsz jóvátenni. Ő kiszabadult, elment az országból, és soha többé nem hívta fel az anyját. Ez is egy rulett, amit nem lehet visszafelé pörgetni. Az utolsó üzenetért nyúl.

„Ma elmentem az orvoshoz. Azt kérdezte tőlem: Ványi néni, hova lett az egészsége?... Csak annyit tudtam mondani: Hát azt ellopták, doktor úr... Ma megmondták, hogy rákos vagyok... Nem tudtalak felhívni, fiam, mert fogalmam sincs, hogy hol vagy... Én igen sokat üvöltöttem rád, de megverni sose vertelek, mindig azt mondtam, majd az élet, majd az megver téged. Tudod, fiam, milyenek a haldokló sárkányok? ... Csendesek. Tudod, fiam, milyenek, mikor haldokolnak az édesanyjak? Színültig vannak reménnyel. Hogy amit tettek, az valahol mégiscsak

jó volt. Tanítónőként sok gyermeket neveltem fel, tettem a dolgom, emberiségig emeltem őket. Csodás küldetést kaptam. Egyszer azzal fenyegettelek meg, hogy megégetem a kezed, ha lopni mersz, mégis megégetlenül nőttél fel. De az is meglehet, fiam, hogy a lelkedet az én üvöltéseim jobban megégették, mint a forró kályha ajtaja. Most azért suttogva mondom: Légy hát jó, és soha ne vedd el a másét. Az életét, az értékeit, a békéjét, az életkedvét... soha, semmijét.

Lásd, most is nevellek, nem adom fel. Nevellek még odaátról is.

Mert erre születtem... Mert erre születtem...”

Telihold van.

Ványi Péter ráborul arra a régi asztalra. Ráborul azokra nevelő papírkezekre, és zokogva siratja el az édesanyját.

Elrendeltetve

Tavaly novemberben Jakobovits Miklós *Kozmikus oltár* című tárlatának megnyitóján találkozhatott a nagyközönség Jovián György festőművésszel, aki akkor a méltatók között volt. Májusban kiállítóként tér vissza a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség kiállítóterébe. Jovián Györggyel ebből az alkalomból készítettünk rövid interjút.

– *Tudomásunk szerint május 13-án nyílik Sic erat in fatis (A sors könyvében így volt megírva) címmel egyéni tárlata a nagyváradi római katolikus püspöki palotában. A felsorakoztatott alkotások témája a pusztulás esztétikája, például lebontott épületek törmelégei is inspirálták...*

– Valóban, a Festum Varadinum alkalmából kerül sor az Ovidiustól kölcsönzött címet viselő kiállításom megnyitójára a kolozsvári magyar főkonzulátus szervezésében és a nagyváradi római katolikus megyés püspök, Böcskei László nagylelkű meghívásának köszönhetően. A kiállításon szereplő képek elsősorban tanulmányok, amelyek előképként szolgáltak nagy méretű kompozíciókhoz.

– *Régebbi és újabb alkotásokat egyaránt láthat-e majd a közönség?*

– A kiállításra szánt képek közül a legkorábbiak 2009-ből származnak, akkoriban kezdtem el a *Bontás* képek hosszú sorát. Ahogyan találóan jellemezte, a kiállítás fő gondolatát valóban egyfajta romlás-esztétikaként (Zuh Deodáth szellemes meghatározása) lehet felfogni. Azonban ebbe az

ellentmondásos meghatározásba több minden belefér az ember okozta rombolástól a letűnt struktúrák iránt érzett valamiféle nosztalgiáig és az idő könnyörtelen múlását memento mori-ként ábrázoló csendéletektől a háború előérzetéig. Ami pedig számomra ebből a meghatározásból különös fontossággal bír, az az esztétika.

– *A pusztulás és az esztétika látszólag egymásnak ellentmondó fogalmak. Ön szerint mi lehet esztétikus a pusztulásban?*

– A romlás idézheti a baudelaire-i virágokat, ez pedig nem más, mint gyönyörű költészet. Én is mindenképp „szép” képeket szeretnék festeni, azaz még a háborútól való rettegésemet is a festői „nyelv”, azaz a hagyománytisztelő festészet mindent szépítő, idealizáló eszközeivel próbálom megfogalmazni.

– Ezt jelenti az Ön számára az esztétika: a hagyománytisztelő festészet mindent szépítő eszközeit, látásmódját?

– Az esztétika definíciója szerint nem más, mint a szépség filozófiája. Minden kornak, sőt minden embernek külön-külön van ugyan saját szépségeszménye, mégis az idők folyamán kialakult az a fajta konszenzus, ami a művészettörténet általam példaként csodált egyes alakjainak munkáit „széppé” nemesíti... Velasquez vagy

Goya, Caravaggio vagy Manet, de az újabbak közül Lucian Freud vagy Anselm Kiefer művei önmagukban véve „szépek”, függetlenül az ábrázolt témától, figuráktól. Én is arra töreksem, hogy a nagyok nyomdokain haladva „lenyűgöző”, harmóniára törekvő képeket fessek, azaz a nézőre katartikus módon hasson a színek, formák, kompozíciók vásznakon való megjelenése.

Fried Noémi Lujza

JOVIAN GYÖRGY Munkácsy Mihály-díjas festőművész 1951-ben született Szilágysomlyón. Középiskolai tanulmányait a nagyváradi Zenei és Képzőművészeti Líceumban folytatta, majd a bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Egyetem festő szakán végzett kitüntetéssel 1974-ben, ezután mesterképzésen vett részt. Nagyváradra visszatérve a Viitorul műanyaggyár csomagolástervezőjeként helyezkedett el, majd az 1977-ben Máriaradnán letöltött sorkatonai szolgálata után, 1977–1981 között a Nagyváradi Állami Színház vendég díszlettervezőjeként dolgozott. 1982-ben áttelepült Magyarországra, azóta Budapesten él. Grafikusként több mint egy évtizeden át a Játékszínben, majd a Merlin Színházban dolgozott. 1996-ban a Merlin Galéria vezetője volt. 1999 óta a Petőfi Irodalmi Múzeum Munkatársa. 1984-től három, egymást követő évben neki ítelték a Derkovits-ösztöndíjat, 1985-ben a Római Magyar Akadémia ösztöndíját, majd egy évvel később a Művelődési Minisztérium madridi ösztöndíját is elnyerte. 1987–1988-ban Liège-ben (Belgium) a Galerie d'Art Actuel meghívásának tesz eleget, majd több kiállítása nyílik a galériában. 1991-ben és '92-ben a Magyar Hitelbank ösztöndíját nyerte el. A '90-es évek elején az Osztrák Kulturális Minisztérium stipendiumával egy hónapon át Hornban dolgozott, 1999-ben és 2002-ben az Instituto de Arte Contemporanea Lisboa és a Fővárosi Önkormányzat nemzetközi művészcsere programjának támogatásával a portugál fővárosba látogatott. 1999-ben munkájának elismeréseként Munkácsy-díjjal jutalmazták. Több művészeti szervezet, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége, a Budaörsön újraalapított MAMÚ Társaság, a Magyar Festők Társasága, a Szinyei Társaság, a Képzőművészek Batthyány Köre, és 2011-től a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

Márton Károly

Egy éjszaka följegyzéseiből

Ha a seregély a bort szeretné, a szőlőt nem enné meg.

*

Szorgos gazdánál a kapanyél nem rügyezik ki.

*

A macska örömeiben is karmol.

*

Dolgozó méheket még nem láttam sztrájkolni.

*

A hajnalhasadást nem kell megstoppolni.

*

A névtelen hősöket is valaki ismerte.

*

A megpatkolt ló jobban húz.

*

A bumeráng az eldobóját is eltalálhatja.

*

Amikor felsír a hegedű, nincs fájdalma.

*

Szuroknak jól áll a feketeség.

*

Ásító ember ne beszéljen!

*

Hamuban sült pogácsa mindig jó útitárs.

*

Lekésett buszra nem érdemes jegyet váltani.

*

Zavaros folyónak nem látod az alját.

*

A rövidlátó köd nélkül sem lát messzire.

*

Akik pletykálnak, azok irigykednek is.

*

Aki késni szokott, bosszankodik, ha várnia kell.

*

Sírásó a más szomorúságán gazdagodik.
*
Diófának nem árt a bottal verés.
*
Az óvatosság az előrelátás jele.
*
Sétapálca nem csak a sánta embernek való.
*
Csokornyakkendő is magányos a szekrény alján.
*
Egy nemzetből nem lehet mindenki hős.
*
A kutya, ha megvész, már nem ismeri gazdáját.
*
A motorbiciklinek sem jó, ha esnek vele.
*
Aranyérnek a bányász sem örvend.
*
Ha a hegy megy Mohamedhez, az már katasztrófa.
*
A fekete ruhán is eshet folt.
*
A volttal dicsekedni lehet, de meggazdagodni nem.
*
Az Északi-sarkra ne indulj bikiniben!
*
Ne a könyvet hibáztasd, ha a lábos lecsúszik róla.
*
Szarkát ne bízz meg csirkeőrzéssel.
*
A csók egy láthatatlan pecsét, ha nem rúzsos a száj.
*
Ha kilyukad a zsák, nem mindig egér rágja ki.
*
A szélhámos is csecsemőként született.
*
A lovat mindig az üti, aki nincs szekér elé fogva.
*
Nem minden nagy fülű számár.
*
Az éjjeliőr nappal is dolgozhat.
*
A gomb is lehet csatár a gombfociban.

*
Aki igazgyöngyöt kap, nem sokat gondol a kagylóra.
*
Sánta ember nem mindig sántaságáról híres.
*
Lyukas cipőben is izzadhat a láb.
*
Hamu alatt is éget a parázs.
*
Vigyázz, a betegség külföldön is utolér!
*
Tyúkszemre nem írnak fel szemüveget.
*
A vadvirág szelíden marad a vázában.
*
A vas nem tud ellenállni a rozsdának.
*
Kéményseprő nem lepődik meg a koromtól.
*
Halat nem a pénzéért fognak.
*
Ha a cipő szorít, nem csak a lábnak kényelmetlen.

Tanulmány a Jeanne, katonához, 2013

Sütő Éva

A nádason túl

A hatvanas évek elején az érmihályfalvi Gyilkos-tó utcán volt a család menedéke. A kuláklistaról alig szabadult nagyapám hosszú tornácos, kúriaszerű házában laktunk, amit az államosítás után meghagyott neki a „szépreményű” rendszer. Az a rendszer, amely később az utolsó falatot is kivette azok szájából, akik a történelem folyamán sohasem jártak jól.

Emlékszem, olyan zezugos és patinás volt ez a hajlék, hogy a varázsa mindenhová követett, ahol csak életem folyamán lakhatásilag megfordultam. A veretes elbarnult vaskilincsekhez tartozó külső kapuzár – ilyen volt minden melléképület masszív ajtaján is – zajosan nyikordult, ha bárki fia bebocsátást nyert rajta.

Én, a négyéves forma kis barna lány csak lábujjhegyen, pipiskedve értem el ezeket az ódon ki- és bebocsátó alkalmatosságokat. A kócsokat el ne górd! – eresztette utánam mindig valamelyik ősöm, ami annyit tett, hogy ne nyúljak a kulcsokhoz, amelyek legtöbbször a zárban vesztegeltek.

Alkonyattájt leszaladtam a rövid utcácska utolsó házáig, ahol a Móka-patak ontotta a békaszót s a mocsár illatát, igen, a mocsár illatát, mert annyira érintetlen volt az a sással, náddal, kákvál, gyékénnyel benőtt part, hogy szentségtörésnek számított volna bármivel is beszennyezni, megzavarni ősi nyugalmát.

Ott ültem hát az utolsó ház falának dőlve, fehér gyopárral áttört zöldeskék, kantáros kis selyemszoknyácskát a térdemre húzva, és bámultam az alkonyatban fürdő Móka-parti világvégét. A vörös napkorong a magyar határ felé gurult, majd lebukott a távoli fák lombjai között, narancsárgára, pirosra festve az arra úszó jámbor fellegeket. Csak ültem ott és néztem azt az égi labdát, hogyan tűnik el a nyugati ég peremén, és azt hittem, reggel majd onnan bújik elő felszárítani a füves part és a suhogó sás harmatgyöngyeit. De reggel hiába vártam a ház tövében ücsörögve, csak néhány zörgő, lomha löcsös szekér baktatott felém a köves úton.

Valami különös érzéssel bámulom még ma is a világnak ezt a fertályát, amely minden alkonyattájt ellopja a napot, és látom magamat is, amint a kora reggeli órákban nagy kerek kislányszemekkel várom vissza a fényes csodalabdát a köves út irányából.

Néha ma is hosszan nézem a nemzetközivé avanszált forgalmas utat, amikor drága őseim sírjaihoz igyekszem. Már nem a nyugati napfelkelte elmaradása miatt aggódom, szemeim inkább a nyugatra tartó autók – szinte egyirányú – forgalmát szemlélik.

A csodalabdához hasonlóan tán ezek sem gurulnak többé vissza...

Vihardal

1967-68-at írhattunk. Akkortájt jobban féltem a vihartól, mint most felnőtt fejjel. A villámokat és az égzenget romlatlan lélekösztönnel valami felfoghatatlan természetfeletti erőnek, Isten haragjának tartottam, mint Talpi kutya, aki a nagyanyám konyhájába menekült egy kisebb heverő alá, amit akkoriban hárságnak neveztek, és a mindennapi szunyókálásra szolgált a család idősebb tagjainak.

A délutáni rekkenő hőségre fekete felhők tolultak fel az égjáról, majd egy-egy vészjósló morajjal egyre közelebb jöttek, amiből már sejteni lehetett a durva végkifejletet.

Apai nagyszüleimnél időztünk, amikor hirtelen kigyulladt és nagyot csattant az ég, majd a széllel együtt megérkezett a frissítő istenáldás is. Azóta sem értem, hogyan lehet olyan végtelen haragból áldás, de akkor úgy gondoltam, az eső jelenti Isten mindenért való megbocsátását.

A hosszú könyöklős tornácon, egy sámlin kucorogva kezdtem el túltenni ordításommal a vihar robaján, ahogy csak a torkomon kifért, mire apám tudva, hogy mennyire megviseli egyszem gyermekét az égi harag, felült a kö-

nyöklőre, és hihetetlen jókedvet színelve, énekelésével túllicitálta a vihar egy-egy kíméletlen dőrejét, mire én hol sírva, hol nevetve törölgettem maszatos arcomról a könnyeket. Apám egyre hangosabban halandzsázta viharhárító nótáját, addig-addig, míg a beépített, ablakok nélküli tornác kikergette magának ezt a méltatlan hangzavart olyan módon, hogy apám nagy nekiveselkedésének egy fejdudor vetett véget, amitől igencsak elkerítette az eget és annak minden megnyilvánulását. De mit neki a dudor, amikor engem szívből kacagni látott! S tán az én gyermeki kacajomra vagy mire, a nap is kettéhasította a félelmetes feketeséget, aminek hatására helyre állt a rend a természetben.

Manapság, amikor sötét fellegek tornyosulnak az égen vagy az életemben, mindig a fiatalon elhunyt apám viharűző halandzsánótája jut eszembe, ami még ma is képes tovaűzni belőlem a félelmeket, a szorongásokat, a kilátástalan hétköznapiakat.

És mindehhez csak néhány jelentéktelennek tűnő perc kell a múltból, amelyek mellett méltánytalanul elmegyünk...

Történetté írni a történelmet

Irodalmi és egyszerismind spirituális élmény volt a humorral, empátiával, hittel, szeretettel átszőtt beszélgetés Visky András íróval, költővel, drámaíróval a nagyváradi Posticum kulturális-spirituális központban. A március közepén lezajlott író-olvasó találkozó előtt Dimény Áron színművész olvastott fel a kolozsvári író *Kitelepítés* című regényéből. A könyv 2022 őszén jelent meg a Jelenkor Kiadónál, és immár az ötödik kiadásnál tart, a saját útját járja.

Visky András mesélt többek között arról, hogyan önállósodik egy alkotás, milyen az írói munka, mit jelent egy

trauma elfogadása, hogyan válhat akár áldássá is, és hogy miért nem jó gyűlölködni. A művet már nem kellett bemutatni a váradi közönségnek, ez megtörtént a tavaly őszi Könyvmaratonon; a beszélgetés során többen is tettek föl kérdéseket, hangzottak el észrevételek a *Kitelepítéssel* kapcsolatban.

Dimény Áron körülbelül egy órán át olvasott fel részleteket a könyvből, megrendítő, felemelő és szívfacsaró történeteket. A magával ragadó felolvasósínházi előadás után Visky András először arról beszélt, hogy a mű afféle vákuumba került, és elkezdett vissz-

Fotók: Csíki János

hangozni. Az író élete nagyon pörgött az utóbbi időben. Ezért két hétre elvont a pannonhalmi bencés kolostorba. A szerzetesek megszólították: „Ön írta a *Kitelepítést*? Hát az a mi könyvünk.” Kapott már visszajelzést franciaországi karthauzi szerzetestől, látta, amint a metrón olvassák a regényt. „Teljesen elengedtem a könyvet. Úgy tekintek rá, mint aminek nem vagyok a szerzője. Meghalad engem, ami történik a könyvvel. A saját útját járja, és megyek utána, hogy kitegyem magamat a különféle érzelmeknek. A könyv feletti autoritásom most már nem több, mint az olvasóé.” Tapasztalata szerint egy könyv mindig több, mint a szerző.

Visky András elmondta: tizenhét évig íródott a könyv. Rég elhatározta, hogy megküzd vele. A mozaikszerű, számozott részekből felépített formát kitalálta már mintegy húsz évvel ezelőtt. A legnehezebb feladat a történetet elbeszélő hang megtalálása volt. Az írónak fontos, ki és hogyan beszél a könyvében, hogy meglegyen a törté-

net vére, húsa. E regényben a gyermek és felnőtt egyszerre szól meg, meséli el a református lelkész édesapa, Visky Ferenc meghurcoltatását, bebörtönzését s a fiatal édesanya, Júlia és hét gyermeke viszontagságait a Bărăgan nevű pusztában kijelölt kényszerlakhelyeken, a lágerélet mindennapjait, a fogság utáni létet. A gyermek és felnőtt közötti dialógusra kellett rálelnie.

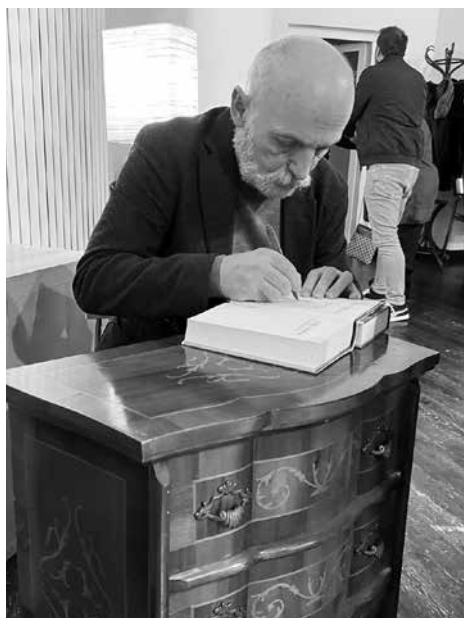
Hogy ezek után hogyan tovább? Visky András elmondta: eleinte azt nyilatkozta, hogy egy trilógián dolgozik. Lelki szemei előtt van is további két könyv. Az egyiket elkezdte írni kolostori magányában. A második regény esetében is a hanggal küszködik. Megírt belőle néhány történetet, s a szöveget elküldte a szerkesztőjének, akivel nagyon jól tud együtt dolgozni. A szerkesztő visszajelzése szerint megvan a könyv hangja. Az első könyvben az édesanya jelenléte hangsúlyos. A következő úgymond apa-regény lesz. Nyolcéves volt, mire megismerhette az édesapját. Felnőttebb volt, túl nélkülö-

zésen, éhezésen, fagyoskodáson, mindenféle megpróbáltatáson. Mindezekre mai napig emlékszik a teste. Törékeny, gyengeségében is rendkívül erős édesanyjával és testvéreivel élte meg mindezeket. A személyes dolgokat mindig az édesanyjával beszélte meg. Az édesapával inkább mester és tanítványa kapcsolata alakult ki. „Elolvasta az írásaimat. A bibliai nyelveket is kiválóan ismerte. Kitágította előttem a világot.” Most az apa-könyv megírásán a sor. Visky András elárulta, a második könyvre nem kell túl sokáig várni, ugyanis ez év december 31. a leadási határidő.

A harmadik könyv még csak terv. Ez a Visky Andrással foglalkozó 1400 oldalas titkosszolgálati anyag feldolgozása lesz. Lehallgatási jegyzékek, besúgások, jelentések tömkelege. Az írót mindez egyelőre filozófiai értelemben érdekli. Az foglalkoztatja, hogy egy titkosszolgálat miként épít föl egy személyiséget, hogyan alkot meg egy-egy karaktert.

Visszatérve a *Kitelepítésre*, szóba került, miszerint bár súlyos, sokszor szív-fájdító történetek szerepelnek a könyvben, föllelhető benne a humor. „Az apámtól örököltem a humort. Tiszta emberként sok mindenben humort fedezett fel. A humort angyali jelenlétnek fogta fel. A legsötétebb dolog is tud humoros lenni.”

Megemlítette továbbá: hogyan boszszulhatjuk meg a történelmet. Nos, úgy, ha történetté írjuk. A *Kitelepítés* ezt kísérli meg afféle megváltási elemként. Visky András megjegyezte: meghívta őt egy beszélgetésre Orvos-Tóth Noémi klinikai szakpszichológus, az *Örökölt sors* című kötet szerzője, aki szerint a Visky család története azt pél-

dázza, hogy ki lehet mászni a traumából, és teljes életet lehet élni. „A traumát nem lehet elfelejteni, hanem tudni kell vele bánni. El kell fogadni, hogy ez az én történetem, az én identitásom. A trauma át tud váltani áldássá. Mert mégiscsak van Lélek” – magyarázta az író. „A trauma varázsszava a kortárs kultúrának. Ha valakinek nincs traumája, akkor ez a traumája. Traumával magyarázunk meg mindent. A traumát istenítjük.” Elfogadni és örülni kell a saját történetünknek. A szülei nem gyűlölködtek, a kommunistákat sem gyűlölték. „A szeretet gyakorlásával energiát nyerünk. A gyűlölködés elveszi az energiát.”

A szenvedés fogalma szintúgy szóba került. A szerző megjegyezte: ő legkisebb gyermekként a legtöbb szeretetet kapta. Övták őt, ahogy csak tudták, s ez megajándékozottságot jelent számára. Szólt arról is, hogy a lágerben az édesanyja lelkének távozása e földi létből, áttetsző, lebegő mosolya az Idő

másik oldaláról valóságos, mint ahogy a halottaiból való visszatérése.

Közösen kell dolgozni a valóság megismerésén. Mindenkinek fontos a valóságképe, és gyakorolható a másik ember valóságának elfogadása. Afféle borgesi végtelen könyvet akart írni. A *Biblia* is végtelen. Az idő tágassága van benne. A dolgok szelleméből nyerjük a vigaszt, nem a valóságból.

Olvasói kérdésre – miként hatottak a szerzőre a mai történések, a Covid-járvány, majd az ukrán–orosz háború – Visky elmondta: a könyv befejezésében sokat segített a bezártság. Előhozta a fogságélményt. A küszöbünkön lévő háború is különféle érze-

teket ébreszt: például amikor egy fiatal anya a gyermekeivel utazik a semmibe. Megtudhattuk továbbá, hogy készül a könyv német és angol nyelvű fordítása, ugyanakkor az író nagyon szeretné, ha románul is megjelenne a *Kitelepítés*.

Elhangzott: amikor megírta a könyvet, azt érezte, ha most meg kellene halnia, nyugodtan halna meg. Ha pedig a szakma is visszaigazolja a munkáját, boldog tőle. A kritikusok részéről kibontakozóban van egy vita arról, hogy jól fejezte-e be a regényt. Visky András hozzáfűzte: az utolsó mondat nem bezárja a könyvet, hanem megnyugtat.

Tóth Hajnal

A jambustól a szabadversig

Szűk körű, de jó hangulatú író-olvasó találkozón vettek részt mindazok, akik március 30-án eljöttek a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár második emeleti tanácstermébe, ahol Fábián Judit nagyváradi költő volt lapunk vendége. Meghívottunkkal Tóth Hajnal szerkesztő beszélgetett, miután az olvasók figyelmébe ajánlotta a *Várad* márciusi lapszámát, Fábián Judit verseiből pedig nemcsak a szerző, hanem Máté Zsófia szerkesztő is felolvasott.

Későn érő típusnak tartja magát Fábián Judit, s ebben része van annak is, hogy olyan családban nőtt fel, amelyben már volt egy irodalmár: édesapja, Fábián Sándor. Gyerekként olykor úgy érezte, már nem akar több verset hallani, vallotta meg a fiatal költő, és azt is elárulta: sajnálja, hogy – mivel ő késői gyermek volt – a generációs szakadék miatt kevés idejük volt a versekről beszélni édesapjával. Az öt éve eltávozott Fábián Sándor hagyatéka még feldolgozásra vár, például az egykori *Kelet-Nyugat* számai, de kéziratok is várnak még digitalizálásra. Ez a feladat egész embert kívánna, ő pedig számítógépes munkája mellett nem mindig érez energiát arra, hogy ezt a munkát folytassa, árulta el a szerző. Többször is említette, számára mennyire fontos, hogy a virtuális világ mellett a „szerves élet” jelen legyen mindennapjaiban. Ez az érzés egyébként több versében is visszaköszön, fontos helyszín ver-

seiben például a Körös-part, a tenger.

Az írás mellett szó esett az éneklésről is: annak idején Trifán László és Kinda Péter társágában énekelt Fábián Judit. Felidézte, hogy édesapja jó barátja volt Nikolits Árpád, a *Fekete Madonnák* című kötet kiadója, ennek egyes megzenésített verseit is énekelt. Ő maga 2011 óta publikál, első, *Edzés kábelén* című verseskötete 2015-ben jelent meg. Azóta is folyamatosan közöl nyomtatott és internetes lapokban egyaránt, és fordítani is elkezdett. Német–angol szakon végzett, így német kortárs költők verseit kezdte lefordítani, mint mondta, egyelőre a fióknak, a szerzőkkel még nem lépett kapcsolatba. Ennek is több oka van, például a németországi szigorú adatvédelmi előírások, illetve az is kérdéses, a szerzők mit szólnának a fordításokhoz, hiszen azokat nem tudják ellenőrizni, ebben a fordítóprogramok sem nyújtanak segítséget.

Fábián Judit versei románul is megjelentek Bertóti Johanna fordításában, a román szövegek – amint erről a találkozó közönsége is meggyőződhetett – visszaadják azokat a hangulatokat, amelyeket az eredeti versek megfogalmaznak, és ezért ő hálás fordítójának, bár a műhelymunkában nem tudott részt venni, árulta el a szerző. Mindkét nyelven felolvasta például a *Csigák útján* és az *Egy tengeri kagyló* című versét.

Tóth Hajnal és Fábíán Judit

Verset igazán csak anyanyelven lehet írni, válaszolta az egyik kérdésére, s az is kiderült, hogy számára fontos a stilsztika, a klasszikus versmértékek ismerete. Sajátságos „játéka”, hogy egy-egy versötletét mind kötött formában, mint szabad versként megírja, figyelve, hogyan változik annak értelme. Számára a versírás kapaszkodó, megkönnyebbülést hoz. A költészettel próbálkozóknak is azt tanácsolná, hogy anyanyelven írjanak, s ne kizárólag azért, hogy nyomtatásban lássák a nevüket, hanem azért is, hogy kiírják magukból azt, ami foglalkoztatja őket. Fontosnak tartja ugyanakkor a klasszikus versformák ismeretét, s úgy véli annak, aki verset ír, tudnia kell használni a jambust vagy a hexametert is.

„Úgy érzem, felnőttem ahhoz a századhoz, melyben felnőttem, de nem tudok felnőni ahhoz a századhoz, melyben felnőttemként kéne élnem” – vallotta meg Fábíán Judit, majd ismét kitért arra, mennyire fontos számára, hogy az élő, szerves világgal is legyen kapcsolata, illetve hogy az állatvilág egyfajta menedéket is jelent. Kérdés számára, hogyan lehet definiálni a posztmodern követő, metamodernnek nevezett költészetet, s azt is elárulta, hogy a kortársak közül Barna T. Attila költői világa áll közel hozzá, míg a klasszikusok közül Tóth Árpád és Pilinszky János, de szívesen olvassa Stefan Zweig és Fodor Sándor műveit is.

Fried Noémi Lujza

A svájci Jura kanton harca az autonómiáért – erdélyi szemmel

Kevés olyan érdekes olvasmány, mi több, az utódállamok kisebbségi politikai számára hasznos és tanulságos könyv jelent meg manapság, mint *A svájci Jura kanton autonómiája, harca az önrendelkezésért* című kötet. Az Erdélyi Szövetség kiadásában 2022-ben megjelent könyv szerkesztői dr. Hévízi Józsa és B. Szabó Péter, az eredeti francia nyelvű *Au service du dialogue interjurassien* című művet Tolnay István, a Partiumi Keresztény Egyetem ny. tanára fordította.

Miért ajánlom kézikönyvként, mindennapi olvasmányként e kötetet az önrendelkezési törekvéseket célként meghatározó kisebbségi politikusok számára? Mert nem csupán betekintést enged a svájci demokrácia és föderalizmus gyakorlati működésébe, de tanulságként szolgál, hogy a nemzedékeken át terebélyesedő Jura-kérdés, sokszor az erőszakosságba tartó küzdelem a tartomány autonómiáért, idővel békésen és demokratikusan is megoldható – minden érintett javára.

A Jura-hegység vidékén élő, 150 ezer lelket számláló francia nyelvű népesség egy része az 1815. évi bécsi kongresszus határozata alapján Svájcra, a német nyelvű Bern kanton közigazgatási kötelékébe került. A kisebbségi népcsoportok radikális szervezetei az 1970-

es években többnyire merényletekkel, gyújtogatásokkal akarták kikényszeríteni az autonómiát, mire Bern rendőri túlkapásokkal, szakmai megtorló intézkedésekkel válaszolt. A „parázs éveket” követően győzött a józan ész, és konszenzusteremtő tárgyalássorozat, valamint népszavazások útján napjainkra létrejöhett, létrejött a francia nyelvű lakosság számára az önálló Jura kanton, az autonóm státusszal, saját címerrel rendelkező Berni Jura (fr. Jura Bernois).

Milyen tanulságot vonhatunk le a közelmúlt svájci példájából? Jómagam közel fél évszázados rádiós-tévé-újságírói munkásságom során többnyire az erdélyi magyarság közéleti eseményeit, politikai történéseit követtem nyomon interjúkban, riportokban, dokumentumfilmekben. 1992 őszén a Magyar Televízió Chrudinák Alajos által szerkesztett *Panoráma* című műsorát tudósítottam a kolozsvári Szent Mihály-templomból, ahol az akkori egyetlen magyar közképviseleti és érdekvédelmi szervezet, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség tagjai egy emberként felesküdték az erdélyi autonómiatörekvések képviselésére. A romániai rendszerváltás után három évbe telt, míg az erdélyi magyar politikában felálltak a „frontvonalak”. Egyesek a

kisebbségi jogokban és a román közigazgatási rendszerbe való beépülésben gondolkodtak, mások viszont úgy vélték, hogy a jövőt nem szabad aprópénzre váltani, és az önrendelkezés, az autonómia fontosságát hangsúlyozták. Ebben a kontextusban került sor a *Kolozsvári nyilatkozat* elfogadására, mely egyben az erdélyi magyar nemzeti oldal zászlóbontását is jelentette.

A 31 esztendeje elfogadott Kolozsvári Nyilatkozat határozottan és egyértelműen megfogalmazta a stratégiai célt: a belső önrendelkezés elvén alapuló közösségi autonómiák megteremtését és működtetését mint egyetlen olyan közösségi megoldást, ami hosszú távon garanciát jelenthet a romániai magyarok közösségként való megmaradására a szülőföldjén. Noha az autonómia mint jövőkép sokáig fontos helyet foglalt el az RMDSZ diskurzusában, az is tény, hogy kellő részletességgel és körültekintéssel soha nem került kidolgozásra úgy, hogy akár a tagság támogatásának, akár a román többség vagy a nemzetközi közvélemény általi elfogadottságának kérdése szóba jöhessen. És miközben az érdekvédelmi szövetség az autonómiához fűződő diffúz várakozásokat fenntartotta az erdélyi magyarságban, a gyakorlatban mindinkább a saját prioritását: a hatalomban, a kormányban való részvételt helyezte előtérbe. Ennek egyenes következményeként a nemzeti kataszter és az általános és titkos belső választások elszabotálásával, a belső demokrácia eltorzításával az erdélyi magyar közösségen belül újraépítette az egypártrendszer.

A Fidesz és az RMDSZ az elmúlt öt esztendőben „kibékült”, és ismét áramlanak a magyarországi közpénzek az

RMDSZ és szatellit-szervezetei felé. Egyházi ingatlanokat, templomokat újítanak fel, magyar nyelvű óvodákat létesítenek, főként a szórványban, de jut pénz székelyföldi jégpályák és futballstadionok építésére is. A magyar állam megnyitotta az érvényesülés csatornáit az erdélyi magyarok számára, de olyan formában, hogy akik bekerülnek ezekbe a pozíciókba, úgy, hogy nem adták fel romániai egzisztenciájukat, nagyon hamar betagozódtak a Fidesz össznemzeti narratívájába, ami nehezen értelmezhető másként, mint hogy az események alakításában nem az erdélyi magyar egzisztencia közép- és hosszú távú jövője, hanem a rövid távú budapesti érdekek a mérvadók.

Az erdélyi autonómiatörekvések elhalványulásában jelzésértékű az idei Székely Szabadság Napja. Az évek során március 10-én Marosvásárhelyen a székely vértanúk emlékművénél több ezer résztvevővel megtartott ünnep-

ségen az idén csupán néhány százan jelentek meg. Az RMDSZ egyetlen vezetője sem volt ott. A rendezvényen elhangzott, hogy az elmúlt 30 esztendőben az erdélyi magyar közösség elvesztette lélekszámának közel 40 százalékát. A szónokok felrötták az erdélyi magyar politikát uraló szövetségnek, hogy az idők során a közösség valamennyi fontos közéleti, közösségi követeléséről lemondott, nincs szó a Székelyföld autonómiájáról, a román állam által az erdélyi adófizetők pénzén fenntartott önálló magyar egyetemről, a Marosvásárhelyi Orvosi- és Gyógyszerészeti Egyetem önálló magyar tagozatáról, nyelv- és szimbólumhasználati jogokról.

Emlékszem a 2000-es évek közepe táján Szovátafürdő konferenciaközpontjában, külföldi résztvevők jelenlétében megtartott autonómiatanácskozásra. A Svájc-ból jött szocialista parlamenti képviselő, Andreas Gross előadása után az egyik erdélyi képviselő feltette neki a kérdést: önnek mi a véleménye, mi itt Erdélyben meg tudjuk valósítani az autonómiát? Gross rövid és velős válasza így hangzott: *You can do it!* (Meg tudják csinálni!) Hát erre az elmúlt három évtized kevés volt.

Ugyanakkor az is tény, hogy Jura népének szerencséje volt a szeren-

csétlenségben. Mert miként B. Szabó Péter – aki a „prágai tavasz” politikai menekültjeként telepedett le Svájcban és fejtett ki az elmúlt évek során jelentős közéleti-irodalmi tevékenységet – e kötetben közölt írásában rámutat arra, hogy Jura népe mint szerencsét könyvelheti el, hogy Bern egy erősen föderalista szövetségi állam kantonja lett, amely 1848 óta mint Európa első demokráciája állandósult. Ez a szerencse nem jutott ki sem a katalánoknak Spanyolországban, sem a skótoknak és északíreknek az Egyesült Királyságban, sem az erdélyi magyaroknak Romániában. Mindannyian centralista monarchiában találták magukat, amelyek alkotmányában nem jut hely a regionális autonómiáknak. Hogy mi a teendő? Bízunk a mexikói közmondásban. *La esperanza muero al ultimo!*

Csáky Zoltán

Ui.: Már pontot tettem írásom végére, amikor 2023. március 18-án Székelykeresztúron megtartotta első országos küldöttgyűlését az Erdélyi Magyar Szövetség. A Zakariás Zoltán vezette párt alapító dokumentumában hűséget ígért az önrendelkezés ügyéhez.

A szabadság örömhíre

„Egyéni és közös szabadságunk erőszakos megvonását nem szentesíthetjük beleegyezéssel, arcul csaptak, igen, de mi már réges-rég odafordítottuk a másik arcunkat, több arc nincs, eljött a cselekvés ideje” – ez volt az első idézet Visky András *Kitelepítés* című regényéből, amellyel egy internetes közösségi oldalon találkoztam. A szerző első regényében – ami 2022-ben jelent meg a magyarországi Jelenkor Kiadónál – édesanyja és hat testvére kitelepítésének történetét írja meg, betekintést engedve a kényszerlakhelyre költöztetésük előtörténetébe, mint a szülők megismerkedése, az édesapa vegzálása és letartóztatása, továbbá a szerző személyes utótörténetébe a besorozásáig.

A katonaság az a gépezet, amelyben csak önmagát elveszítve találhatja meg helyét az ember, írja a szerző a kötetet záró 822. passzusban. A jegyzetek során a köszönetnyilvánítások mellett megemlíti a testvéreivel folytatott telefonbeszélgetéseket is, melyekkel a négy év, két hónap és tizenhét napig tartó, közösen megélt gulág-éveket igyekeztek felidézni.

Visky András arra a következtetésre jut: „A valóság, sőt még töredékei is emberi konstrukciók. Törekednünk kell arra, hogy megismerjük egymás valóságát. Ez az elszánás tesz emberré, és ezek a különböző lelki tükröződések tesznek egymás testvéreivé bennünket. A többi néma csend és hó és halál.”

A szabadság apokrif evangéliuma ez a könyv annak ellenére vagy talán

éppen azért, mert a szereplők külső szabadságát folyamatosan korlátozza a rendszer, amelyben élnek. Evangélium, örömhír is, mert benne van az édesapa, Visky Ferenc börtönből való szabadulása s – kis temesvári kitérővel – a dél-romániai puszta, a Bărăgan lágereit megjárt édesanya, az Osztrák–Magyar Monarchia szülötte, Sollich Júlia és hét gyermeke, Ferenc, István, Pál, Lídia, Máriamagdolna, Péter és András, illetve az önszántából velük tartó Márrika/Nényu és fogolytársaik szabadulása...

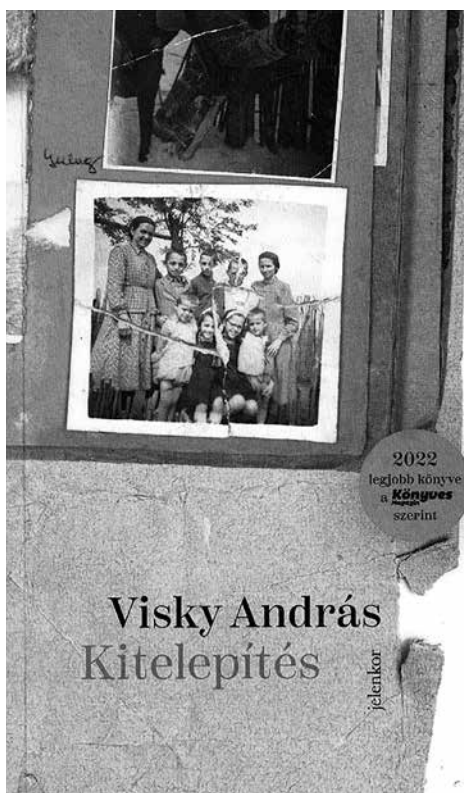
Nemcsak a külső, hanem a belső szabadság fontossága is vissza-visszatérő motívum a könyvben, melynek számozott passzusában a gyermek és a felnőtt Visky András gondolatai keverednek a belügyi szervek jelentéseivel, a kínzások leírásával. Ugyanakkor a hit, a külsőségektől, sallangoktól mentes istenhit regénye is a könyv, melynek tagolása, biblikus nyelvezete is a Szentírásra emlékeztet. Csodálatos módon a családi bibliát magukkal vihetik a száműzetésbe, ebből olvas fel édesanyjuk a gyerekeknek. A szerző soraiból ugyanakkor – bár emberi logika szerint minden oka meglenne az Istentől való elfordulásra – sehol sem sugárzik gyűlölet vagy bosszúvágy. Olykor olyan szelíd iróniával beszél Istenről vagy Istenhez, mely csak azoknak sajátja, akik megbékéltek Teremtőjükkel.

A bihari olvasónak a regény elején szereplő helyszínek is ismerősök, legyen szó a váradi Barátok templomáról – ahol néha éjszakára menedéket talál

a férjéhez érkező Júlia –, az azzal szemben lévő egykori Securitate-székházról vagy Nagyszalontáról, Nyüvedről, Magyarkécről és Szalárdról – ahol a hatodik gyermek, Péter világra jön. Az apát ekkor már üldözik, az 1956-os magyarországi forradalom utáni romániai megtorlás része az elítélése is. Megismerkedhetünk a könyvből a szülők szerelmével, házasságának történetével, a legkisebb gyermek, András érzéseivel, aki nem emlékszik édesapjára, és leírja az ő első találkozását az apával.

S hogy kiket sodor egymás mellé – az élet? Isten? – a kényszerlakhelyen? Ott él Lilica Codreanu vasgárdistáné, Maria Antonescu fasiszta marsallné, Goma író úr, Aurel Păuna örökös építészhallgató, Pătrașcu pap, a köztörvényes bűnöző Marin „pungás”, a már felnőtt Megváltót váró Pavel Făgășan, született Saul, a Román Királyi Légierő sebesülteket szállító női alakulatának tagja, a „Pilótajézust” megfestő Nadia Russo – ő vigyáz a hét gyermekre az édesanya súlyos betegsége idején. S a betegségek, bajok ellenére a család túléli a négy évet, két hónapot és tizennyolc napot.

A könyv másik pozitívuma, hogy a szerzőnek sikerül megőriznie a gyermeki rácsodálkozást, tisztaságot a borzalmak leírásakor is – azokból pedig van bőven a lágerévek alatt, s mégis ez a gyermeki tisztaság teszi elviselhetőbbé olvasás közben azokat a történeteket, amelyeket a szereplők átéltek. Romain Gary (Émile Ajar álnéven írt) *Előttem az élet* című regényének főhőse, Momo

jutott utólag eszembe, aki egy másik térben és időbe játszódo – vélhetően fiktív – történetet mesél el, szintén a gyermeki optikával finomítva olvashatóvá, sőt olykor kacagtatóvá másféle borzalmakat.

Végezetül engedtessek meg egy személyes megjegyzés: nehéz volt úgy írni Visky András könyvéről, hogy ne írjak többet konkrét történetekről, ne idézzek belőle minél több részletet, gondolatot, mégis leküzdöttem ezt a kísértést: ez az a könyv ugyanis, amelyet érdemes elolvasni, akár többször is.

Fried Noémi Lujza

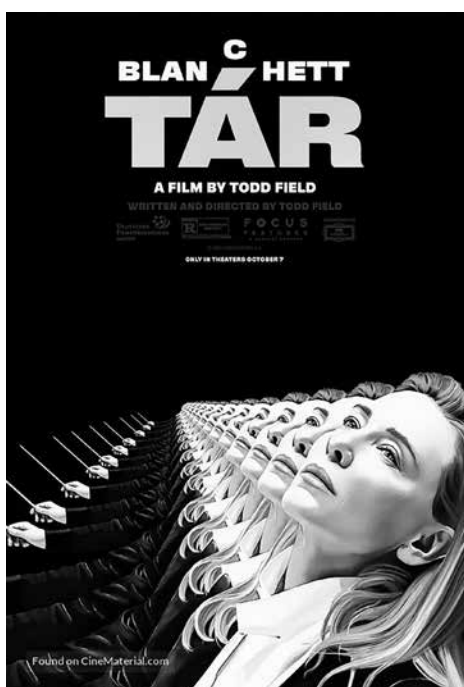
El szabad-e választani az alkotást a művésztől?

Ki lehet-e űzni és helyes-e számúzni egy zsenit, hogy egyszerű helyeken fecsérelje el a tehetségét csak azért, mert a magánéletben rossz ember? Többek között ezt a kérdést feszegeti Todd Field *Tár* című ál-életrajzi filmje.

A filmjei forgatókönyveinek megírását is magára vállaló Todd Field nem termékeny rendező, mindössze három alkotást találni a filmográfiáját bön-gészve: a 2001-es *A hálószobában* (*In the Bedroom*) és a 2006-os *Apró titkok* (*Little Children*) után a tavaly bemutatott *Tár* című alkotásával tért vissza.

Az amerikai független filmes rendező nem titkoltan Cate Blanchettre írta Lydia Tár alakját (Field kijelentette, hogy nem készíti el a filmet, ha Blanchett nem vállalja el a szerepet), hiszen a színésznő a kiváltságos, de neurotikus fehér nők tökéletes megformálója – ilyen alakításokért (*Blue Jasmine*, *Carol*) kapta az eddigi két Oscar-díját. Most azonban egy sötétebb és veszélyesebb karaktert kellett eljátszania, aki sok különböző létező figurából, illetve problémából van összerakva.

A film címszereplője, Lydia Tár egy fiktív hős, sikeres karmester és zeneszerző, ami nőként ritkaságnak számít. Lassanként kiderül, hogy mindezek mellett megosztó személyiség és szexuális ragadozó is. A rendező kifinomult módon mutatja be főhősünk történetét. Először megkapjuk a pontos leírá-

sát annak, hogy a szakma szemében ki Lydia Tár: egy kimagasló pályájú karmester, a világ egyik legjobb zenekarának tartott Berlini Filharmonikusokat vezényli. Majd teljesen más aspektusban elkezdődik a film végéig tartó, több mint két és fél órás „megismerés”, amikor is jelenetből jelenetbe ugrálva próbálja a néző megfejteni, hogy ki is lakozik a sztárművész imázsa mögött.

A *Tár* leplezetlenül az elmúlt évek metoo-hullámában felmerült kérdéseket feszegeti, de sajátos nézőpontjával és általánosító szándékával óvatosan járja körül azokat. Lydia Tár karrierje

szárnyal, egy idő után azonban már nem lehet figyelmen kívül hagyni a vádakát, a kontextusból kiragadott, félreérthető mondatok a kritikus ponton visszaütnek, hirtelen mindenki hátat fordít a művésznek, működésbe lendül a cancel culture, miközben a néző tudja, Lydia ebben a kérdésben ártatlan, másban viszont nem biztos, hogy az.

Akárcsak több valós eset, a film is rámutat, hogyan lehet valaki nyíltan lesbikusként, elismert szakemberként is erkölcsi nulla pont azért, mert elnyomja a saját nagysága. Lydia nemcsak karmester, aki Mahler *V. szimfóniáját* készül előadni Berlinben, hanem zeneszerző is, ilyen minőségében pedig éppen alkotói válsággal küzd, ami kiszolgáltatottá teszi – márpedig neki kőkemény női vezetőként tilos gyengeséget mutatnia.

A *Tár* a komolyzene zárt, férfias világába enged betekintést a nézőnek, mégis szinte minden fontos szereplője

nő, akiknek még keményebben kell küzdeniük a sikerért. Todd Field képes általánosan és érdekesen bemutatni ezt a közeget, hogy a koncerttermet nem ismerő publikum számára is izgalmas legyen. A film erőssége, hogy mer ellentmondásos kérdéseket feltenni, miközben a válaszokat a nézőre hagyja.

Többszörnézős film, második megtekintésre akár egy teljesen más filmet fogunk látni, mert rendezésileg minden a helyére kerül. A *Tár* nem könnyű darab, nem való mindenkinek, viszont hivatkozási alap lesz évek múlva is.

A *Tár* név talán érdekes módon magyarosnak tűnik (ebből több anekdota és városi legenda is született), a filmben előkerül a rat (patkány) anagramma, miközben a név egy másik szót is rejt: *Tár* egyenlő *art* (művészet), annak minden bájával és kellemetlenségével.

Lencar Péter

Teleki Béla

A Garázda nemzetség a Körösök völgyében

Az alábbi tanulmány adalék kíván lenni a Körösök völgyének történetéhez. A Garázda nemzetség megjelenésétől kezdve látványos politikai karriert futott be a XV. században. Többszörös adományok révén kiterjedt birtokrendszert épített fel, melyből számos család sarjadt. Célunk feljegyezni ezen tulajdonlások sorsát, elő- és utóéletét. Eközben megkíséreljük azonosítani a Teleki családok Garázda-kapcsolatát is.

A Garázda nemzetség eredete

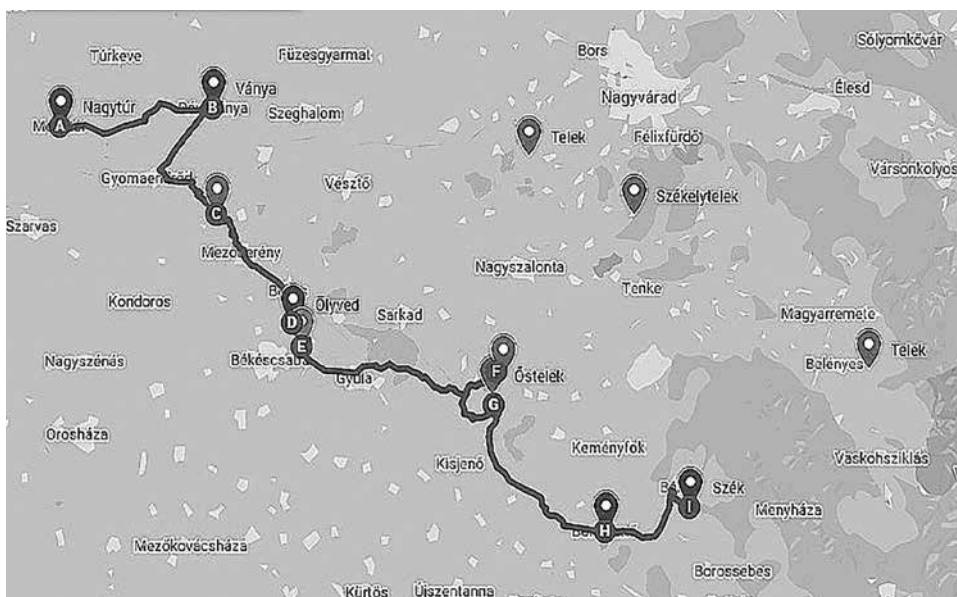
A délszláv Vojk nemzetség Szent István királytól kapott Körös vármegyében (később Belovár-Körös és Pozsega), a Tapolca-patak mentén földet, amit a következő Árpád-háziak (pl. I. Béla 1052-ben) is megerősítettek. Ebből a nemzetségből került ki egyebek mellett a Csezmicsei, Zrodnai, Csernarekay, dúri Dur, keresztúri Voikffy, bajnoki Bajnok és a Garázda (Garasta, Garasda) család. (ENGEL, 2001)

A Luxemburgi Zsigmondhoz hű Garázda klán királyi adományok szerint Tolna (1358), Heves, Nógrád, Bodrog, Doboka, Fehér (1407), Békés, Bihar, Zaránd, Arad, Temes (1408) és Zala (1414) vidékén kapott birtokot. 1409-ben nyertek országos nemességet Dénes, Miklós és (Szilágyi) János sze-

mélyében, rokonságuk János, Imre, Pál és László testvérekből, László, Dénes, Lökös, Tamás, Imre, Péter unokatestvérekből állt. Az egyes családi ágak (keresztúri, csernarekai, mecsincei, istvándi, csöli, apari, laki, csázmafői, garazdinci, sztininczi, ibor-liszközi) később előszeretettel viselték a Teleki nevet aliterként.

A Garázda nemből eredeztetett családok közül a Telekiek Zaránd megyében Borosjenő és Szék, Békés megyében Ölyved, Nagy-Túr, Nagy-Telek és Ványa, Zalában Zágórhida és Domahida előneveit viselték. Az idetelepült Imre, László, János és Pál (1407) közül László utód nélkül maradt, a többiek Garázda, Teleki (Theleky, Teleky) és Csarnai néven Bihar, Békés, Arad és Zaránd vármegyében szaporították birtokaikat. Csarna egy Csorna-települést takar, mégpedig a Békéscsabától keletre húzódó egykori Csarnahelyet.

BARABÁS-nál (1895) azt olvassuk, hogy a gróf Telekiek egy Békés megyei Telekről veszik a nevüket. Ő maga nem tudja azonosítani ezt a települést, így a mi feladatunk lesz. Mivel a megyehatárok folyamatosan változtak, ezért ki kell térnünk a szomszédos megyékre is. Így kiterjeszthetjük a keresést Csongrád, Csanád, Kraszna, Heves, Külső- és Belső-Szolnok, Doboka (a későbbi Csongrád, Bihar-Szolnok-

A Garza birtokrendszer összefüggései a Körösök völgyében

Kraszna, Küküllő, illetve Szilágy megyék) területére.

A név etimológiáját követve igen egyszerű magyarázatot kapunk: a telek főnév közigazgatásilag behatárolt földegységet, birtokot jelent, eredetileg földművelésre elkülönített (felparcellázott), növénytermesztésre alkalmas területet értettek alatta. A Kárpát-medencében kiemelkedően sok „-telek” végződésű települést találunk, minélfogva a Teleki családok több gyökerből sarjadnak. Egyéb teleki előnevet viselő nemesek például:

- a Felvidéken: Geöbel, Keresztély, Tionl, Torna;
- a Partiumban: Varjassy, Balogh, Zachariás, Tercsi;
- Háromszéken: Bodoky, nagyváradi Horváth, Jósa, Donáth, Major;
- Közép-Erdélyben: Dragan, élesdi Jakabffy (igazából telegdi), Makó, Vánca.

Egyértelműen kitetszik, hogy az észak részeken a német lakosság vi-

seli a telek előnevet. Vonatkozó települést nem nehéz keresnünk, leginkább összetételes változatokban (pl. Aggtelek, Bústelek, Jánostelek). Nem szabad idekevernünk a Csanád nemzetségbeli Telegdi (Thelegdy) családot, tagjai bihari birtokosok voltak, Mezőtelegd központtal. Mezőtelegd része Mezőtelki/Teleki, ami szintén nem ide tartozik – lévén vizsgálatunk tárgya egy „Telek” nevű úgymond nemzetségtelen község. Hogy nemzetségtelen, az azért fontos, mert a nemesek önazonosításukkal (elő-, család- és keresztnév) különböztették meg, helyezték el magukat a társadalmi térképen. A Teleki név ebből a szempontból semlegesnek hat és egyféleképp univerzális.

Szintén el kell határolódnunk a székely lófő (dálnoki, bodoki és maksai) Telekiektől, továbbá a Telekessy családtól. Utóbbi Vas megyében eredt ágnak, Telekes községből. A német nyelvű Wikipedia (egy 1881-es kötet alapján) hibásan azonosítja az 1549-

ben hősködő Telekessy Imre veszprémi várkapitányt Telekiként. Meg kell említenünk, hogy az amerikai Kongresszusi Könyvtár gróf Teleki Pállal kapcsolatban a családot banális módon a Hunyad megyei Alsó-Telekről származtatja.

Visszatérve, az általunk vizsgált partiumi területen tucatnyi „telek” létezett, mivel az egyre inkább művelésbe fogott alföldi pusztá új településeit így nevezték. Ennél azonban bonyolultabb a helyzet. Telek helynevek jelenthetik

- ősmagyar falvak pihentetett (télen akolként trágyázott) területét;
- ómagyar falvak elköltözése vagy elpusztulása után maradt helyet;
- a középkor és újkor határán kialakított, kijelölt és felparcellázott települést.

REISZIG (1904) szerint a késő középkori betelepültek (pl. kunok, oláhok, székelyek) telepeit nevezték Biharban teleknek. A szó leginkább kiegészítő tag, -telek, -telekes, -teleke és -teleki formában. Ezúttal vegyük számításba egyenként a jelölteket, CSÁNKI (1890) alapján.

- A nagyváradi káptalan örökös birtoka Székelytelek. 1415-ben Széktelekként említik, melyből könnyen levonhatnánk a széki és a teleki predikátumokat. A kizárólagos egyházi birtoklás miatt azonban tovább kell keresnünk.
- A Köves-Körös-völgyi Telek „Poss. Teluk”, majd „Poss. Thelek” néven tűnik fel. A Telegdy, Haranglábi, Bolyai, g(y)erő-monostori Kemény, Folti, mocsi vagy héderfájai Barlabás (Barlabási), Lengyel, Ősi, csulai Váncsa (teleki Váncsa), Vizaknai, Bogáti, Altemberger családok birtokában. Később a Hunyadiaké, tőlük a szentiváni Székely (Szentiváni

és Héderfá(ja)i családokhoz kerül. 1523-ban már pusztá, később Magyarbölkény része, majd Marostelekként említik. Ma is létezik (Teleac), mindvégig román falu.

- Nagy-Telek Békésben (Körös)Tarcsa és Edeles határán feküdt. „Poss. Nagy Telek” (karadyáni) Majsai László birtoka 1491-től 1561-ig. XVI. századi pusztulását követően Szent-János-Telek pusztá nevében maradt meg Köröstarcsától délnyugatra.
 - Teleket (Thelek, 1462) mint Toldi-birtokot (Toldi)Nagyfalu és (Oláh) Szentmiklós közt sorolják föl.
 - Csanád megyében egy Telek (Thelek) valószínűsíthetőleg Nagylak és Egres között feküdt.
 - Zaránd megyében fekszik Őstelek (Ewsthelek), valamint Teleki, ami Thelek néven szerepel 1493-ban. Még 1453-ban a Miskeiek és Keczerék birtokaként merül fel. 1467-ben a Telekiek birtokaként is szerepel, feltételezhetően Miske (Tőzmiske) vidékén. 1511-ben Theleky-birtokként említik egy peres ügyben. Az egri püspök tulajdona 1549-ben.
 - Bihar vármegyében Nagytelek Mezőbaj (Bajj, Kisdedbaj) része volt.
- A Fekete- és Fehér-Körös találkozásánál lévő Őstelek- ill. Nagytelekről a Kettős-Körös mentén elérhetjük a Hármas-Körösönél fekvő Nagy-Teleket. Ugyanígy, a bihari Telekről azonos távolsággal lecsuroghatunk a Sebes-Körösön Nagy-Telekig. Ha ez egy családhoz tartozott volna, az kiterjedt nemzetségi birtokrendszerrel feltételez.

Mezőbajt a néhai Zaránd megye Telekjétől csak a Fekete-Körös választotta el. Esetleg össze is tartozhattak. Ugyanez igaz a Toldi-birtok Telekjére:

Nagyszalonta (a Toldi család központja) 16 km-re északra található Mezőbajtól. Ezen a vidéken, a XVI. és XVII. század fordulóján ismerjük meg a grófi Teleki család őst, Mihályt, aki az ismert módon egyesül a Garázdörökséggel. Testőri kapitánysága nyomán fia, János borosjenői (Bihar vm.) előnévvel illetik.

A békés megyei Nagy-Thelekkel kapcsolatban rablóperben jelenik meg esküdtként Teleki Bálint (Valentinus de Thelek), 1479-ben. CSÁNKI az ölyvedei Telekiekről emlékezik meg, 1461-es és 1470-es okiratok alapján. Ölyved 2006-os ásatások alapján Gerla területével azonosítható, ami Póstelek társa, Békéscsabától keletre.

Ölyvedei előnevű még az Aczintus, Adorján, Bán, Csapó, Császár, Gacsal, Nagy, Ölyvedei (Eölvedy), Szőcs, Turkás, Vad, Vizesy és az Aranyos, Czigán, Csák, Csatári, Csegzei, Csenk/Csenke, Földes, Kenézi, Köpe, Kulcsár, Ötvös, Szabó, Szalonnás, Uras, (halásztelki) Sertöldi, Szakálos, Veres, továbbá a Gyoroki és Váczy családok. Ez talán rengeteg név egy községre, amelynek ma már hírét sem találni. A találatok többnyire alföldi nemes családokat mutatnak, így tudjuk, melyik településről van szó. 1525-ben további családnevek közt szerepel Elwthi Thelek Pál és György, valamint Theleky Imre, akik egy békési határrendezésben tanúskodnak.

Egy Ölyved volt, határtelepülésként azonban Csanád, Békés és Zaránd vármegye között vándorolt az évszázadokon át. Nevének jelentése mocsaras vidék, állati/környezeti eredetű – lásd „ölyves határ” a tihanyi apátság alapítólevelében. Ugyanakkor mint vadászölvytartó várnépek falva (mármint

békési váré) már első királyunk idején létesülhetett. Ha Elwth-et Előd-nek olvassuk, még távolabbi következtetéseket vonhatunk le.

Borosjenő-Szék és Nagytúr-Ványa párosa között helyezkedik el félúton Ölyved. BOROVSZKY (1896) szerint a falu 1427-ben a csanádi Nagylak tartozéka. Az 1403-tól regisztrált település (Ewlyweth, Elweth, Ewlweth) SZATMÁRI (2005) szerint 1593 és 1606 között pusztult el. Mások emlékezésében ugyanakkor 1689-ben égették fel utoljára a kurucok.

1461-ben Eölvedy Mihály Békés megye első alispánja. S. TURCSÁNYI (2008) szerint a békési várat környező falvak mind várjobbágyi eredetű nemesi községek voltak. Ilyen község az említett Csarna (Csarnahely) is.

A Csanád megyei Telek birtoka talán a teleki Varjasi családdal hozható kapcsolatba, akik (CSÁNKI olvasatában) „Therethy Lászlóval” és teleki Tercsi Jánossal egyetemben nyerik 1466-ban birtokaikat. A Zaránd megyében honos Teleki család feltételezett birtoka 33 kilométerre fekszik Borosjenőtől. Fontos indikátor az is, hogy Teleki Mihály száz évvel a török pusztítás után, a XVI. század végén tűnik fel kapitányként. NAGY (1865) említésében Teleki Jakab és László Zaránd megyében becsületgyilkosság ügyében szövetségre lépnek a Piski és Nadányi családokkal 1437-ben.

Egyébként CSÁNKI a Garázdákról csak a tóti Farkasokkal kapcsolatos bihari adásvételnél emlékezik meg. Az Arad-Békés-Borosjenő háromszög által lehatárolt területet az 1552-es, 1566-os és 1598-as török hadjáratok, illetve az 1595–96-os évfordulat eseményei néptelenítették el.

A fentiekből úgy vonhatunk szaldót, hogy bizonyítottan legalább három Teleki család létezett a XV. században a vizsgált területen. Ezek közül a Nagy-Theleket birtokló, megyei közszereplő ölyvedi ág Zaránd megyébe vezet vissza, ahol a névrokon település esetleg a Bihar megyei Telek/Nagytelekkel hozható összefüggésbe. Az 1437-ben említett Jakab és László így nagy valószínűséggel rokonságban állt az 1479-ben feljegyzett Bálinttal, illetve az 1525-ben szereplő Imrével (feltételezhetően pedig az 1466-os Lászlóval és az 1525-ös Pállal és Györggyel is).

Mérlegelnünk kell annak eshetőségét, hogy a Garázda klán több Telek nevű birtokot bírt a század közepére, illetve akár róla is neveztek települések. Ez alátámasztja KEMPELEN (1931) állítását a Békés megyei puszta-ról, melynek adományéve 1408. Ő azonban a grófitól különböző egyéb ágakat (szó szerint „zágorhidi, széki stb.”) kihaltnak minősíti.

A székek (szerek) eredetileg székely telepek voltak szerte az ország területén. A XIII. századi határvédelem kialakításakor székelyek tömegesen települtek keletre, a mai Székelyföld területére, kialakítva az ottani székeket. A Garázdák „szék”-e VENDE (1904) nyomán a Zaránd megyei Bélmárkaszéknek felel meg, ahol a török időkig udvarházuk is állt. Nem összekeverendő a bihari/szilágyi Márkaszékkel, sem egyéb „szék”-ekkel (Marosszék pl. már XVII. századi Teleki-birtok). Ugyanő azonban 1469 utánra teszi a Telekiek letelepedését. Ez ellentétben áll NAGY és KEMPELEN 1414-es dátumával. Bélmárkaszék 22 km-re van Borosjenőtől, ami félúton helyezkedik el Tőzmiske felől.

Telekiek Békés megyében

Nagytúr (Mezőtúr), Ványa (Dévaványa) és (Nagy-)Telek (Köröstarcsa) a Körös mentén helyezkednek el, 15 km-es körben. A három Teleki-előnév családi összefüggése feltételezhető, amennyiben a török kiűzetése után a megszűnt Telek pusztá helyére visszatérő Telekiek vették fel a szomszédos települések előneveit.

Mezőtúr Külső-Szolnok megye elcsatolt részeként a Turul (Túr-oly) nemzetség helynevei közé sorolandó. A XV. században a csoport tagjai még Turtó, Turkeddi, Turkevi (Türkeve), Turpásztó. Nem összekeverendő a Hont vármegyei Nagytúrral, ami Kis-, Közép-, illetve Alsó- és Felső-Túrként szerepel. Utóbbihoz tartozna a nagythúri Szabó, Thúry és Szigyártó család is.

A békési Túr első említése 1205, mezővárosi jogot 1378-ban kap. CSÁNKI adatai szerint Nagy-Tur 1441/50-ig Brankovics György, Mátyás király Kállai Pálnak és Parlagi Györgynek adományozza. 1461-ben a Garázda nembeli Szilágyi Mihály kezére ment át, majd visszakerült a földesurakhoz.

OROSZ (1906) tudósít minket a nagythúri Telekiekről: a török elől Szabolcsba (1530), majd Heves megyébe húzódnak, 1582-ben királyi oklevelet nyernek. 1578-ban a borsodbeli Theleky Benedek és a Gömörben adózó Teleki Bálint is ide tartozhat. A veszély elmúltával, 1720-ban és 1754-ben Mezőtúron kívül Derecskén és Jászkiséren igazoltatnak az országos összeírásban.

Ványából létezik Alsó- és Felsőványa Pest megyében, ezek azonban még Ványként szerepelnek CSÁNKI-nál

(ma Bugyi részét képezik). Ványáról nevezik magukat a Dékány, Fodor, (halasi) Halasy, Kovács, Nagy, (kismarjai) Szabó, Szarka, Szécsen családok. Dévaványa 1330 és 1635 között Dévtag nélkül szerepel. Az előtag feltételezhetően a török kor (diván=gyűlés) romantikus maradványaként ragadhatott rá. A Békés, Heves és Külső-Szolnok vármegyék (valamint a kun szállásterületek) határán fekvő, Nagy-Telekkel határos település 1422-ben Zsigmond király által Heveshez csatoltatott. CSÁNKI szerint ez időszakban az Abanembeli Kompolti (nánai Kompoldfi) család birtokolta.

1514-ben lakosai lelkesednek a Dózsa-féle kereszties sereg jelenlétének. 1571-ben az adózók közt megjelenik Teleki Benedek és Mihály. Száz évvel később Thököly egy „Teleki uram”-at küld Ványára toborzónak (1678). (GAÁL, 1978) Márpedig itt nem gróf Teleki Mihály főkancellár-ról van szó, aki rangjában felettese (és ekkor már betegeskedik is). A ványai Telekyek címereslevele 1583-as keltezésű, a nagythúriaktól eltérően azonban nem a királytól, hanem az erdélyi fejedelemtől nyerik elismerésüket. Címeradománnyal járó kiváltságlevelük török pasát, virágot és koronát ábrázol gazdag ornamentikában. Ez egyben magyarázat a törökbarát kuruc magaviselet kitüntetésére.

Következtetések

Ha a Körös-menti Telek helyneveket összevetjük a Teleki családok előneveivel, homályos rendszer rajzolódik ki szemünk előtt. A Garázda-birtok Csarna tőszomszédságába ta-

láljuk Ölyvedet. Tőle északnyugatra Nagyteleken keresztül jutunk Ványa-Nagyvár, ellenkező irányba Ősteleken keresztül Borosjenő-Szék körzetébe.

A gróf Teleki családnak nevet adó községet az egykori Csarna-Ölyved és a mai Dévaványa-Mezőtúr vonal közti Nagy-Telek pusztában azonosíthatjuk. Párjairól, a Fekete- és Fehér-Körös találkozásánál lévő Őstelek-, ill. Nagytelekről a Kettős-Körös mentén, a bihari Telekről azonos távolsággal a Sebes-Körösön érhetjük el.

A ványai és nagythúri Telekyekről helynévtopográfiai egyezések alapján joggal feltételezhetjük, hogy egy töből erednek, mégpedig a Garázda nemzetség Teleki ágából. XVIII. századi feljegyzések számbavételekor a ványaiakat Kolozs megyében találjuk, ezen kívül Telekyket (talán a nagythúri vonalat) azonosíthatunk Szatmár, Torda és Abaúj területén. (NAGY, 1865) A RADIX családnévkereső alapján a nagythúriak a mai napig jelen vannak a térségben.

Viszonyaik értelmezésénél számba kell vennünk a társadalomformáló eseményeket, melyek közül ebben az időben a reformáció és a török fenyegetettség emelkedett ki. A szomszédos ványai Telekiek reformátusként a törökbarát Erdélyi Fejedelemség vonzá- sában élték át az időszakot. Ellenben a nagythúriak a királpárti területekre menekülve a Habsburgok kegyeit keresték. Birtokuk emlékét őrizték, katonáskodtak, majd javaikban visszahelyeztettek. Lehetett ez sorsa a teleki/ölyvedi előnevűeknek is – leszámítva, hogy az elpusztult-elvadlott településeken nem volt javuk, amibe visszahelyeztessenek.

Felhasznált szakirodalom

- ENGEL P. (2001): *Szent István birodalma. A középkori Magyarország története.* História Könyvtár. Monográfiák 17. p. 197.
- BARABÁS S. (1895): *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I. 1206–1437.* Athenaeum, Budapest.
- REISZIG E. (1904): *Bihar vármegye nemes családai. Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monografia Társaság.
- CSÁNKI D. (1890): *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- BOROVSKY S. (1896): *Csanád vármegye története 1715-ig I.* MTA, Budapest. p. 105.
- SZATMÁRI I. (2005): *Békés megye középkori templomai.* Békéscsaba. p. 20.
- S. TURCSÁNYI I. (2008): *A békési vár – Városunk jelentősége a középkorban.* Békési Téka 38. sz. (XVI/2.) Békés Városi Jantyik Mátyás Múzeum, Békés. pp. 21-22.
- NAGY I. (1865): *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal XIV.* Ráth Mór, Pest.
- KEMPELEN B. (1931): *Magyar nemes családok X. Grill Károly,* Budapest.
- VENDE A. (1904): *Bihar vármegye községei. Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monografia Társaság.
- OROSZ E. (1906): *Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai.* Eger.
- GAÁL J. (1978): *Déaványa nagyközség története.* Déaványa. pp. 139-140.

Bonyodalmak a Rimanóczy szálló és gőzfürdő körül

Önzetlenül, a közjó szolgálatára szánva, „örök időkre” Nagyvárad városának adományozta az általa épített és tulajdonolt, a nevét viselő belvárosi ingatlanokat id. Rimanóczy Kálmán. Amint az alábbiakból is kiderül, végakarátát sohasem tartotta tiszteletben a hálátlan örökös.

„Hatvanötödik életéve betöltése után egyre gyakrabban betegeskedett, ettől kezdve teljesen visszavonult a közéleti szerepléstől, 1908. január 2-án halt meg. Végrendelete általános érdeklődést váltott ki, mivel annak felbontása előtt már lehetett tudni, hogy az elhunyt impozáns összeget juttat vagyonából Nagyvárad városának. A végrendelet vonatkozó része így szólt: »Nagyvárad városának örök tulajdonjoggal hagyományozom a Mészáros utcára és Ezredévi emléktérre, valamint a Bémer térre néző, nevemet viselő fürdőt és szállodát az ehhez tartozó Royal kávéház-épülettel együtt. Óhajtom, hogy a nemes város ezen fürdő-szállodát örök időkre tulajdonában tartsa, s ez örök időkre nevemet viselje. Az épületben levő felszerelések és ingóságok mind a város tulajdonába mennek át... Óhajtom, hogy Nagyvárad városa a neki hagyományozott vagyon jövedelmét a szegényügy rendezésére fordítsa. Osszon ki évenként a szegények

között 3000–4000 koronát, a többit tőkésítse, amit a szegényügy nagyobb föllendítésére fordítson. Például dologházzal egybekötött szegényház, hajléktalanoknak lakás, télen melegítők, kenyérosztók, stb. Nem részletezem, a város bölcsességére bízom.«

A feltételekből később azonban nem sokat tartottak be, különösen a Ceaușescu-korszakban, amikor a szálloda nevét Sebes-Körösre (Crișul Repede) változtatták, illetve amikor a rendszerváltás után a külön privatizált fürdőszárnyat bankfiókká alakították át. A szegényeknek pedig 1908 és 1945 között is vajmi kevés jutott a fürdő és szálló bevételéből.”

(Részlet Rimanóczy Jenő – Ferkai András: *A Rimanóczy építészdinasztia története (I. rész)*, *A nagyváradai ág* című munkájából)

Szándékosan indítjuk ezt az írást a végrendeletből vett idézettel, mert amint azt látjuk és tapasztaljuk, a nagyszerű építész, a nagyváradai lokálpatrióta id. Rimanóczy Kálmán végakarátát soha, egyetlen pillanatra sem teljesítette az utókor! Nagyon sokan írtak már a kitűnő emberről, nincs tehát értelme felsorolni mindazt, amit a városért tett, nem fogjuk lajstromozni az általa emelt épületek sokaságát, csak arról a majd két évig tartó hercehurcáról írunk, ami

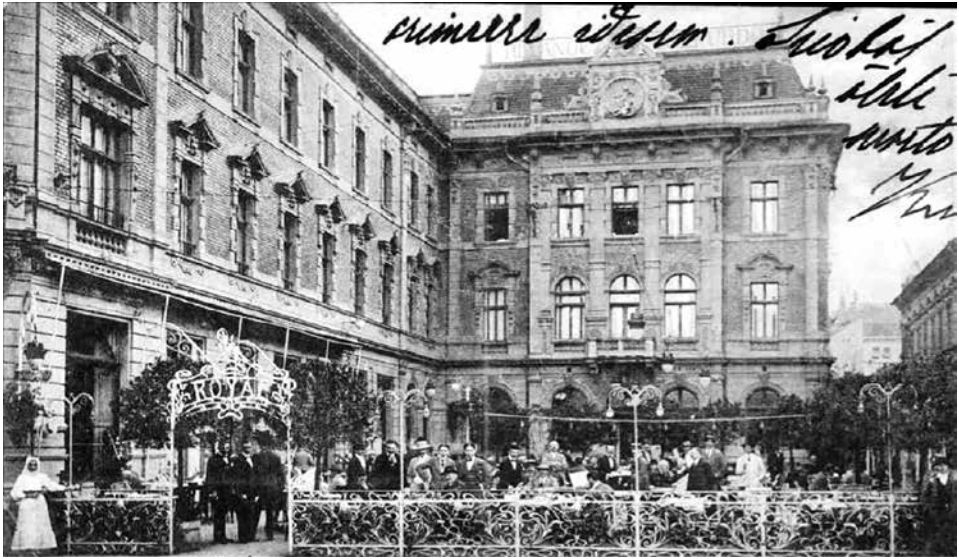
1942–1943-ban folyt a szálló és a közfürdő bérbeadása körül.

A *Nagyvárád* érdekes cikket közöl 1942. augusztus 2-án *A Rimanóczy-alap felügyelőbizottsága az építkezés fontos kérdéseit tárgyalta le* címmel. A bizottság a szállóban és a fürdőben végzendő sürgősebb munkálatokról tárgyalt. Egyéb, a bérlémmel kapcsolatos ügyekről is döntöttek, jelesül arról, hogy a Royal Foto sarokhelyisége a Hungária kávéház bérlőjét, Petrásovits Árpádot illeti. A helyszíntre kiszállt egy bizottság – Klemens Rezső tanácsnok, Bakó István városi mérnök, Fenessy László, Máthé Pál és Pintér István építész alkotta –, hogy megállapítsa, a munkálatokból mit köteles elvégeztetni a bérlő, és minek az elvégzése hárulna a városra.

A Rimanóczy-fürdő és szálloda átalakítására csak tavasszal kerül sor címmel jelent meg egy másik írás szintén a *Nagyvárádban*. Az 1942. október 9-i lapszámából megtudjuk, hogy még

október 15-én megnyílik a Hungária kávéház, miután október 8-án kiszállt egy háromtagú bizottság a Rimanóczy-épülethez, megtekintették a kávéház és étterem átalakítási munkálatait. A bizottság tagjai – Klemens Rezső tanácsnok, Tóth Sándor városi főmérnök és Pintér István építész, törvényhatósági bizottsági tag – megállapították, hogy a kőműves-, parkettázó-, asztalos-, és festőmunkák a tervek szerint elkészültek, és már a konyhák berendezései is a helyükön vannak. Épp a látogatás idején dolgoztak a munkások a helyiségek villamossági rendszerének szerelésén.

„A dekorációs munkálatok befejezése után az ellenőrző bizottság átveszi a munkálatokat és átadja a felújított helyiségeket a bérlőnek. A szállodai és a közfürdői részen tervezett munkák egyelőre, anyagihiányra való tekintettel, tavaszra maradnak, ott csak a legsürgősebb munkákat végezteti el a város. Mint értesültünk, a kávéház és étterem a Hungária nevet fogja viselni, s annak

ünnepélyes megnyitóját október 15-re tervezi az új bérlő. A bérlő már meg is kapta a pénzügyi hatóságoktól a kért engedélyeket, s ha a munkálatokkal elkészülnek, október 15-én tényleg megnyitható a Hungária Kávéház és étterem” – írja a lap.

A november 13-án megjelent *Nagyvárád közli*, hogy Vékony Károly visszalépett a Rimanóczy szálloda bérletétől, de már megvannak az új bérlők Székely Gyula textiltereskedő és Fészl József, a Pannónia tulajdonosa személyében.

Ugyanezen a napon Nagyvárád város törvényhatósága kisgyűlést tartott, amelyen több téma is szerepelt, többek között a Rimanóczy szálló és fürdő bérletének ügye is. Igazolást nyert, hogy Vékony Károly bérlő nem tudta megszerezni a szükséges iparjogosítványt, és ez okból a bérlettől visszalépett. Tudomásul vették azt is, hogy Klemens Rezső tanácsnok bejelentette, miszerint a polgármesternél máris jelentkezett új bérlő, Székely Gyula kereskedő, aki Fészl József szál-

loda- és étterem-tulajdonossal együtt hajlandó átvenni a bérletet, és érte 58 ezer pengőt fizetni. Ezenfelül vállalja a szükséges átalakítások költségeit mind a szállodánál, mind a fürdőnél.

Ezek az ajánlatok nem váltottak ki egyöntetű tetszést. Medvigy Ferenc bizottsági tag felszólalásában azt javasolta, hogy a legjobb megoldás az lenne, ha a város házi kezelésbe venné a szállót és a fürdőt, és Fészl Józsefre bízna annak vezetését. Végül a kisgyűlés úgy határozott, csak abban az esetben adja Székely Gyulának a bérletet, ha az beveszi az üzletbe Fészl Józsefet mint szakértőt. Egyelőre elmaradt a komplexum városi kezelésbe vétele.

November 14-én dr. Soós István polgármester utasította Klemens tanácsnokot, hogy hívja meg Fészl Józsefet, a szállodások és vendéglősök ipartestületi elnökét, és az mutassa be elgondolásait és számításait a szálló és a fürdő bevételeinek hozzávetőleges összegeiről.

A szállodás meg is jelent a polgármesternél, ismertette adatait, de egyút-

tal kijelentette, hogy ő nem nyilatkozta azt, miszerint átvénné a bérleményt a textilkereskedővel, mivel az illető nem is lehet bérlő, mert nincs ehhez az iparhoz képesítése. Az érdemi tárgyalást emiatt elnapolták a következő hétfőre, amikor is Fészl József már teljes tervezettel áll elő, amelyről tájékoztatja a polgármestert, a kisgyűlés pedig úgy fogja módosítani a bérbeadási határozatot, ahogy a helyzet megkívánja.

Hogy mi történt azon az ominózus hétfői találkozáson a polgármester irodájában, nem tudjuk meg a következő lapszámokból, de november 20-án újabb hírt olvashatunk az ügyről. A beszámolóból immár kiderül, hogy szombaton Nagyvárad törvényhatósági bizottsága közgyűlést tart, és ekkor fognak dönteni a Rimanóczy szálloda és fürdő bérletéről. A hírből könnyű kitalálni, hogy a polgármester és a jelölt Fészl József találkozája eredményes lehetett. A cikkíró megjegyzi, hogy Fészl, Székely Gyulát és a köréjük csoportosuló pénzcsoportot támogatja a Magyar Párt is.

Amikor minden elrendeződni látszott, újabb fordulat következett be: jelentkezett ugyanis bérlőnek két új vállalkozó, jelesül Csepcsik József budapesti szálló- és étterem-tulajdonos, aki évekkal azelőtt a debreceni Arany Bika szálló egyik vezető alkalmazottja volt, valamint a budapesti Rádióból ismert dalénekes, Cselényi József, neki a fővárosban jól menő étterme volt. Az ügyért felelős tanácsnok, Klemens Rezső azonnal jelentést tett a jelöltekről a polgármesternek, aki megígérte, hogy ezeket az ajánlatokat is figyelembe veszik a szombati gyűlésen.

Dr. Patzkó Elemér országgyűlési képviselő, dr. Thury Kálmán nyugal-

mazott táblaelnök, dr. Kaczián Kálmán közjegyző és Szabó János is hozzászólt a tárgyhoz, és egyöntetűen azt javasolták, hogy az ügy fontosságára való tekintettel nagy óvatossággal és körültekintéssel kezeljék a bérlet odaítélését, és amennyiben nem tudna a város megegyezni a bérlőkkel, készüljenek arra, hogy házi kezelésbe kell venni a szállodát és a fürdőt.

A bonyodalmaknak annak ellenére sem lett vége, még akkor sem, amikor a bérlet átadásáról hozott közgyűlési határozat már érvénybe lépett, mégpedig – amint azt a lapból megtudjuk – Fészl József és Székely Gyula nyerte meg.

Elmúlt a karácsony és az újév, de a szálló és fürdő körül nem nagyon mozdult semmi. Az 1943. január 11-i lapban hosszabb cikk jelent meg a fellelős szerkesztő, Daróczi Lajos tollából, ez a pontos helyzetet vázolja, miszerint Vékony Károly nem volt már bérlő, tehát nem teljesítette a feltételeket, nem kezdett beruházásokat. Hetekig nem működött a fürdő, a szállodában nem volt fűtés, mert egyáltalán nem volt tüzelőanyag. Vékony ekkorára már beérte volna azzal is, ha az eddigi befektetéseinek értékét, amire a város garanciát vállalt, visszakapja. De vajon hol van az új bérlő, akinek személye megfelelő garancia lesz minden fél számára? – teszi fel a kérdést Daróczi.

„Jelentkezett Székely Gyula, neki van tőkéje, de nincs szaktudása. Sikerült Fészl Józseffel összehozni, aki adta volna a szükséges szakértelmet. Ez a társulás is magában hordta a halálos kór csíráit, már akkor látszott, hogy ebből nem lesz prédikációs halott, amikor a közgyűlés megszavazta részükre a bérletet azzal a feltétellel, hogy ha nem jön létre a társas viszony, és a szükséges

összeget nem helyezik letétbe, akkor a város átmenetileg házi kezelésbe veszi a két üzemet.”

Mindeközben egy másik tudósítás szerint a szállodában ismét fűtetlenek a szobák, a fürdő csak bizonyos napokon működik, olyankor pedig olyan sokan vannak, hogy a személyzetnek nem áll rendelkezésére elegendő fehérmű, törülköző, fürdőkabát, az egyik vendégről levett kabátot pár perc múlva megkapja egy másik. „Ha a tisztifőorvosi hivatal ezekről az állapotokról tudomást szerzett volna, bizonyára szigorú rendszabályokat léptetett volna életbe” – írják.

Amint az egy következő cikkből kiderül, a város ultimátumot adott a két társulni vágyó bérlőnek. Íme: „Dr. Soós István polgármester közölte a megjelentekkel, hogy amennyiben január 11-e, szombat délután 6 óráig nem írják alá a társulási szerződést és ennek birtokában a bérleti szerződést, úgy a város, a közgyűlés határozatának értelmében, házi kezelésbe veszi a Rimanóczy szállót és fürdőt.

Ez esetben az intézményt a közüzemek vennék át, éspedig a városi strand igazgatósága. A város jól vezeti a strandot, miért ne kezelhetné a gőzfürdőt is? Egyébkén újabb értesülés szerint Bodola Gyula, az országos hírví labdarúgó is jelentkezik új árlejtés esetén a gőzfürdő és szálloda bérletre.”

A terminus lejárt, az ígért társulási szerződést nem írta alá Székely és Fészl, így a polgármester intézkedése folytán és a vonatkozó közgyűlési határozat értelmében a két intézmény bérlete visszazállt a városra. A polgármester és a tanácsosok azt szerették volna, ha február elsejéig Vékony Károly üzemeltetné a bérleményt, és csak ezután

adnák ki új jelentkezőnek vagy venné át a város. Ekkor azonban a felügyelő bizottság még nem döntött arról, hogy a szálloda és gőzfürdő állandóan házi kezelésben marad-e, vagy amint azt a polgármester javasolta, három hónapra vegyék át azt.

Egy hónappal a házi kezelésbe vétel után már megvizsgálta a Rimanóczy-alap felügyelő bizottsága, hogy milyen eredményeket produkál a fürdő és a szálloda. A jelentést Papp Lajos, az Idegenforgalmi Hivatal vezetője készítette el, őrá bízta ugyanis a létesítmény vezetését. A sajtóban megjelent hír szerint a város az eredményekkel elégedett, ugyanis míg a váradi szállodák kihasználtsága átlagban 68 százalékos, addig a Rimanóczy szállóé 82 százalékos volt, és a gőzfürdő is jó eredményeket mutat. Ekkor Csepcsik József komoly ajánlattal jelentkezett a bérletre, és azt szerette volna, ha ajánlatáról mihamarabb döntenének az illetékesek.

Január 26-án közben újabb fordulat állt be az ügyben, ugyanis az aznap megjelent lap egyik cikkének címe szerint „Uj tőkés csoport veszi át a szállodát, fürdőt és a Hungáriát is”. Az újság megírja, hogy Nagyváradra érkezett Csepcsik József, a budapesti Móri Vendéglő tulajdonosa, s megérkezése után azonnal a polgármester irodájába sietett, és közölte, hogy ő akár azonnal is hajlandó bérbe venni az egész intézményt. Azonnal bemutatót egy 120 ezer pengős betétkönyvet, aztán elmondta, hogy a vendéglője több száz ezer pengős berendezéssel és italkészlettel rendelkezik. Elmondta, hogy csíkmegyei őskeresztény családból származik, és a román megszállás idején a debreceni Arany Bika Szálló és Étterem egyik vezető alkalmazottja volt.

Zenél a Hungária!

Tisztelettel közlöm, Nagyvárad és Biharmegye közönségével, hogy a Magyar Rádióból is jól ismert budapesti cigányprimás, Bihari Bélét és zenekarát a Hungária kávéház és étteremhez sikerült leszerződtetni.

Bihari Béla cigányprimás és kiváló zenekara ma, szombalon este mutatkozik be a Hungária közönségének.

Bihari Béla cigányprimás és zenekarának leszerződtetésével is kedveskedni kíván a Hungária, Nagyvárad város kiváló vendéglátó üzeme. Szolid polgári árak. Elsőrendű ételek és italok. Előzékeny kiszolgálás. Esténként cigányzene.

Tisztelettel:

Petrásovits Árpád
a Hungária tulajdonosa

„A tárgyalások természetesen zárt ajtók mellett folytak, de a Nagyvárad munkatársa úgy értesült, hogy dr. Soós István polgármester érdemlegesen tárgyalt Csepcsik Józseffel. Egyébiránt Nagyváradon Petrásovits is kereste a Csepcsikkel való érintkezést, mert a Hungária kávéház bérlőjének budapesti tárgyalásai elég kedvezőtlenül végződtek, és most újabb tárgyalásokat akar kezdeni tőke bekapcsolódás érdekében. Ha ez nem vezetne eredményre, úgy az az elgondolása, hogy esetleg átadná üzemét Csepcsik Józsefnek, hogy így az egész Rimanóczy komplexum egy kézbe jusson.”

A következő lapszámokban nem találtam semmilyen utalást a továbbiakra egészen a március 25-i számig, amikor *Mi van a Rimanóczy iparengedélyével* címmel azt írják, hogy a budapesti szállodásipari testület érdeklődik a nagyváradai helyzetről. Megtudjuk, hogy a Nagyvárad és vidéke ipartestület vendéglátóipari szakosztályát ülésre hívták össze, mivel átiratot kaptak Budapestről, ami-

ben a testület arról érdeklődik, hogy a Rimanóczy milyen iparengedély alapján működik, és annak jelenlegi vezetője rendelkezik-e képesítéssel a szakmában. Ugyanis Budapesten úgy tudják, hogy a szálloda iparengedély nélkül működik, ezért megvárják a nagyváradiak jelentését, és annak függvényében döntenek. Ha tényleg nincs engedély a működésre, a kereskedelmi és iparügyi minisztérium kíván eljárni az ügyben. Ez azt jelentené, hogy a minisztérium nevezne ki a komplexum élére megfelelő szakmai képesítéssel rendelkező vezetőt, ha a város nem képes megtenni ezt.

Sajnos a rendelkezésre álló sajtóanyag kevés és hiányos, 1943 második felétől egyáltalán nem található semmi, de abból, amit felleltem, igyekeztem bemutatni azt az áldatlan helyzetet, ami ennek a jobb sorsra érdemes intézménynek osztályrészül jutott az örökhagyó halálától az írásban szereplő időkig.

Farkas László

Mezey Dezső lakatos és toronyóráás mester kálváriája

A kiegyezés évében, 1867-ben látta meg a napvilágot Hencidán, pontosabban a Hencidához tartozó Gyürüszegpusztán Mezey Dezső. Apja, Mezey Pál a Beöthy-Balásházy uradalomban gazdasági tiszt (uradalmi gépész), anyja Németh Borbála. A keresztszülők Balázsházy Bertalan és Beöthy Cecília voltak.

Mezey nem foglalkozott az előneveit (Petneházi és Hosszúmezői) jelző kétpontos ű-nal. Vélhetően a szakmája jobban érdekelte. A keresztlevelel tanúsága szerint már négynapos korában el kellett vinni Mezőpeterdre, a római katolikus templomba megkeresztelni, mivel Hencidán csak egy református templom volt (ma is csak az van). Aztán teltek a boldog békeévek. Szülei 12 hold földön gazdálkodtak, alkalmanként béreseket is felvettek. Hencida központjában házuk is volt. De ő műszaki érdeklődését követve elszegődött Nagyváradra Daday József műhelyébe lakatosinasnak 1882-ben. Többen is lehettek inasok, mivel a legenda szerint a mester mindig úgy ébresztette őket, hogy: „Öt óra, hatra jár, mindjárt hét lesz, keljetek fel kutyák!” Aztán a szedelőzködés után kifelé az ajtóban az utolsó mindig kapott egy nyaklevest. Miért nem igyekezett jobban?

Mezey Dezső, valószínűleg Debrecenben valamikor a '30-as években

Mezey Dezső 1886-ban „szabadult”, de maradt továbbra is Daday úr Szent János utcai műhelyében. A 24–30 embert foglalkoztató „toronyóragyárban” jól haladhatott a ranglépcsőn, mivel művezetői beosztásban 1902-ben már ő vette át a céget. (Hogy tulajdonjogi is, vagy csak mint ügyvezető, ezt nem tudjuk.) Aztán megházasodott; 1907-ben megszületett fiúgyermekük (a szerző édesapja), akit szintén Dezső névre kereszteltek.

62-
197
Kötetill.

Lap 46

KIVONAT

a Mezőkereszteszerm. kath. plébániá-egyház keresztelték anyakönyvéből, azaz nyilvántartás hatáskörébe, évül.

Sorszám	Év, hó, nap, helyen	A kereszteltének				A szülők neve, szüzmáni helye, polgári állása és vallása	Lakóhelye, (utca és házszám)	A keresztelőik neve; polgári állása, vallása és lakóhelye (házszám)	A keresztelő neve és hivatala	Észrevételek
		BOGY	néme	születési idő	meghalt					
	1867 26. 20 Temesvári	János	mező	-	-	Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb.	Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb.	Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb.	Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb.	

Hogy e kivonat az eredeti mindenben egyezik, bizonyítom.

Készítette: Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb.

Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb. Mezőkereszteszerm. pléb.

Mezey Dezső lakatos és toronyórák mester keresztlevele (születési anyakönyvi kivonata). 1907-ben adták ki, valószínű a műhely átvétele miatt volt rá szükség. Daday József 1906-ban hunyt el

És működött cég, készültek a toronyórák. Inasokat is tartott/tanított, akik egyszer „megpatkoltak” egy macskát. (4 db fél dióhéj, egy kis olvasztott szurok; aztán rá a macska lábára!) De az inasoknak néha borsót is kellett fejteni, ha a mesterasszonynak éppen arra

volt szüksége. Hiszen ők kosztosok is voltak, mint egy bentlakásos kollégiumban. És ha a segéd kivette a tálból az egész csirkecomb, nem adta oda a felét az inasnak, „mert amit az Isten egyszer összeragasztott, azt ember nem választhatja ketté!”

➔ Számos kitüntetés. ➔

Daday József

műlakatos és toronyórák,
Nagyvárad, Szt.-János-utca 320.

Van szerencsém b. figyelmébe ajánlani **műlakatos** és **toronyóra műhelyiségben** készletben lévő, több kiállításon legtekélyesebbnek elismert, legújabb szerkezetű, **vörös fémből** készült főkerekekkel, a felhúzást könnyítő s legegyszerűbb módon alkalmazható külön **mozgó orsókkal**, a súlyemelő köteleket tartó **vashengerekkel**, **ingaszabályozó csavarokkal** ellátott

KÉSZ TORONYÓRÁIMAT,

melyeknek felállítását is elvállalom.

Toronyóráim a vörös fémből készült főkerekeken kívül teljesen **vert vasból** és a tengelyek végei **acézből** vannak készítve.

Becsés megrendelését kérve, vagyok

kiváló tisztelettel
DADAY JÓZSEF,
műlakatos és toronyórák.

90

Daday József műlakatos és órásmester műhelyének reklámja egy korabeli újságból

Hencidán, feltehetően 1947-ben felesége, lánya és unokája (Mezey Éva) társaságában

Készítettek a műhelyben órákat többek között Hencidába, Nagylétára (ma Létavértes) Komádiba, Berettyóújfaluba is. Érdekes, hogy a berettyóújfalui református templomba a mestere, Daday József, a katolikusba

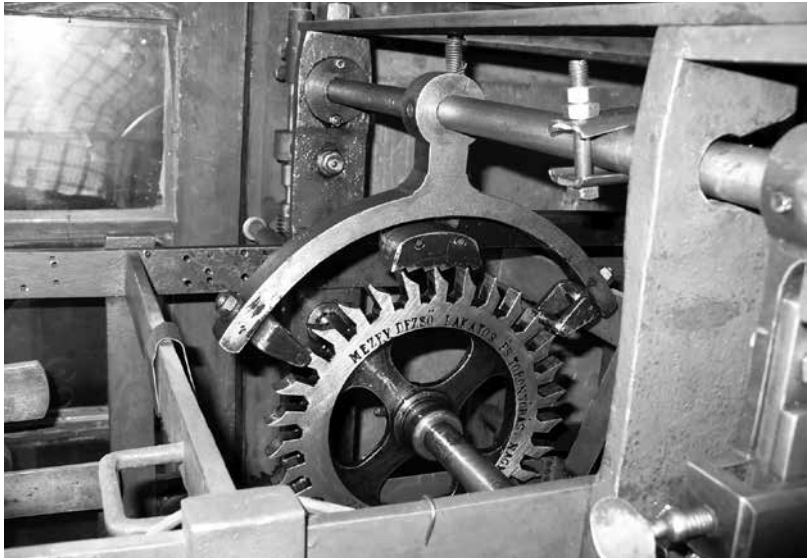
Ősei házában, Hencidán a '40-es évek elején. Lánya, Mezey Eleonóra és menyee ifj. Mezey Dezsőné (Szántó Margit) között

Mezeyéknek 1907-ben megszületett a fiuk, akit szintén Dezső névre kereszteltek. A képen Mezey Dezsőné (Auer Eleonóra), Mezey Dezső és ifjabb Mezey Dezső (a szerző édesapja)

pedig Mezey készítette az órát. És persze Bihar vármegye egyéb településeire is. Például a mai Bihar megye Antközségének református templomába. Egyes források szerint Rahóba is szállított órát 1923-ban (ez nyilván téves – 1913 lehetett). Rahó ma Ukrajnában, a Fekete- és Fehér-Tisza összefolyásánál található.

Állítólag 1918-ban felügyelte utoljára Mezey Dezső a nagyváradi óraszerkezeteket, más adatok szerint 1922-ig irányította az üzemet. Az biztos, hogy azt mondták neki valamikor Trianon után, hogy megtarthatja a műhelyt, ha kiírja a cégtáblára románul is a cég nevét, adatait, stb. Nyakas magyarként azt válaszolta, hogy „ha koldus lesz Magyarországon, ezt akkor sem teszi meg”. És egy emberre való szerszámmal meg a családjával hazaköltözött Hencidára. Valami postai tranzakción biztosítás nélkül odaveszett minden egyéb. De aztán Debrecenben kiváltotta az iparendélyt, és dacosan folytatta tovább a munkáját. Valószínű, ekkor itt már csak javításokkal, karbantartásokkal foglalkozott.

A nagyváradai városháza tornyában is Mezey Dezső óraszerkezete mutatja a pontos időt mind a mai napig

A *Komádi története és népelete* kiadványban említik, hogy 1928 és 1930 között valamikor „A toronyóra javítását Mezei Dezső végezte el, 375 pengőért”. Hiszen magát az órát is ő készítette 1901-ben! (Gyakran elírták a nevét sima i betűvel, sőt egy helyen Mezeg Dezsőt írnak!) A Teleki utcában talán még lakása is volt. Aztán 1941-ben visszaadta az iparengedélyét, mert alig volt már munkája. Hazaköltözött ismét Hencidára, ott megöregedve tette a dolgát a családi gazdaságban. Aztán jött a második bécsi döntés, és visszaköltöztek Nagyváradra. A fiuk pedig 1940 és '44 között Élesden bírósági végrehajtó lett. Aztán jött 1944-ben a front, és az új világrend 1945-ben. A fia és kis családja az utolsó vonattal menekült Hencida felé pár hónapos kislányukkal és egy 70 kilós zsákkal a hátukon. Valamint egy repatriálási jegyzőkönyvvel a zsebükben. Utánuk már zárták le a határokat. Ő és a csa-

lád másik része (felesége, leánya és kis leányunokája) már néhány nappal később a zöldhatáron Nagyléta-Cserekert térségében szökött haza az anyaországba. Azt nem tudjuk, hogy jutottak el végül Hencidára. Még néhány évet adott neki a Teremtő; 1949-ben kísérték utolsó útjára. Testvérei mellé temették Hencidán, de azt a temetőt is már régen felszámolták.

Így múlik el a világdicsősége... De a művei több helyen még ma is léteznek! Az egyik legjobb állapotban lévő, ma is üzemelő, látogatható óraszerkezet éppen Nagyváradon, a városháza tornyában működik. Szépen felújított környezetben, üvegezett szekrényben teszi a dolgát. Nagy Csaba újításának köszönhetően nem kell naponta felhúzni, egy elektronikus kiegészítő vezérli, és tulajdonképpen az inga hajtja az órát. A látogatók egyúttal megcsodálhatják a várost is madártávlatból.

Mezey Tibor

Vélemény

Moldova György (1934–2022) Kossuth- és Prima Primissima-díjas író, újságíró, dramaturg egyik gondolatát idézzük a rejtvényben a **vízszintes 1. és függőleges 21. alatt.**

VÍZSZINTES: 13. Úri ... – Móricz Zsigmond regénye. 14. ... van – helyes vélemény. 15. Hibáztat. 16. Erős hantgot ad. 18. Aranynyúl – Brazíliában élő rágcsáló. 20. Késnek is van. 21. Görög betű. 22. Rövid idő múlva. 24. Ételt ízesít. 26. A kosarában van! 27.

Anyagmennyiség egysége. 28. A közelit. 29. A kálium és az oxigén vegyjele. 30. Gerincesek lábujján van. 32. Kettős betű. 33. Juhok istállója. 35. Mohamedán fejedelmi cím. 37. Indián isten. 40. Fémet tartalmazó kőzet. 41. Akadályoz. 43. Marie-José ... – francia filmszínésznő (1940–2013). 44. Édes, forró szeszesital. 46. Húr betűi. 47. Sovány, inas. 50. Testvér (biz.). 51. Bern folyója. 53. Területmérték. 54. ... Matyi – Fazekas Mihály hőse. 56. Te és ő. 57. A ... – Franz Kafka

1	2	3	4	O	5	6	7	8	9	E	10	11	12	Ö
13					14						15			
16				17		18				19		20		
21				22	23					24	25			G
26			27						28				29	
L		30				31		32			33	34		
35	36				37		38			39		40		
41				42		43				44	45			
46				47	48				49		50			
51			52		53			54		55				B
56			57	58			59		60				61	
É		62				63		64				65		66
67	68			69	70					71	72			
73			74		75				76		77			
N				B						T				

első regénye. **60.** Szögfüggvény (röv.). **61.** A foszfor és a bór vegyjele. **62.** Vietnami holdújév. **63.** Kis folyóvíz. **65.** Spanyol, osztrák és portugál autók betűjele. **67.** Részben kiújul! **69.** Zola személyneve (ék. h.). **71.** Pápaszemes kígyó. **73.** Vágószerszám. **75.** Japán város Szapporo közelében. **77.** Tisztítóeszköz.

FÜGGŐLEGES: **1.** Szappanmárka. **2.** Kerek nemezsátor. **3.** Juhtejből készült termék. **4.** Római 1002. **5.** Előtag, kettőzöttséget jelöl. **6.** Óír írás. **7.** Erősen tapad. **8.** Az ég kékje. **9.** Régi súlymérték. **10.** A holmium vegyjele. **11.** Talajt művel. **12.** Odébb helyez. **17.** A vihar istene a germán mitológiában. **19.** Időszámításunk szerint (röv.). **23.** Állat fekhelye. **25.** A jelzett időtől. **27.** Az ilyen gép forgácsoló szerszám. **28.** Napszak. **29.** Nem fajtatiszta (állat) szerszám. **30.** Helyéről kifordít. **31.** Modor. **32.** Idéz. **34.** Kénnel kezelt. **36.** Kossuth-díjas író, költő (Sándor, 1900–1989). **38.** A -nek párja. **39.** Kupica része! **42.** Szélein lapos. **45.** Vonaton ül. **48.** Rögztítő szerkezet. **49.** Kacsa. **52.** Emésztőnedv. **55.** Kikötői meden-

ce. **58.** Czuczor Gergely írói álneve. **59.** Tenor szerep Puccini Turandot c. operájában. **61.** Hideg édesség. **62.** Orosz nagyváros Moszkvától délre. **63.** Töltelkes sütemény. **64.** Hősök ... – budapesti közterület. **65.** Köti az ... a karóhoz (szólás). **66.** A protaktínium és az einsteinium vegyjele. **68.** Efféle. **70.** Magyar Olimpiai Bizottság (röv.). **72.** Marokendarab! **74.** Oroszországi folyó. **76.** Buktában van!

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos Várad-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: Várad folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: május 31.

Áprilisi rejtvényünk (*Gárdonyi Géza gondolata*) helyes megfejtése: „A szeretet a mindent megváltoztató csodaláng.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A VÁRAD előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

CSÁKY ZOLTÁN (1945, Sümeg) író, újságíró, televíziós műsorszerkesztő, forgatókönyvíró, a Román Televízió magyar adásának, a Kossuth Rádióknak, a Magyar Televízióknak és a Duna Televízióknak volt munkatársa. Legutóbbi kötete: *Kérdezni (még) szabad?* – Interjúk, riportok, esszék (2021).

DEBRECZENY GYÖRGY (1958, Budapest) költő, könyvtáros, szülővárosában él. Tagja a Szépirók Társaságának. Eddig 16 verseskötete jelent meg, a legutóbbiak: *Ezen a szép napon: Thomas Bernhard breviárium* (AJ Téka Kiadó, 2019); *Három menetben, kollázs nélkül* (AJ Téka Kiadó, 2020); *Nincs semmi, Tandori úr* (AJ Téka Kiadó, 2021).

GORON SÁNDOR (1975, Mezőtelegd) költő, műfordító, az irodalomtudományok doktora. Nagyváradon és Kolozsváron tanult, az előbbi városban él, magyar–angol szakos tanárként dolgozik. Kötetei: *Magánbeszéd*, 2000 (versek); *Napesti promenád*, 2003 (versek); *A kő halála*, 2006 (Nichita Stănescu versei); *A szív feletti térben*, 2012 (versek).

KOVÁCS-SZÉLES ANDREA (1972, Magyar-geres, Szatmár m.) a kolozsvári állami egyetem óvó- és tanítóképző szakán végzett. Szülőfalujában él, ahol 1993 óta tanít. A Szatmárnémetiben megjelenő *Szamos* folyóirat 2019 óta közli írásait. 2022-ben jelent meg első novelláskötete *Vasremény* címmel.

KÖTTER TAMÁS (1970, Csorna) magyar író, ügyvéd, jelenleg Budapesten él. A kortárs magyar irodalmi életben 2012 júniusa óta jegyzi a nevét, számos folyóiratközlése mellett tucatnyi könyve jelent meg, az ismertebbek: *Rablóhalak* (2013), *Dögkeselyűk* (2014), *A harcból nincs elbocsátás* (2015), *Ikea, vasárnap* (2017), *Nem kijárat – Apró hazugságok egy férfi életéből* (2019), *Vikingek* (2022).

LIPCSEI MÁRTA (1943, Nagyvárad) költő, író, tanár, szülővárosában él. A kolozsvári BBTE-n fizika–kémia szakot végzett, nyugdíjazásáig a baragáni Fetești-ben, a

székelyföldi Csíkszeredában és Váradon tanított. A *Várad* folyóirat egyik alapítója és egykori szerkesztője. Tizenöt könyve jelent meg (köztük egy-egy drámakötete magyarul és románul, illetve egy meséskönyv), a legutóbbiakat *Vírusrózsa* és *Lélegző nyugalom* címmel adta ki tavaly a budapesti Hungarovox.

MÁRTON KÁROLY (1956, Nyárádszereda) költő, vállalkozó, Marosvásárhelyen él. Több erdélyi és magyarországi lapban, portálon közölt eddig verseket.

MEZEY TIBOR (1950, Hajdúszoboszló) nyugdíjas mérnök-tanár, Debrecenben él. Egy évtizedet a felnőttoktatásban dolgozott, aztán 25 évig műszaki tantárgyakat oktatott egy szakközépiskolában. Közben elsősorban műszaki témájú, illetve tanári munkájával kapcsolatos írásai jelentek meg a sajtóban.

MÜLLER DEZSŐ (1953, Zilah) költő, nyelvelkipásztor. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végzett 1979-ben. Verseit több-kevesebb rendszerességgel 1989 óta közlik romániai és magyarországi lapok. Kilenc önálló kötete jelent meg, a legutóbbi 2021-ben, *Alámerül Atlantiszom* címmel.

TELEKI BÉLA (1995, Sopron) filológus, család- és helynevek kutatója. Társadalmi változások témájában ír tanulmányokat, különös tekintettel a nemesi identitásváltozásra. Emellett apologetikai, általános egyház- és társadalomtörténeti esszéket közöl. Blogot szerkeszt, első könyve *Magyar Úr* címmel megjelenés előtt áll.

TÓTH ÁGNES (1946, Nagyvárad) újságíró, prózaíró, költő. 1990-től a *Bihari Napló* riportere, szerkesztője. 1994-től 2002-ig a Duna Televízió tudósítója. Több gyermekvers- és prózakötete jelent meg, *Csupabohócok* című bohózatát 1995-ben mutatta be a váradi bábszínház. Legújabb kötete: *Tündérálmom* (gyermekversek, 2020).

RÉGEN ÉS MOST ● A régi képen a nagyváradai pénzügyi palotát látjuk teljes pompájában. A felirata szerint több mint 120 éve készült a felvétel a Fő utcán álló ingatlanról. A napjainkban készült alsó fotó a védőhálóval takart, alapos és lelkiismerettel elvégzett felújítást igénylő palotát ábrázolja.

Kép és szöveg: Farkas László

9 771583 061009

Ára 10 lej